

ฟอนเล็บ : คณะช่างฟอนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ว่าที่ร้อยตรีสรายุทธ อ่องแสงคุณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**FINGERNAIL DANCE STYLE OF PHRA SINGH WORAMAHAVIHARN TEMPLE'S
TROUPE, CHIANG MAI**

Acting Lt. Sarayut Ongsangkun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

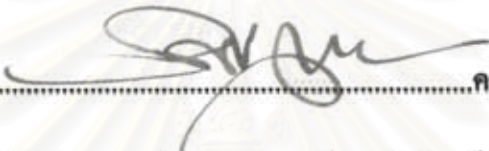
Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

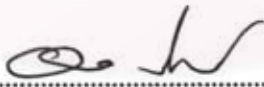
หัวข้อวิทยานิพนธ์ พืชนกเลื้อย: คณะช่างพืชนกเลื้อยสุวักพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
โดย ว่าที่ร้อยตรี สราวุธ อ่องแสงคุณ
สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร. อนุกุล โจนสุขสมบูรณ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สวภา เวชสุรกัน)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร. อนุกุล โจนสุขสมบูรณ์)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี)

ว่าที่ร.ศ. ทรายุต อ่องแสงคุณ : ฟ็อนเล็บ คณะช่างฟ็อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
จังหวัดเชียงใหม่.(FINGERNAIL DANCE STYLE OF PHRA SINGH
WORAMAHAVIHARN TEMPLE'S TROUPE , CHIANG MAI)อ. ที่ปรึกษา : อ.ดร.
อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 227 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาประวัติ แนวคิดและศึกษาการฟ็อนเล็บของช่างฟ็อนอาวุโส
วัดพระสิงห์วรมหาวิหารจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ.2503 – 2550 ระเบียบวิธีวิจัยใช้การศึกษา
เอกสาร ตำราขนาน ช่างฟ็อนและผู้ทรงคุณวุฒิ สังเกตการณ์แสดงจริง และการแสดงในวิดิทัศน์
ตลอดจนการฝึกฟ็อนเล็บจากช่างฟ็อนอาวุโส

การวิจัยพบว่า การฟ็อนเป็นส่วนสำคัญในงานประเพณีทั้งหลายของเชียงใหม่ ปัจจุบันนี้
ราชการได้ใช้ฟ็อนสนับสนุนการท่องเที่ยว ซึ่งมีฟ็อนเล็บเป็นจุดที่นิยมมากที่สุด ฟ็อนเล็บเกิดขึ้น
เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2460 จำแนกกลุ่มช่างฟ็อนได้ 4 กลุ่มคือ กลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ ที่ฟ็อนในงาน
สำคัญ เช่น ฟ็อนทูลพระขวัญรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ เสด็จเชียงใหม่ กลุ่มนักเรียนหญิงซึ่งฟ็อนในงานกิจกรรมของโรงเรียน
กลุ่มอาชีพรับจ้างฟ็อน ให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยวในงานรื่นเริงทางธุรกิจ และกลุ่มช่างฟ็อน-
หัววัด ที่ประจำอยู่ตามวัดต่าง ๆ เช่น วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

คณะช่างฟ็อนวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ มีช่างฟ็อนอยู่ 4 คน แสดงเป็น
ครั้งคราวในงานวัดและงานทั่วไป เครื่องแต่งกายเป็นแบบพื้นเมืองเชียงใหม่ สวมเล็บยาวทำด้วย
ทองเหลืองทุกเล็บยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ วงดนตรีที่ใช้ฟ็อนเป็นวงเฉพาะเรียกว่า วงดั่งโนง รูปแบบ
การฟ็อนเป็นการผสมผสานแบบคุ่มหลวงเชียงใหม่ และแบบพื้นเมือง ทำฟ็อนมี 15 ท่า มีการแปร
แถว 3 กระบวนท่า ใช้จังหวะนับ 5 จังหวะ

รูปแบบการฟ็อนของคณะช่างฟ็อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
ปัจจุบันยังไม่มีผู้สืบทอดจึงควรอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษา สืบทอดไว้เป็นมรดกอันทรงคุณค่าสืบไป

ภาควิชา นาฏยศิลป์
สาขาวิชา นาฏยศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4986860535 : MAJOR THAI DANCE

KEY WORD: FINGERNAIL DANCE STYLE OF PHRA SINGH WORAMAHAVIHARN

TEMPLE'S TROUPE ,CHIANG MAI

ACTING2LT. SARAYUT ONGSANGKUN : FINGERNAIL DANCE STYLE OF
PHRA SINGH WORAMAHAVIHARN TEMPLE'S TROUPE ,CHIANG MAI :
ANUKOON ROTJANASUKSOMBOON, Ph.D., 227 pp.

This thesis aims at studying the history concept and dance patterns of senior dancers at Wat Pra Sing temple in Chiangmai during 1960-2007 Research methodology includes documentary, interviewings dancers and scholars, observing actual performances and VCD, and researcher's training with the senior dancers.

The research finds that dance plays a very important part in many Chiangmai traditional festivals Nowadays, dance is used to promote tourism among which Fon Leb or nail dance is the most popular, Fon Leb was probably began around 1920's and being performed by four major groups today First is the dancers who belong to the northern royql families two dance on special occasions such as welcoming the King and Queen to Chiangmai. Second is the school girls who dance for their school functions. Third is the commercial groups who entertain tourists and perform for business events. Forth is the dancers belonging to a particular Buddhist temples such as Wat Pra Sing group. This group comprises 4 senior dancers perform occasionally at Wat Pra Sing temple fairs and some special fairs elsewhere They dress in traditional Chiangmai costume wearing long brass nails on every finger except the thumbs . They dance with a special kind of music ensemble called "Tueng N0ng". Their dance style is a combination of those from the ancient court of Chiangmai and from the northern folk dance. There are 15 dance positions and 3 floor patterns. They dance on 5 counts instead of 7 counts as commonly practice by other groups.

This dance groups and their special dance style are declining since there is transmission of knowledge to younger generation. There should be some ways to preserve this ancient and valueless dance form

Department Dance

Student's signature.....

Field of study Thai Dance

Advisor's signature.....

Academic year 2007

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอย่างดียิ่งจากบุคคลหลายท่านที่ให้ความรู้ทางวิชาการ ให้คำปรึกษา และสละเวลาอันมีค่า พร้อมทั้งเสนอแนะให้ข้อคิดเห็น และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ด้วยดีตลอดมา อันได้แก่ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ อาจารย์ ดร.อนุภุช โรจนสุขสมบุรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สวภา เวชสุรกันย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติศักดิ์ เกียรติสุขศรี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ

ข้อมูลประวัติและผลงานการฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ จากศิลปินช่างฟ้อน อันได้แก่ นางจันทร์จร ศศิธร นางเก๋ยงคำ อรุณสิทธิ์ นางศรีนวล โภธิศรี นางบัวผา จันทิมา และอีกหลายท่านที่ให้ความอนุเคราะห์

งานวิจัยฉบับนี้เกิดขึ้นได้ด้วยความอนุเคราะห์ทุนการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จนจบการศึกษา และทุนสนับสนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี 2550 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุษบัน ศรีสารคาม อาจารย์พิมลแข สุวรรณกนิษฐ อาจารย์ในภาควิชาศิลปะการแสดงทุกท่าน เจ้าหน้าที่คณะ อาจารย์ยุพิน เข้มมุก และเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อาจารย์ดาหวัล ศิลปะสมบัติ อาจารย์เพ็ญแข จิตรทอง อาจารย์สุกัญญา ชมพูนรัตน์ อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่และลูกศิษย์ทุกคน ที่คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษา และให้กำลังใจเสมอมา

ขอขอบพระคุณ ภาควิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ให้โอกาสและอำนวยความสะดวกในการใช้สถานที่ในการทำงานวิจัย ขอขอบพระคุณนางสาวนีย์ บางโรย นายศรารุช จันทระขำ และเพื่อนนิสิตปริญญาโทรุ่นที่15 สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ปีการศึกษา 2549 ที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัย

และขอขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้เป็นครูคนแรกที่ทำให้ความรู้ อบรมสั่งสอนและสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้มีชีวิตที่ดีและเป็นคนดีของสังคม นายธงชัย จินชาติ ที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาแด่บูรพกษัตริย์แห่งดินแดนล้านนา เจ้านายฝ่ายเหนือทุกพระองค์ พ่ออู๋ แม่อู๋ ผู้รังสรรค์และสืบทอดนาฏศิลป์ล้านนา อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และเป็นสมบัติของแผ่นดินสืบไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของประเด็นในการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	3
1.3 ขอบเขตของงานวิจัย.....	3
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 ความเป็นมา วิธีชีวิต ประเพณี ของชาวเชียงใหม่.....	7
2.1 การฟ้อนของชาวเชียงใหม่.....	11
2.2 ความเป็นมาของการใช้เล็บประกอบการฟ้อน.....	16
2.3 รูปแบบการสืบทอดการฟ้อนเล็บ.....	22
2.4 รูปแบบการแต่งกายฟ้อนเล็บ.....	74
2.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อน.....	85
2.6 การประกวดฟ้อนเล็บ.....	92
สรุปบทที่ 2.....	104

บทที่ 3 ประวัติช่างฟ้อนเล็บคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร	
จังหวัดเชียงใหม่.....	106
3.1 ช่วงก่อตั้งคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....	106
3.2 ผลงานการเผยแพร่การฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....	115
3.3 ประวัติสมาชิกคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....	116
3.4 องค์ประกอบการฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์	124
3.4.1 เครื่องแต่งกาย.....	124
3.4.2 คนตรีประกอบการฟ้อนของคณะช่างฟ้อน.....	130
3.4.3 การฝึกหัดและขั้นตอนการฝึกซ้อม.....	130
3.4.4 สถานที่ในการฝึกหัด.....	131
3.5 เกณฑ์การตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนอาวุโส	
วัดพระสิงห์.....	132
3.5.1 ความพร้อมเพียงและการแปรแถว.....	132
3.5.2 ความถูกต้องของจังหวะกระบวนท่าในการฟ้อน.....	132
3.5.3 การแต่งกายของช่างฟ้อนผู้เข้าประกวด.....	132
3.5.4 ระยะเวลาในการฟ้อน.....	133
สรุปบทที่ 3.....	134
บทที่ 4 กระบวนท่าฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร	
จังหวัดเชียงใหม่.....	135
4.1 ลักษณะการย่อเท้าและทิศทางของการฟ้อนเล็บคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโส	
วัดพระสิงห์.....	137
4.2 ลักษณะการแปรแถวของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....	170
สรุปบทที่ 4.....	173
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	174
ข้อเสนอแนะ.....	179

รายการอ้างอิง.....180

ภาคผนวก.....184

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....227

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 2.1 แผนที่จังหวัดเชียงใหม่.....	8
ภาพที่ 2.2 แผนที่ตัวเมืองเชียงใหม่.....	10
ภาพที่ 2.3 การรำโนราโดยนายยก ชูบัว.....	18
ภาพที่ 2.4 การแสดงฟ้อนภูไท.....	18
ภาพที่ 2.5 การแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่.....	21
ภาพที่ 2.6 เจ้ากอแก้ว ประกายกาวิล ณ เชียงใหม่ และ เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่.....	25
ภาพที่ 2.7 คณะช่างฟ้อนที่ร่วมขบวนแห่ในงานประเพณียี่เป็ง.....	27
ภาพที่ 2.8 คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมขบวนแห่ในงานประเพณีปอยลูกแก้ว.....	29
ภาพที่ 2.9 คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมแห่ต้นครีวทาน.....	31
ภาพที่ 2.10 ต้นเงินที่คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมทำบุญในงานปอยหลวง.....	32
ภาพที่ 2.11 ประเพณีพอยลื้อ จะนิยมจัดตกแต่งปราสาทเป็นรูปนกหัสติลิงค์.....	34
ภาพที่ 2.12 ฟ้อนเล็บในขบวนแห่ประเพณีปีใหม่.....	36
ภาพที่ 2.13 การฟ้อนเล็บของ ดร. เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่.....	37
ภาพที่ 2.14 ประเพณีการเล่นรคน้ำในประเพณีปีใหม่เมือง.....	38
ภาพที่ 2.15 ประเพณีการสรงพระธาตุ ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย.....	40
ภาพที่ 2.16 คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมฟ้อนเล็บถวายในงานประเพณีใส่ขันดอก.....	41
ภาพที่ 2.17 ประชาชนชาวเชียงใหม่ร่วมกันใส่ดอกไม้.....	42
ภาพที่ 2.18 ช่างฟ้อนเล็บในขบวนแห่ประเพณีการทานสลาก.....	44
ภาพที่ 2.19 ช่างฟ้อนเล็บในขบวนแห่เทศกาลไม้ดอกไม้ประดับ.....	45
ภาพที่ 2.20 การฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือชายนำขันพระขวัญ.....	48
ภาพที่ 2.21 การฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงนำขันพระขวัญ.....	48
ภาพที่ 2.22 ขบวนฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือชายนำขันพระขวัญ.....	50
ภาพที่ 2.23 ขบวนฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงนำขันพระขวัญ.....	51
ภาพที่ 2.24 การฟ้อนเล็บของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงในขบวนพิธีทูลพระขวัญ.....	52
ภาพที่ 2.25 การฟ้อนเล็บของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงในขบวนพิธีทูลพระขวัญ.....	53
ภาพที่ 2.26 พิธีบายศรีทูลพระขวัญ แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ.....	54
ภาพที่ 2.27 เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงฟ้อนถวาย แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ.....	55
ภาพที่ 2.28 เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงฟ้อนถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.....	56
ภาพที่ 2.29 คุณหญิงเจ้าระวีพันธุ์ สุจริตกุล ผูกข้อพระกรถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ.....	58

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 2.30	เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงพื่อนนำขบวน บายศรีทูลพระขวัญถวาย แต่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ.....59
ภาพที่ 2.31	เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงพื่อนเลียบถวายแต่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ.....59
ภาพที่ 2.32	ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชาย เมื่อปี พ.ศ. 2501.....61
ภาพที่ 2.33	ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชาย เมื่อปี พ.ศ. 2547.....61
ภาพที่ 2.34	ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง เมื่อปี พ.ศ. 2501.....62
ภาพที่ 2.35	ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง เมื่อปี พ.ศ. 2547.....62
ภาพที่ 2.36	พื่อนเลียบของนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่.....67
ภาพที่ 2.37	พื่อนเลียบ จำนวน 1,800 คน งานเชียงใหม่วิชาการเทิดไท้องค์ราชันย์.....68
ภาพที่ 2.38	พื่อนเลียบงานเชียงใหม่วิชาการ.....69
ภาพที่ 2.39	การแต่งกายของช่างพื่อนเลียบ.....69
ภาพที่ 2.40	พื่อนเลียบเจ้านาย ในการประกวดนางสาวเชียงใหม่.....71
ภาพที่ 2.41	คณะช่างพื่อนเลียบหัววัดทำการพื่อนนำขบวนแห่ครัวทาน.....73
ภาพที่ 2.42	การแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชาย.....77
ภาพที่ 2.43	การแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง.....77
ภาพที่ 2.44	ภาพการแต่งกายในจิตรกรรมฝาผนังแสดง.....78
ภาพที่ 2.45	ซิ่นดำ หรือซิ่นกำน.....79
ภาพที่ 2.46	ซิ่นไหมสันกำแพง.....79
ภาพที่ 2.47	การแต่งกายของช่างพื่อนเลียบด้านหน้า.....80
ภาพที่ 2.48	การแต่งกายของช่างพื่อนเลียบด้านหลัง.....80
ภาพที่ 2.49	การแต่งกายของช่างพื่อนเลียบใช้ห่มสไบในการพื่อน.....81
ภาพที่ 2.50	การเกล้าผมมวยแบบคนเมือง.....83
ภาพที่ 2.51	ทรงผมแบบวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่.....84
ภาพที่ 2.52	เลียบพื่อน.....85
ภาพที่ 2.53	กลองแอม.....86
ภาพที่ 2.54	กลองตะลุดปด.....88
ภาพที่ 2.55	หม้ออ้อยและหม้อโห้ย้ง.....89
ภาพที่ 2.56	สว่า.....90
ภาพที่ 2.57	แนน้อย และแนหลวง.....91
ภาพที่ 2.58	การประกวดพื่อนเลียบของคณะช่างพื่อนคุ้มดอกเอื้อง.....97
ภาพที่ .59	คณะช่างพื่อนที่เข้าร่วมประกวด.....97

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 2.60	คณะช่างฟ้อนวัดพันแหวนที่เข้าร่วมประกวด.....98
ภาพที่ 2.61	การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง.....100
ภาพที่ 2.62	คณะช่างฟ้อนของคณะวัดท่าจำปี.....100
ภาพที่ 2.63	คณะช่างฟ้อนที่เข้าร่วมประกวด.....101
ภาพที่ 2.64	การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง.....101
ภาพที่ 2.65	การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง.....102
ภาพที่ 2.66	คณะช่างฟ้อนเล็บหัววัดทำการฟ้อนในงานปอยหลวง.....102
ภาพที่ 2.67	คณะช่างฟ้อนเล็บหัววัดทำการฟ้อนในงานปอยหลวง.....103
ภาพที่ 2.68	คณะช่างฟ้อนเล็บหัววัดทำการฟ้อนในงานปอยหลวง.....103
ภาพที่ 3.1	คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ที่ได้มีการร่วมกลุ่มกัน ถึง 10 คน.....109
ภาพที่ 3.2	คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....110
ภาพที่ 3.3	คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....110
ภาพที่ 3.4	คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....112
ภาพที่ 3.5	คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....112
ภาพที่ 3.6	คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์113
ภาพที่ 3.7	คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....113
ภาพที่ 3.8	ทูลเกล้าถวายช่อดอกไม้แด่พระราชินีแห่งประเทศไทย.....114
ภาพที่ 3.9	คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....114
ภาพที่ 3.10	คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....119
ภาพที่ 3.14	นางอำไพ ดวงใจ.....120
ภาพที่ 3.15	นางศรีนวล โปธิศรี.....121
ภาพที่ 3.16	นางผัวผา จันทิมา.....122
ภาพที่ 3.17	รูปแบบการแต่งกายของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....124
ภาพที่ 3.18	รูปแบบการนุ่งซิ่นของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....125
ภาพที่ 3.19	รูปแบบเสื้อและการห่มสไบ.....126
ภาพที่ 3.20	การเกล้าผมด้านหน้าของช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....128
ภาพที่ 3.21	การเกล้าผมด้านหลังของช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์.....128
ภาพที่ 3.22	รูปเล็บฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....129
ภาพที่ 3.22	รูปเล็บฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์.....129
ภาพที่ 4.1	ท่ามือจีบส่งหลัง.....138
ภาพที่ 4.2	ท่าบังหน้า.....139

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 4.3 ทำไห้ว.....	140
ภาพที่ 4.4 ทำบิควาน.....	141
ภาพที่ 4.5 ทำกินนร่า.....	142
ภาพที่ 4.6 ทำxonมือซ้าย.....	143
ภาพที่ 4.7 ทำสอดสูงจิบหลัง.....	144
ภาพที่ 4.8 ทำสอดสูงจิบหลัง.....	145
ภาพที่ 4.9 ทำกลางอัมพร.....	146
ภาพที่ 4.10 ทำสอดสูงจิบหลัง.....	147
ภาพที่ 4.11 ทำสะบัดจิบ.....	148
ภาพที่ 4.12 ทำสอดสร้อย.....	149
ภาพที่ 4.13 ทำสอดสร้อย.....	150
ภาพที่ 4.14 ทำกัณฑ์ร้อน.....	151
ภาพที่ 4.15 ทำจิบส่งหลัง.....	152
ภาพที่ 4.16 ทำพรหมสี่หน้า.....	153
ภาพที่ 4.17 ทำ7กระต่ายตองแริง.....	154
ภาพที่ 4.18 ทำจิบส่งหลัง.....	155
ภาพที่ 4.19 ทำxonมือจิบหงายข้าง.....	156
ภาพที่ 4.20 ทำxonมือจิบหงายข้าง.....	157
ภาพที่ 4.21 ทำผาลาเพียงไหล่.....	158
ภาพที่ 4.22 ทำผาลาเพียงไหล่.....	159
ภาพที่ 4.23 ทำบังหน้า.....	160
ภาพที่ 4.24 ทำไห้ว.....	161
ภาพที่ 4.25 ทำจบ.....	162

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “เพื่อน” เป็นภาษาถิ่นทางภาคเหนือ หมายถึง การแสดงออกด้วยท่าทางต่างๆ จะโดยธรรมชาติ หรือปรับแต่งไปแล้วก็ตาม ตรงกับคำว่า “รา” ในภาษาถิ่นภาคกลาง ด้วยเหตุนี้ชาวล้านนา จึงเรียกระบวนรำชุดต่างๆของตนทั้งหมดว่า “เพื่อน”¹

เพื่อนที่เกิดขึ้นในระยะแรกเริ่ม เป็นการเพื่อนที่รำรำด้วยความปิติยินดี เลียนแบบหรือคัดแปลงมาจากธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่น หรือแต่ละดินแดนตามแต่เผ่าพันธุ์ของคน ไม่มีท่าทางที่ตายตัว หรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับใดๆจะแสดงเป็นชุดๆ นิยมเพื่อนในประเพณีทางศาสนาและสักการะผีที่ปกปักรักษา เช่น เพื่อนผีมด เพื่อนผีเม็ง เพื่อนดาบ เพื่อนก้ายลาย เพื่อนแห่ครัวทาน หรือ เพื่อนเล็บ เป็นต้น

เพื่อนเล็บ เป็นการเพื่อนที่ผู้เพื่อนจะสวมเล็บทั้ง 8 นิ้วยกเว้นนิ้วหัวแม่มือประกอบการเพื่อน ผู้เพื่อนจะนิยมใช้ผู้เพื่อนที่เป็นผู้หญิงล้วนประมาณ 6 – 8 คน แต่ในพิธีสำคัญอาจจะใช้ผู้ชายเพื่อนด้วยก็ได้

การเพื่อนเล็บสามารถเพื่อนอยู่กับที่หรือเพื่อนประกอบขบวนแห่ครัวทานของชาวบ้านหัววัด จึงมักจะเรียกว่า เพื่อนแห่ครัวทาน คือการเพื่อนนำเครื่องไทยทาน ไปวัด กระบวนท่าเพื่อนผู้ที่เป็นครูฝึกซ้อม คือ ช่างเพื่อนรุ่นพี่ รุ่นแม่ รุ่นยายย่า ตามแต่ผู้ใดจะวางรูปแบบกระบวนลีลาท่าเพื่อนแล้วแต่จะตกลงกันกำหนดขึ้นมาในแต่ละคณะ โดยไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน หรือตามแต่หน่วยงานสถานศึกษากำหนดท่าเพื่อนไว้

ผู้เพื่อนจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง คือ นิยมสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ ศีรษะเกล้าผมมวย เหน็บดอกเอื้อง คนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการเพื่อนจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองดั้งเดิม ที่มีชื่อเรียกว่า “วงกลองตี่โนง” บรรเลงประกอบการเพื่อนไปเรื่อย ๆ

¹ ธีรยุทธ ขวงศรี . การดนตรี การขับ การเพื่อน ล้านนา. สุริวงศบุ๊คเซนเตอร์ . 2540 .

เพื่อนลับ เป็นการเพื่อนที่นิยมเพื่อนอยู่มากในเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน โดยจะนิยมเพื่อนในงานเทศกาล งานปอยหรืองานบุญ กลุ่มคณะช่างเพื่อนที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงอย่างยิ่งในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ คณะช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีกลุ่มช่างเพื่อนลับอาวุโสที่มีอายุตั้งแต่ 68 ปีขึ้นไป เป็นคณะช่างเพื่อนที่ยังคงอนุรักษ์และรักษารูปแบบ ทำเพื่อนลับแบบดั้งเดิม สืบเนื่องมาเป็นเวลาประมาณ 48 ปี

แต่เดิมวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ไม่มีช่างเพื่อนลับประจำวัด เหมือนกับวัดทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ ที่จะต้องมีคณะช่างเพื่อนลับเป็นช่างเพื่อนประจำวัด เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มหัววัดไปเพื่อนำขบวนแห่เครื่องไทยทาน รวมทั้งทำบุญในงานปอยตามหัววัดต่าง ๆ นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ได้มีความคิดที่จะจัดตั้งกลุ่มช่างเพื่อนลับประจำวัดพระสิงห์ขึ้น จึงได้ชักชวนชาวบ้านในละแวกวัด จัดตั้งกลุ่มช่างเพื่อน และทำการฝึกหัดเพื่อน โดยมีสมาชิกช่างเพื่อนดังนี้

1. นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ผู้จัดตั้งและฝึกหัดช่างเพื่อนอาวุโส วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
2. นางจันทร์จร ศศิธร ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ปัจจุบันอายุ 72 ปี
3. นางศรีนวล โปธิศรี ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ปัจจุบันอายุ 70 ปี
4. นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ปัจจุบันอายุ 70 ปี
5. นางอำไพ ดวงใจ ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
6. นางบัวผา จันทิมา ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และสมาชิกวงดนตรีพื้นเมืองอาวุโส ปัจจุบันอายุ 74 ปี

กระบวนทำเพื่อนที่ปรากฏในกลุ่มคณะช่างเพื่อนได้รับการถ่ายทอดมาจาก นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง เป็นผู้ก่อตั้งและฝึกหัดกระบวนทำเพื่อนให้แก่สมาชิก กระบวนทำที่ใช้เพื่อนมีด้วยกันประมาณ 15 ท่า และปัจจุบันกลุ่มคณะช่างเพื่อนยังคงรักษารูปแบบกระบวนทำเพื่อนไว้ได้

การแต่งกายของกลุ่มช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ล้านนาเหมือนอย่างเช่นช่างฟ้อนหัววัดทั่วไป แต่จะจัดหาเครื่องแต่งกายด้วยการใช้ทุนส่วนตัวของช่างฟ้อน ทำการตัดเย็บและจัดซื้อเองมาโดยตลอด โดยมิได้ใช้เงินทุนจากวัดหรือของความอนุเคราะห์จากหน่วยงานทั่วไปเหมือนเช่นช่างฟ้อนกลุ่มอื่น

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันกลุ่มคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ แต่ละท่านเริ่มมีอายุที่มากขึ้น และยังไม่มียศฐานศึกษา หรือกลุ่มเยาวชนใจที่จะทำการสืบสานกระบวนการทำฟ้อนเล็บของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ และปัจจุบันได้มีสมาชิกช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารได้รับเชิญไปเป็นคณะกรรมการการตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บให้กับหน่วยงานและงานปอยหลวงของหัววัดต่าง ๆ เช่น เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บให้แก่พิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราทิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ อยู่เป็นประจำ

ผู้วิจัยสนใจศึกษากระบวนการทำฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมและจัดบันทึกเป็นรูปเล่ม เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานเป็นเอกสารทางวิชาการ มิให้กระบวนการทำฟ้อนของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารจางหาย และให้คงอยู่สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 2.1. ศึกษาประวัติของการฟ้อนเล็บช่างฟ้อนอาวุโส วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
- 2.2. ศึกษาแนวความคิดและกระบวนการทำฟ้อนเล็บของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ

3. ขอบเขตของงานวิจัย

- 3.1. การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา พัฒนาการ การฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโส วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2503 - 2550
- 3.2. ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทำฟ้อนเล็บจากช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

ฟ้อนเล็บ หมายถึง การฟ้อนที่เรียกชื่อตามลักษณะมือของช่างฟ้อนที่สวมเล็บยาว ซึ่งทำด้วยทองเหลือง สวมที่นิ้วมือ 2 ข้างจำนวน 8 นิ้ว ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ บางแห่งเรียกว่า ฟ้อนเมือง เพราะเป็นการฟ้อนตามแบบโบราณของคนเมือง ที่รู้จักโดยทั่วไปคือ ชาวไทยวน หรือชาวล้านนา จึงเรียกว่า ฟ้อนเมือง ถ้านำไปฟ้อนนำขบวนแห่ครัวทาน จะนิยมเรียกว่า ฟ้อนแห่ครัวทาน

ช่างฟ่อนหัววัด หมายถึง กลุ่มสตรีที่มีความสามารถในด้านการฟ่อน รวมกลุ่มเพื่อเป็นตัวแทนร่วมฟ่อนนำขบวน ในงานต่างๆที่ทางวัดของตนได้ไปร่วมงาน

คณะศรัทธา หมายถึง ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาในการทำบุญ มาทำบุญที่วัดและเป็นชาวบ้านที่ช่วยเหลือในงานกิจกรรมต่างๆที่ทางวัดได้จัดขึ้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1. ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการฟ่อนเล็บจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่

- 5.1.1. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 5.1.2. หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
- 5.1.3. ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- 5.1.4. ห้องสมุดคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

5.2. ศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตกระบวนการทำฟ่อนและการสัมภาษณ์ผู้รู้ ศิลปินพื้นบ้านล้านนา ได้แก่

- 5.2.1. นางสมพันธ์ โชคณา ผู้เชี่ยวชาญและศิลปินแห่งชาติ (สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน - ช่างฟ่อน)
- 5.2.2. นางสาวสุกัญญา ชมพูนันต์ อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
- 5.2.3. นางเพียงแข จิตรทอง อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
- 5.2.4. นางจันทร์จร ศศิธร ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 5.2.5. นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 5.2.6. นางศรีนวล โพธิศรี ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 5.2.7. นางบัวผา จันทิมา ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

5.3. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

นาฏดุริยการล้านนา. สนั่น ธรรมธิ. ประวัติเครื่องดนตรีล้านนาลดจนขั้นตอนการประดิษฐ์ และ ประวัตินาฏศิลป์ล้านนา ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง.

การดนตรี การขับ การฟ่อน ล้านนา. ธีรยุทธ ขวงศรี. อธิบายประวัติการแสดงนาฏศิลป์ล้านนาและดนตรีประเภทต่างๆ.

ขัตติยานีศรีล้านนา. วงสั๊ก ฦ เชียงใหม่. กล่าวถึงขัตติยานีในประวัติศาสตร์ล้านนา ประวัติพระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนครเชียงใหม่ และเจ้านายสตรีในดินแดนล้านนา.

แนวคิดทฤษฎีการพื่อนล้านนาแบบใหม่. อนุกุล โจรนสุขสมบูรณ์. นาฏศิลป์ ล้านนาแนวใหม่ ที่ได้นำแนวการพื่อนแบบพื้นเมืองมาปรับปรุงในด้านองค์ประกอบต่างๆ เช่น เครื่องแต่งกาย คนตรี และอุปกรณ์ประกอบการแสดง.

5.4. ศึกษากระบวนการทำพื่อนเล็บและวิเคราะห์สรุปผลและนำเสนอเป็นงานวิจัย ดังนี้ บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 ความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณี ของคนเชียงใหม่

2.1. การพื่อนของชาวเชียงใหม่

2.2. ความเป็นมาของการใช้เล็บประกอบการพื่อน

2.3. รูปแบบการสืบทอดการพื่อนเล็บ

2.4. รูปแบบการแต่งกายพื่อนเล็บ

2.5. เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการพื่อนเล็บ

2.6. การประกวดพื่อนเล็บ

สรุปบทที่ 2

บทที่ 3 ประวัติช่วงพื่อนเล็บคณะช่วงพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

3.1. ประวัติและการก่อตั้งคณะช่วงพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.2. ผลงานและกิจกรรมของคณะช่วงพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.3. ประวัติสมาชิกคณะช่วงพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.4. องค์ประกอบการพื่อนของคณะช่วงพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.4.1. เครื่องแต่งกาย

3.4.2. คนตรี

สรุปบทที่ 3

บทที่ 4 กระบวนการทำพื่อนเล็บของคณะช่วงพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

4.1. ลักษณะการข่าและทิศทางของการพ่อนเล็บคณะช่างพ่อนเล็บอาวุโส
วัดพระสิงห์

4.2. ลักษณะการแปรแถวของคณะช่างพ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์
สรุปบทที่ 4

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

ภาคผนวก

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1. ทราบถึงแบบแผนและจารีการแสดงนาฏยลักษณ์พื้นบ้านดั้งเดิมทางภาคเหนือ
ของประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์ประกอบความรู้ที่ขาดแคลนในรูปแบบวิชาการ
- 6.2. เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของแม่ครูพื้นบ้านของสังคมไทย ให้เป็นที่ประจักษ์ใน
แวดวงวิชาการสืบต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณี ของคนเชียงใหม่

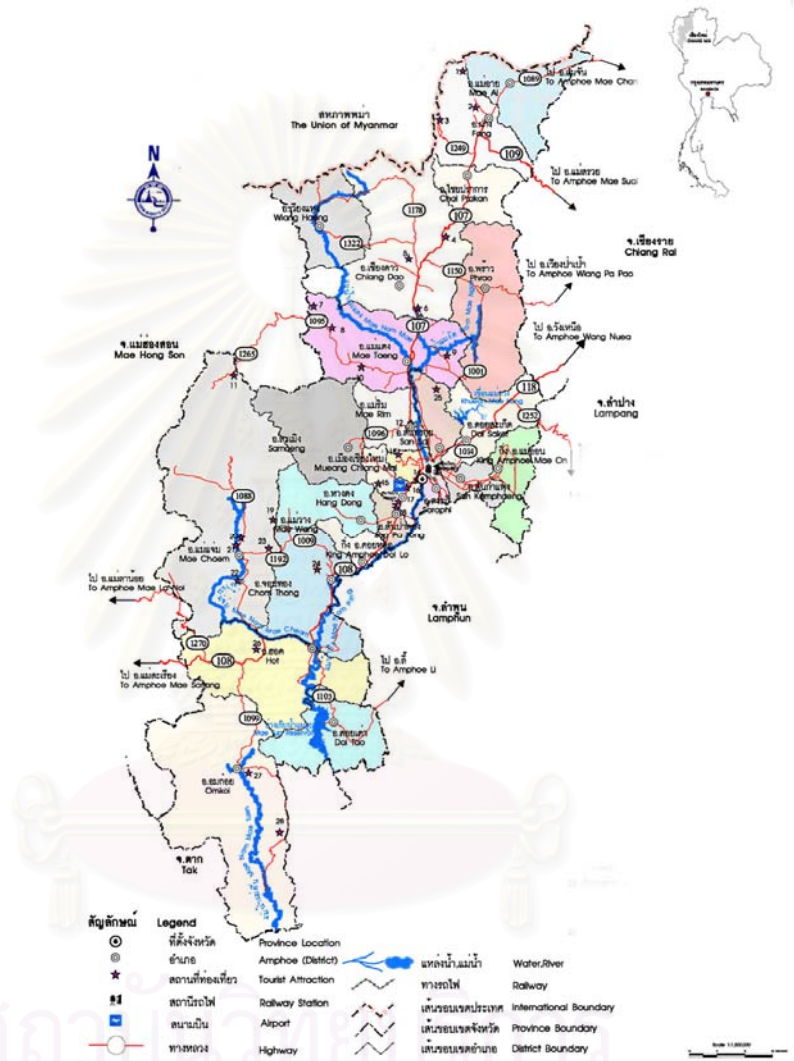
ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณีของคนเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากเอกสาร บทความที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์ นักวิชาการท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยว และดำเนินการศึกษาต่อไป

เมืองเชียงใหม่ ในอดีตเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ล้านนา อันมีนามว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ชื่อที่ได้รับการขนานนามโดย พ่อขุนเม็งราย (กษัตริย์ผู้สร้างนครเชียงใหม่) พร้อมพระสหาย 2 พระองค์ คือ พ่อขุนรามคำแหง (กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองสุโขทัย) และพ่อขุนงำเมือง (กษัตริย์ผู้ปกครองนครพะเยา) ทั้งสามพระองค์เห็นพร้อมกันว่าที่นี่เป็นชัยภูมิที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะอย่างยิ่งที่จะสร้างเมือง ในที่สุด เมืองเชียงใหม่ก็ถูกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1839 โดยพ่อขุนเม็งราย ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์เม็งราย พระองค์ทรงดำเนินการสร้างเมือง โดยให้ขุดคูและสร้างกำแพงเมือง เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า พร้อมทั้งโปรดให้สร้างปราสาท ราชมณเฑียร และบ้านเรือนขึ้น ต่อมาพ่อขุนเม็งรายก็ทรงประกอบพิธีปราบดาภิเษกเป็น กษัตริย์ปกครองอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งมีราชธานีอยู่ที่ นครเชียงใหม่

ราชวงศ์เม็งรายปกครองนครเชียงใหม่ เป็นเวลากว่า 200 ปี จนกระทั่งในปี พ.ศ.2101 เชียงใหม่ได้เสียเอกราชให้แก่ พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่า ทำให้เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของ ประเทศพม่านานถึง 200 ปี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2317 ในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงคืน นครเชียงใหม่ได้จากประเทศพม่า และทรงกวาดล้างอิทธิพลของพม่าจากล้านนาไทยได้สำเร็จ เชียงใหม่จึงกลับมาเป็นประเทศราชของกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงสถาปนาพระยาภาวดีเป็นเจ้าเมือง เชียงใหม่ จนกระทั่งในรัชสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2440 ทรงยุบเมือง ประเทศราชเข้ากับอาณาจักรไทย แบ่งการปกครองเป็นมณฑล และได้ยกเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็น มณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรับปรุงการปกครองเป็น แบบจังหวัด เมืองเชียงใหม่จึงเปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดมาจนถึงปัจจุบัน

ที่ตั้งจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยระหว่างละติจูดที่ 18 องศา 47 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 98 องศา 59 ลิปดา ตะวันออก ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,023 ฟุต หรือราว 307 เมตร ห่างจาก กรุงเทพมหานครตามแนวทางสาย

เอเชียประมาณ 705 กิโลเมตรทิศเหนือ ติดต่อกับรัฐฉานของสหภาพพม่า (เมียนมาร์) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ลำพูน และลำปาง ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปาย อำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 2.1 : แผนที่จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : นายจักรพันธ์ อินวาทย์

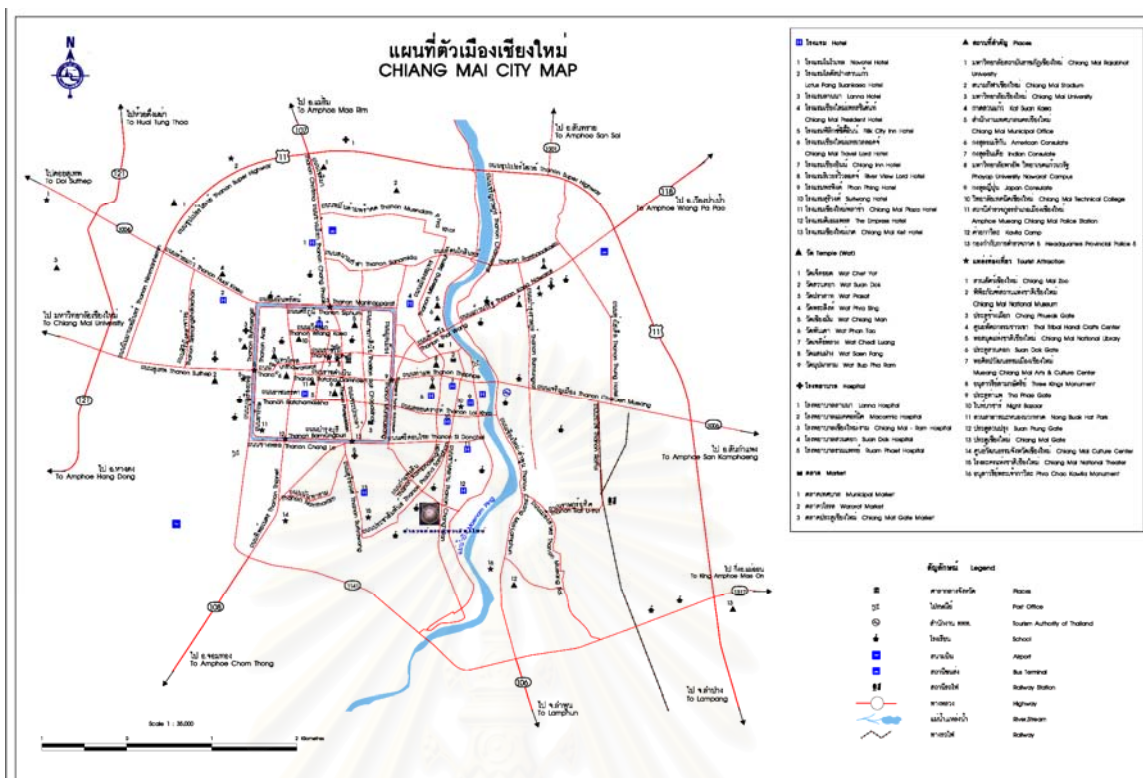
ขนาดพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 20,107.1 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 78.98 % ของพื้นที่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 13 % ของจังหวัด เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ซึ่งเกิดจากเทือกเขาซึ่งทอดตัวเป็นแนวเหนือ ใต้ติดต่อกับเทือกเขาในมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และ รัฐฉานในสหภาพพม่า ภูเขาที่สำคัญได้แก่ ทิวเขาแดนลาว มียอดเขาสำคัญๆ ได้แก่ คอยฟ้าห่มปก คอยอ่างขาง

ทิวเขานนทราชัย อยู่ทางทิศตะวันตกของแม่ปิง มีความยาวถึง 860 กิโลเมตร มียอดสูงคือ คอยหลวงเชียงดาวสูง 2,170 เมตร ดอกปุยอำเภอเมืองสูง 1,985 เมตร คอยสุเทพอำเภอเมืองสูง 1,601 เมตร ทิวเขาผีปันน้ำ มีความยาวประมาณ 412 กิโลเมตร ทิวเขานี้เป็นต้นน้ำของแม่น้ำหลายสายทั้งปิง วัง ยม และน่าน มียอดเขาที่สำคัญๆ คือ คอยขุนตาลสูง 1,374 เมตร คอยช้างสูง 1,462 เมตร

พื้นที่หุบเขา เชียงใหม่มีพื้นที่หุบเขาขนาดเล็ก มีที่ราบก้นหุบเขาเป็นบริเวณแคบๆ และพื้นที่ที่เป็นหุบเขาขนาดใหญ่ มีที่ราบก้นหุบเขาเป็นบริเวณกว้างใหญ่ หุบเขาชนิดนี้เกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลกเป็นแอ่งและมีการทับถมของโคลนตะกอน นานๆ เข้าก็กลายเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ ได้แก่ แอ่งฝางในเขตอำเภอฝางและอำเภอแม่เมาะ แอ่งเชียงใหม่ - ลำพูน บริเวณลุ่มน้ำแม่ปิง

พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอันเกิดจากแม่น้ำสำคัญๆ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ที่ราบลุ่มแม่น้ำกนครอบลุ่มพื้นที่บริเวณอำเภอฝาง และอำเภอแม่เมาะ และที่ราบลุ่มแม่น้ำสายรอง อื่นๆ ได้แก่ที่ราบริมฝั่งแม่น้ำกวัง แม่น้ำฝาง แม่น้ำแม่จัด แม่น้ำแม่แจ่ม แม่น้ำแม่ตื่น แม่น้ำแม่แตง เป็นต้น

สภาพอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่ มีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 26 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนอากาศจะร้อนมากในเวลากลางวัน ส่วนช่วงเวลากลางคืนอากาศโดยทั่วไปจะเย็น มีความชื้นในอากาศน้อย อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยประมาณ 30 องศาเซลเซียส ฤดูฝนฝนตกตามเกณฑ์ ปริมาณฝนตกเฉลี่ยระหว่างปีประมาณ 1,270 มิลลิเมตร มีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยร้อยละ 65.6ฤดูหนาวอากาศโดยทั่วไปไม่หนาวจัด มีหมอกเป็นบางเวลา อุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 13.94 องศาเซลเซียส

ภาพที่ 2.2 : แผนที่ตัวเมืองเชียงใหม่
ที่มา : นายจักรพันธ์ อินวาทย์

เชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกไปเป็น 21 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 194 ตำบล และ 1,656 หมู่บ้าน ปัจจุบันประชากร ในจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวน 1,547,085 คน การประกอบอาชีพของประชากร อาชีพสำคัญได้แก่ การเกษตร มีการทำนาทำไร่ พืชสำคัญได้แก่ ถั่ว หอม กระเทียม ยาสูบ พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ ผลไม้ที่สำคัญของท้องถิ่นได้แก่ ลำไย ลิ้นจี่ มีการเลี้ยงสัตว์บ้างเพื่อเป็นการบริโภค โรงงานอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็น โรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับผลิตผลทางการเกษตร เช่น ข้าว ไบยาสูบ ไม้ยาสูบ ไม้ยาสูบและผลไม้ และเนื่องจากเชียงใหม่ เป็นเมืองท่องเที่ยว อาชีพอุตสาหกรรมบริการจึงเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่เชียงใหม่ค่อนข้างสูง มีการทำโรงงานอุตสาหกรรม เกี่ยวกับ เครื่องปั้นดินเผา ทำไม้แกะสลัก ทำร่ม ทอผ้า และตัดเย็บเสื้อผ้า การขายของที่ระลึกเพื่อเป็นการเสริมการท่องเที่ยว ในทุกปีจะมีนักท่องเที่ยวเดินทาง มาเชียงใหม่เพื่อท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี ตลอดจนร่วมงาน วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของชาวเชียงใหม่ เช่น ประเพณีปีใหม่เมือง ประเพณียี่เป็ง และชมศิลปการฟ้อนตามแบบอย่างชาวเชียงใหม่ ที่ได้ผสมผสานอยู่ในประเพณี และงานเทศกาลต่าง ๆ จนเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมที่งดงามสืบมาจนปัจจุบัน

2.1 การฟ้อนของชาวเชียงใหม่

คำว่า ฟ้อน หมายถึง การแสดงออกด้วยท่าทางต่างๆจะโดยธรรมชาติหรือปรุงแต่งไปแล้วก็ตาม ตรงกับคำว่า “รำ” ในภาษาถิ่นภาคกลางด้วยเหตุนี้ภาษาถิ่นล้านนาจึงเรียกกระบวนรำชุดต่างๆ ทั้งหมดว่าฟ้อนมาตั้งแต่อดีตเช่น ฟ้อนแห่ครัวทาน ฟ้อนผี ฟ้อนม่าน ฟ้อนเงี้ยว ฯลฯ การฟ้อนของกลุ่มชนในล้านนามีมานานเกินกว่า 500 ปี การฟ้อนของชาวล้านนาในอดีตประกอบไปด้วยลีลาท่าทางที่มีการเลียนแบบหรือคัดแปลงมาจากธรรมชาติมักมีลักษณะเป็นศิลปะตามเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ เชื่องช้า สวยงาม ลีลาท่าทางที่ไม่ซับซ้อน ยุ่งยาก ไม่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับใดๆ เป็นกระบวนท่าต่างๆสั้นๆมักแสดงเป็นชุดๆ มีมากมายหลายรูปแบบและขนานนามชุดการแสดงหรือกระบวนท่าฟ้อนนั้นๆตามเชื้อชาติของผู้ฟ้อน ซึ่งเรียกตามภาษาถิ่นพื้นเมืองว่า ช่างฟ้อน (อ่าน “จ้างฟ้อน”) และหมายรวมกันไปทั้งหมดทั้ง ชาย และ หญิง ดังนั้น คนม่านหรือชาวพม่าฟ้อน ก็จะเรียกการแสดงหรือการฟ้อนชุดนั้นว่า ฟ้อนม่าน คนไตหรือคนไทใหญ่หรือคนเงี้ยวฟ้อน ก็เรียกฟ้อนเงี้ยว หรือ ฟ้อนไต แต่ไม่เรียกฟ้อนไทใหญ่

ครั้งบ้านเมืองเจริญขึ้น การคมนาคมติดต่อสื่อสารสะดวกสบายมากขึ้น ประชากรมีการศึกษาแพร่หลายมากขึ้นมีการติดต่อกับสยามประเทศมากขึ้น อิทธิพลของ “รำไทย” ในราชสำนักสยาม ซึ่งมีระเบียบแบบแผนที่ดี และ สวยงาม จึงเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับฟ้อนพื้นเมืองของล้านนา ทำให้รูปแบบเอกลักษณ์ และลีลาท่าทางฟ้อนพื้นเมืองล้านนา เริ่มแปรเปลี่ยนไป กระบวนการฟ้อนชุดต่างๆ ที่มีอยู่เดิมและมีการประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่จึงเริ่มผิดแผกแตกต่างกันออกไป

หลังปีพุทธศักราช 2456 เป็นต้นมา การฟ้อนในล้านนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เหตุเป็นเพราะพระราชยาเจ้าดารารัศมีฯ ได้กราบบังคมลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 กลับไปประทับ ณ นครเชียงใหม่ พร้อมกับเจ้าแก้วนารัฐฯ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย แห่งมณฑลพายัพ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปโลกประเทศราชรวมเป็นมณฑลหนึ่งของสยามประเทศ เมื่อปีพุทธศักราช 2436) ที่ได้ขึ้นไปรับพระราชทานยศและตำแหน่งเป็น “เจ้าแก้วนารัฐประพัทธอินทนนทพงษ์ ดำรงนพิสีนครเขต ทศลักษณะเกษตรอุดม บรมราชสวามีภักดี บริรักษ์ปัจฉิมมานูทิศ สุจริตธรรมชาดา มหาโยนางคราชวงศาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่ (แก้ว)”

ในการเสด็จ ฯ กลับมาครั้งนี้ พระราชยาเจ้าดารารัศมีฯ ได้นำแบบอย่างการฟ้อนในราชสำนักสยามไปเผยแพร่ในเชียงใหม่พร้อมทั้งนำครูละคร คนตรี จากกรุงเทพฯ ขึ้นมาฝึกหัดถ่ายทอดให้กับพวกตัวละครทั้งในวังของท่านและคุ้มเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เป็นเหตุให้การฟ้อนในเชียงใหม่เกิดการแตกต่างกัน อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถแบ่งการฟ้อนล้านนาออกได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้กล่าวคือ

2.1.1 ฟ้อนผี

2.1.2 ฟ้อนเมือง

ฟ้อนเมืองแบบชาติพันธุ์

ฟ้อนเมืองแบบวิถีชีวิต

2.1.3 ฟ้อนแบบราชสำนัก

2.1.1 ฟ้อนผี

ฟ้อนผีเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวล้านนาสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ เพื่อแสดงความเคารพทศัญญต่อบรรพบุรุษตามคติความเชื่อเรื่องการนับถือผี ซึ่งกลุ่มชนชาวล้านนายังคงให้ความสำคัญต่อการฟ้อนผีและยึดถือปฏิบัติมาจนปัจจุบัน เพราะความเชื่อกันว่าผีเป็นอำนาจที่ช่วยขจัดโรคร้ายและป้องกันอันตราย ค้ำครองและให้ความสุขความสมปรารถนาแก่ผู้ที่มีความเคารพบูชา¹ โดยใช้การฟ้อนเคลื่อนไหวร่างกายสื่อถึงการบูชาหรือการเชื่อมโยงสื่อสารระหว่างวิญญาณกับมนุษย์โดยผ่านทางร่างทรงหรือผู้ฟ้อนรำที่เรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “ ม้าจี่ ” ผู้ฟ้อนเป็นหญิงสาวรวมจิตให้แน่วแน่ เพื่อรับอำนาจของผีให้มาสถิตในตนเองแล้วรำรำเพื่อแผ่อำนาจนั้นไปอำนวยประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีฟ้อนผีแต่ละครั้ง สืบทอดหรือรับมอบกันมาเป็นรุ่นๆ ผู้ฟ้อนเหล่านี้เรียกกันว่า ม้าจี่มารวมตัวกันให้เกิดการรวมพลังจะได้สำเร็จผลตามประสงค์

ผีตามความเชื่อของชาวล้านนานั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ ผีดี และ ผีร้าย

ผีดี หมายถึง ผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษ รวมทั้งผีที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ ป่าเขาต่าง ๆ ผีเหล่านี้จะมีหน้าที่คอยคุ้มครองตามสิ่งๆ ที่ตนเองสถิตอยู่ แต่หากใครประพฤติไม่ดีจะเรียกว่า ผีดีผีเหล่านี้จะลงโทษได้ และถ้าแก้สถานการณ์เช่นนี้ได้จะต้องทำการ “ เลี้ยงผี ” เป็นการขอขมาลาโทษที่ตนเองได้กระทำผิด ผีร้าย หมายถึง ผีเกะ คือผีที่ถูกปล่อยปละละเลย ลูกหลานหรือผู้คนในครอบครัวและสังคมไม่ดูแลเช่นสรวง ลังเวย หรือเลี้ยงผีตามประเพณี ผีดีจึงกลายเป็นผีร้าย คือ ผีเกะ ออกเพ่นพ่านรังควานชาวบ้านมิให้อยู่เป็นสุข²

¹ อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ . แนวคิดทฤษฎีการฟ้อนล้านนาแบบใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549. หน้า 27

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 28

2.1.2 ฟ็อนเมือง

ฟ็อนเมือง หรือฟ็อนพื้นเมือง ในที่นี้หมายถึง การฟ็อนของชาวล้านนาที่แสดงออกถึงความรื่นเริง สนุกสนาน ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ การฟ็อนเมืองแบบชาติพันธุ์ และการฟ็อนเมืองที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต กล่าวคือ

2.1.2.1 ฟ็อนเมืองแบบชาติพันธุ์

การฟ็อนเมืองแบบชาติพันธุ์ เป็นการฟ็อนที่สื่อถึงการแสดงฟ็อนของกลุ่มชนชาวล้านนาที่สื่อถึงลักษณะการละเล่นรื่นเริงของกลุ่มชนนั้นๆ เช่น กลุ่มชาวไทยใหญ่ ลี๊วะ ลี๊ยะ ลี๊ยะ ยอง เป็นต้น การฟ็อนในกลุ่มนี้ ได้แก่

2.1.2.1.1 ฟ็อนโต เป็นการฟ็อนที่สื่อถึงลักษณะการเคลื่อนไหวกของสัตว์ในป่าหิมะพานต์ ที่เชื่อกันว่า โต เป็นสัตว์ทางตำนานทางพุทธ ศาสนา ซึ่งชาวไทยใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ จะใช้การฟ็อนโต แสดงออกถึงการเดินรำ ต้อนรับการเสด็จกลับมาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2.1.2.1.2 ฟ็อนหางนกยูง เป็นการฟ็อนของชาวไทยใหญ่หรือพม่า จัดเป็นการแสดงเพื่อความเป็นสิริมงคล ขับไล่สิ่งชั่วร้ายโดยการใช้นางนกยูงกวัดแกว่งไปตามกระบวนท่าฟ็อน

2.1.2.1.3 ฟ็อนนกกิ้งกะหะรำ เป็นการฟ็อนของชาวไทยใหญ่ ที่เลียนแบบ กิริยาอาการของนก และนางกนิรีหรือกนิร ในบางครั้งอาจจะเรียกการฟ็อนชุดนี้ว่า ก้ำกิ้งกะหะรำ ซึ่งมีความหมายเดียวกัน คำว่า ก้ำ เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า ฟ็อนรำ

2.1.2.1.4 ฟ็อนแง้น เป็นการฟ็อนพื้นเมืองของชาวจังหวัดน่าน แพร่ ซึ่งนิยมใช้การฟ็อนชนิดนี้ ระหว่างการขับซอ โดยการขับเพลงปฏิพากย์ ขับร้องโต้ตอบกันของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และมีการฟ็อนแง้นที่แสดงถึงความสามารถของช่างฟ็อน ในการทรงตัว และในการฟ็อน

2.1.2.1.5 ฟ็อนโต เป็นการฟ็อนของชาวไทยใหญ่ โดยนิยมฟ็อนกันมากในเขตจังหวัดเชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ฟ็อนในงานประเพณีหรืองานบุญเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2.1.2.1.6 ฟ็อนของกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ เป็นการฟ็อนของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดภาคเหนือของไทยหรือดินแดนล้านนา ซึ่งมีลักษณะการฟ็อนที่ใกล้เคียงกัน

2.1.2.2. ฟ็อนพื้นเมืองแบบวิถีชีวิต

ฟ็อนพื้นเมืองที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ในที่นี้หมายถึง การฟ็อนของชาวล้านนา ที่มีรูปแบบในการฟ็อนสื่อถึงการดำเนินชีวิตของชนในท้องถิ่น หรือเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติในกลุ่มชน โดยสื่อผ่านกระบวนการฟ็อนชุดนั้น ๆ ได้แก่

2.1.2.2.1 ฟ็อนแห่ครัวทาน เป็นการฟ็อนประกอบขบวนแห่เครื่องไทยทานที่จะนำไปถวายวัด ซึ่งชาวล้านนานิยมฟ็อนประเภทนี้นำหน้าขบวน จนถึงเป็นเอกลักษณ์การฟ็อนของชาวล้านนา บางครั้งอาจจะเรียกการฟ็อนประเภทนี้ว่า ฟ็อนเมือง ตามภาษาท้องถิ่นล้านนา

2.1.2.2.2 ฟ็อนเจิง หรือ ฟ็อนเชิง เป็นการฟ็อนที่แสดงออกถึงศิลปะการต่อสู้ของชาย ซึ่งท่าฟ็อนนั้นมีทั้งท่าหลักและท่าที่ผู้ฟ็อนใช้ความสามารถของตนพลิกแพลงท่าฟ็อนให้เกิดความสวยงาม

2.1.2.2.3 ฟ็อนสาวไหม เป็นการฟ็อนที่มีพัฒนาการมาจากการฟ็อนเจิงหรือการต่อสู้เพื่อป้องกันตัว ฟ็อนสาวไหมแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการสาวไหมก่อนที่จะทอเป็นผืนผ้า สำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน

2.1.2.2.4 ฟ็อนกลายลาย หรือฟ็อนเมืองก่ายลาย เป็นการฟ็อนของชาว ไทยลื้อ นิยมฟ็อนในงานบุญต่าง ๆ หรือใช้ฟ็อนในขบวนแห่ครัวทาน กลายลาย มีความหมายว่า การเปลี่ยนหรือปรับกระบวนการท่าฟ็อนของชายให้กลายเป็นการฟ็อนโดยใช้การเคลื่อนไหวร่างกายของฝ่ายหญิง

2.1.3 ฟ็อนแบบราชสำนัก

ฟ็อนแบบราชสำนัก เป็นการฟ็อนที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักในกลุ่มนี้ เป็นการฟ็อนที่มีรูปแบบเป็นมาตรฐาน ทั้งผู้แสดง กระบวนท่าฟ็อน การแต่งกาย และดนตรีประกอบในการแสดง เป็นการฟ็อนที่มีการกำหนดที่ทุกครั้งจะต้องเหมือนกันหรือคล้ายกันในการฟ็อน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการฟ็อนที่มีจารีตในการฟ็อนตามแบบแผนราชสำนัก

2.1.3.1 ฟ็อนเล็บ เป็นการฟ็อนที่ใช้นำขบวนแห่เครื่องครัวทานหรือเรียกว่า ฟ็อนแห่ครัวทานซึ่งมีมาแต่โบราณ ต่อมาวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ได้รับกระบวนท่าฟ็อนจากนางสมพันธ์ โชคณา (ศิลปินแห่งชาติ) ซึ่งเคยเป็นช่างฟ็อนในคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เป็นผู้ถ่ายทอดกระบวนท่าฟ็อนและกำหนดท่าฟ็อนไว้เป็นรูปแบบเฉพาะของทางวิทยาลัย ซึ่งใช้ฟ็อนต่อ ๆ กันมา

2.1.3.2 ฟ็อนเทียน เป็นการฟ็อนที่มีการพัฒนามาจากการฟ็อนเล็บ ฟ็อนเทียนจะนิยมฟ็อนกันในเวลากลางคืน โดยผู้ฟ็อนจะถือเทียนในมือข้างละเล่ม และฟ็อนตามกระบวนท่าที่สืบทอดกันมา

2.1.3.3 ฟ็อนเงี้ยว เป็นการฟ็อนที่แสดงออกด้วยลีลา ท่าทาง และคำร้องของชาวไทยใหญ่ การฟ็อนเงี้ยวแต่เดิมเป็นการฟ็อนที่ไม่มีแบบแผนตายตัว ต่อมาพระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงมีพระราชดำริให้แม่ครูช่างฟ็อน ร่วมกันคิดกระบวนท่า และประพันธ์บทร้องให้สอดคล้องกันท่าฟ็อน นำออกแสดงในงานต่าง

2.1.3.4 ฟ็อนม่านม้วยเชียงตา เป็นการฟ็อนแต่เดิมเรียกว่า ฟ็อนกำเบือ ซึ่งแปลว่า ผีเสื้อ การฟ็อนชุดนี้พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงมีพระราชดำริให้ช่างนักแสดงพม่าและมอญทำการสอนให้กับช่างฟ็อนในคุ้มของพระองค์ ชาวพม่าที่มาสอนให้เป็นผู้ชาย ส่วนนักแสดงชาวมอญมาสอนให้เป็นผู้หญิง ชื่อว่า เมี้ยเจ๋งดำ และทรงมีความเห็นว่ากระบวนท่ารำของฝ่ายชายไม่สวยงาม จึงให้ครูผู้แสดงฝ่ายหญิงแสดงท่าระบำพม่า เมื่อครั้งที่ได้เข้าไปแสดงให้กษัตริย์พม่าทอดพระเนตร เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรก็ทรงพอพระทัย จึงให้ครูช่างฟ็อนในคุ้ม ได้แก่ ครูจาด หม่อมแส หม่อมพัน หม่อมคำฯ ร่วมกันประดิษฐ์ท่าฟ็อนขึ้นใหม่ แล้วให้ช่างฟ็อนเป็นผู้หญิงทั้งหมดแต่งกายคล้ายกำเบือ หรือ ผีเสื้อแสดงในงานฉลองตำหนักของพระองค์ที่เชิงคอกสุเทพเป็นครั้งแรก ต่อมาได้้นำแสดงในงานรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเลียบมณฑลพายัพ เมื่อปี พ.ศ. 2469 และได้ปรับเปลี่ยนให้ช่างฟ็อนแต่งตามการแต่งกายตามรูปแบบช่างฟ็อนในราชสำนักพม่า ตามคำบอกเล่าของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และได้เปลี่ยนชื่อชุดการแสดงนี้ว่า ฟ็อนม่านม้วยเชียงตา

2.1.3.5 ฟ็อนโยคีถวยาไฟเป็นการฟ็อนที่เกิดขึ้นจากคำริของเจ้าแก้ววรวงศ์ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย เพื่อแสดงในงานรับเสด็จ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ฯ เมื่อปี พ.ศ. 2463 โดยให้ครูจากพม่ามาสอนให้แก่ช่างฟ็อนในคุ้มให้แสดง และมอบหมายให้พ่อเลี้ยงสมสมุทรนาวิ คหบดีชาวเชียงใหม่เป็นผู้ดำเนินการ ใช้ช่างฟ็อนเป็นชายทั้งหมด ต่อมาปีพ.ศ. 2475 ได้นำออกแสดงในงานประจำปีโรงเรียนดาราวิทยาลัย และเป็นที่โปรดของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี จึงให้นางทวีลักษณ์ สามะบุตร ซึ่งเป็นหลานสาวของพ่อเลี้ยงสมสมุทรนาวิ ผู้ที่เคยได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่าฟ็อน มาสอนให้แก่ช่างฟ็อนในคุ้มของพระองค์ ช่างฟ็อนที่ได้รับการถ่ายทอดการฟ็อนชุดนี้ได้แก่ นางสมพันธ์ โชคณา นางจิมทอง ณ เชียงใหม่ นางยุพดี สุขเกษม นางอัญชัญ ปิ่นทอง นางนวลฉวี เสนาคำ นารางสมหมาย ยุคตบุตร และนางสมพร สุรจินดา ต่อมาการฟ็อนชุดนี้ได้มีการบรรจุอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จนกระทั่งปัจจุบัน

2.1.3.6 ฟ็อนมูเซอ หรือ ระบำซอ เป็นการฟ็อนชุดหนึ่งที่ใช้ในการแสดงรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเลียบมณฑลพายัพ เมื่อปี พ.ศ. 2469 ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น ระบำซอ เนื่องจากเรียกตามเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง การแสดงชุดนี้จัดได้ว่าเป็นชุดหนึ่งที่เกิดขึ้นตามพระราชดำริของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เช่นกัน

2.1.3.7 ฟ้อนสาวไหม เป็นการฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาก นางพลอยศรี สรรพสี และได้ทำการปรับปรุงจากการฟ้อนสาวไหมของเดิมถ่ายทอดให้กับวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

2.1.3.8 ฟ้อนน้อยใจยา หรือ ฟ้อนล่องน่าน เป็นการฟ้อนอีกชุดหนึ่งที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงประพันธ์บทขึ้น และทรงให้ช่างฟ้อนในคุ้มของพระองค์ ประดิษฐ์กระบวนท่าฟ้อนในการแสดงละครเรื่องน้อยใจยา

กระบวนฟ้อนดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นการแสดงที่มีการสืบทอดมาจากอดีต และมีการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ภายหลัง ผู้วิจัยมีความสนใจในการแสดงอยู่ชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงที่เก่าแก่และเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ที่ยังสืบทอดจนถึงปัจจุบัน คือ ฟ้อนเล็บ หรือฟ้อนแห่ครัวทาน เป็นการฟ้อน ที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ อาทิ เช่น รูปแบบการแต่งกาย คนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อน และกระบวนท่าฟ้อนที่ได้รับการสืบทอดกันมา อีกทั้งยังมีการฟ้อนเล็บเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่สามารถพบได้ ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะทำการศึกษาประวัติ ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ของการฟ้อนเล็บ ให้ผู้ที่มีความสนใจในรูปแบบการฟ้อนเล็บ ได้ทราบถึงประวัติ และองค์ประกอบของการฟ้อนเล็บ ดังนี้

2.2 ความเป็นมาของการใช้เล็บประกอบการฟ้อน

ฟ้อนเล็บ แต่เดิมเรียก “ฟ้อนเล็บ” ด้วยเห็นว่าเป็นการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของ คนเมือง ซึ่งหมายถึงคนในถิ่นล้านนาที่มีเชื้อสายไทยวน และเนื่องจากการเป็นการแสดงที่มักปรากฏ ในขบวนแห่ครัวทานของวัดจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ฟ้อนแห่ครัวทาน” ต่อมามีการสวมเล็บที่ทำด้วยทองเหลืองทั้ง 8 นิ้ว (ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ) จึงได้ชื่อว่า “ฟ้อนเล็บ”³

ฟ้อนเล็บ หรือ ฟ้อนเมือง เป็นการฟ้อนที่มีลีลาสวยงามอย่างหนึ่งของล้านนาในอดีต โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ชื่อเรียกการฟ้อนชนิดนี้อาจแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละท้องถิ่น เช่น เรียกว่า “ฟ้อนเล็บ” เรียกชื่อตามลักษณะมือของช่างฟ้อนที่สวมเล็บยาว ซึ่งทำด้วยทองเหลือง สวมที่นิ้วมือ 2 ข้างจำนวน 8 นิ้ว ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ บางแห่งเรียกว่าฟ้อนเมือง เพราะการฟ้อนชนิดนี้

³ สนั่น ธรรมธิ . สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เอกสาร, เอกสารอัดสำเนา

เป็นแบบแผนศิลปะการฟ้อนตามแบบโบราณของคนเมือง ที่คนรู้จักโดยทั่วไปคือ ชาวไทยวน หรือ ชาวล้านนานั้นเอง จึงเรียกว่า “ฟ้อนเมือง”⁴

ฟ้อนเล็บ เป็นการแสดงประกอบขบวนแห่ครัวทานและมักจะเรียกว่า “ฟ้อนแห่ครัวทาน” คือ การฟ้อนแห่หน้าเครื่องไทยทาน โดยแต่ละวัดจะมีช่างฟ้อนซึ่งเป็นลูกหลานของชาวบ้านที่เป็น “ศรัทธา” ของวัดนั้นๆ ฟ้อนนำและรับขบวนแห่ครัวทาน โดยมีความเชื่อที่ว่า การฟ้อนนี้เป็นการฟ้อนของนางฟ้าที่ร่วมแสดงความปิติยินดีในการประกอบผลบุญ ช่างฟ้อนที่ทำการฟ้อนนำต้องทำการฝึกซ้อมฟ้อนกันอยู่สม่ำเสมอ เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการแสดงงานพอย (อ่าน “ปอย”) คือ งานวัดต่างๆ ผู้ที่เป็นครูฝึกซ้อมคือช่างฟ้อนรุ่นพี่ รุ่นแม่ รุ่นยายย่า ตามแต่ผู้ใดจะว่างรูปแบบกระบวนลีลาท่าฟ้อน แล้วแต่ละจะตกลงกันกำหนดขึ้นมาในแต่ละคณะ โดยไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน⁵

ผู้วิจัยมีความคิดที่ว่า คำว่า “ฟ้อนเล็บ” น่าจะมาจากการที่ชาวบ้านได้เห็นผู้ฟ้อนสวมใส่เล็บประกอบการฟ้อน ผู้พบเห็นหรือชาวบ้านจึงเรียกตามชื่อของอุปกรณ์ที่สวมใส่ประกอบการฟ้อนว่า “ฟ้อนเล็บ” ประวัติการสวมเล็บในการฟ้อนไม่มีหลักฐานที่แน่นอนว่า ภาคเหนือได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงใดหรือภาคใด แต่มีหลักฐานจากเอกสารทางวิชาการว่า ได้มีการปรับปรุงและมีการสวมเล็บฟ้อน ในช่วงสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงปรับปรุงนาฏศิลป์ล้านนา การนำเล็บฟ้อนมาสวมใส่ น่าจะมีแนวคิดจากการที่พระองค์ได้ เข้าไปประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และทรงได้ทอดพระเนตรละครหลวง หรือการแสดงที่มีการสวมเล็บ เมื่อพระองค์ทรงปรับปรุงนาฏศิลป์ล้านนา และน่าจะนำมาประยุกต์ให้สวยงาม โดยตัวเล็บมีความแตกต่างไปจากการแสดงภาคอื่น คือ กรวยของตัวเล็บทำด้วยแผ่นโลหะสีทอง หรือแผ่นทองเหลือง ข้างต้นคาดว่าน่าจะทำขึ้นจากแผ่นเงิน แต่ชาวบ้านได้นำมาประยุกต์เป็นแผ่น โลหะสีทอง ส่วนปลายจะมีการตัดให้โค้งงอเล็บน้อย ส่วนการแสดงในภาคอื่น ๆ ที่มีการสวมเล็บ จะมีการแสดงอยู่ไม่กี่ชุดที่มีการสวมใส่เล็บ เช่นเดียวกัน แต่จะมีรูปทรงที่แตกต่างกันออกไป เช่น การรำโนราที่มีต้นกำเนิดอยู่ทางภาคใต้ของไทย ผู้แสดงจะสวมเล็บที่ทำด้วยแผ่นเงินม้วนเป็นกรวย ส่วนปลายของกรวยจะใช้ไม้หวายเหลาเป็นเส้นเล็ก ๆ สอดลูกปัดสีขนาดเล็กและนำไปเสียบบริเวณส่วนปลายของกรวยเล็บ

⁴ ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล. ศิลปะการฟ้อนของล้านนา. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการล้านนาคดี. เพลงและการละเล่น. 22 มกราคม 2524 วิทยาลัยครูเชียงใหม่. เอกสารอัดสำเนา

⁵ สนั่น ธรรมธิ. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ .เล่มที่ 9

ภาพที่ 2.3 : การรำโนราโดยนายยก ชูบัว แต่งกายในชุดโนรามือสวมเล็บ
ที่มา : ผู้วิจัย

ส่วนการแสดงของภาคอีสานที่มีการสวมเล็บในการฟ้อน จะพบเห็นได้จากการฟ้อนภูไท โดยผู้ฟ้อนจะสวมเล็บที่ประดิษฐ์ด้วย แผ่นโลหะม้วนเป็นกรวย ส่วนปลายของเล็บจะใช้ลวดแล้ว พันด้วยด้ายสีแดง หรือสีต่างๆ ตามแต่ผู้ประดิษฐ์ ส่วนปลายจะทำเป็นพู่กลมอย่างสวยงาม

ภาพที่ 2.4 : การแสดงฟ้อนภูไท เป็นการแสดงอีกชุดหนึ่งที่ผู้แสดง
สวมเล็บในการฟ้อนแต่มีลักษณะยาวกว่าเล็บฟ้อนทางภาคเหนือ
ที่มา : ผู้วิจัย

รูปภาพของการสวมเล็บยังมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป จากงานจิตรกรรมไทย ที่มีการรังสรรค์ ลวดลายให้ตัวเทวดา และนางฟ้ามีมือโค้งยาวและอาจจะมีการสวมเล็บยาว จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัย ได้พบว่า การที่จิตรกรวาดภาพเทวดาที่มีมือยาวโค้งงอน อาจจะมาจากแรงบันดาลใจที่จะแสดงให้เห็น

เห็นถึงความโดดเด่นของตัวทิวเขาหรือนางฟ้า ที่มีความพิเศษกว่าตัวมนุษย์ธรรมดา หรือจากการ สอดคล้องจากลายเส้นในงานจิตรกรรมไทย ที่มีลวดลายเป็นลักษณะโค้งงอ เช่น ลายกนก ลาย เครื่องเถา เป็นต้น จึงต้องมีการวาดให้มีลักษณะ สรีระของตัวเทพบุตร เทวดา นางฟ้าอน มีทรวดทรง ที่โค้งงอ มืออ่อนเป็นเส้นโค้ง สอดผสานกันงานจิตรกรรมไทย

สำหรับงานจิตรกรรมของล้านนา ที่มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยมีการสวมเสื้อ โลหะสีทองฟ่อน พบได้จากหลักฐานภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่มีการเขียนขึ้นตามฝาผนังภายในว่า ต่าง ๆ ในเขตดินแดนล้านนา ภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยศิลปินพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอด การเขียนภาพจิตรกรรมมาจากบรรพบุรุษ ภาพส่วนใหญ่จะเป็นภาพที่มีความเกี่ยวข้องกับทาง พระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนล้านนา ภาพที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ จะเป็นภาพที่เล่าเรื่องราวทศชาติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่เห็นสังเกตจะมีการวาดภาพ เทวดานางฟ้ารายราอยู่ในภาพ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เป็นภาพเทวดา กำลังฟ่อนรำโดยส่วนปลายนิ้วมือทั้งสองข้างมีเล็บสีทองสวมอยู่ทั้ง 8 นิ้ว จากการกำหนดอายุของ งานจิตรกรรมคาดว่าน่าจะเขียนขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ประวัติการฟ่อนชนิดนี้มีมาแต่โบราณ นิยมเรียกกันในท้องถิ่นว่า “ฟ่อนเมือง” เห็นจะเป็น เพราะว่าการฟ่อนชนิดนี้เป็นแบบศิลปะที่มีขึ้นในท้องถิ่นพื้นเมืองนั่นเอง สมัยก่อนคาดว่าน่าจะมี มาตั้งแต่สมัยของราชวงศ์มังราย หรือ อาจจะมามีมาก่อนหน้านั้นก็ได้ และเนื่องจากเป็นกระบวนการ ทำฟ่อนที่ไม่มีความสลับซับซ้อน เพราะจากหลักฐานที่ปรากฏ ไม่มีรูปแบบการฟ่อนที่ตายตัว แต่ เป็นการฟ่อนที่แสดงออกถึงความปิติยินดีของผู้ที่ได้ทำการฟ่อน โดยส่วนใหญ่การฟ่อนของชาว ล้านนาเป็นการฟ่อนที่มีความเกี่ยวข้องกันกับพระพุทธศาสนา ผู้จะมาฟ่อนด้วยใจที่มีจิตศรัทธาใน พระพุทธศาสนา จึงทำการฟ่อนด้วยความยินดี ทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความสุขใจและประทับใจ การ ฟ่อนนี้ได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งและมีการรักษาศิลปะการฟ่อนชนิดนี้ไว้มา ตลอด แต่มีหลักฐานที่มีการจดบันทึกอย่างชัดเจน คือในสมัยที่ “พระราชยาเจ้าดารารัศมี” พระราชยาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงสวรรคต พระองค์ทรง เสด็จกลับมาประทับยังจังหวัดเชียงใหม่เป็นการถาวร พระองค์อำนวยการฝึกหัดกระบวนการทำฟ่อน ให้แก่เจ้านายฝ่ายเหนือ พระประยูรญาติ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในสายสกุล ณ เชียงใหม่ ณ ลำพูน ณ ลำปาง ณ น่าน และข้าราชการบริพารหญิงสาวภายในคุ้มของพระองค์ เพื่อทำการฟ่อนถวายการรับ เสด็จ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลพายัพ เมื่อปี พ.ศ. 2469 และในการฟ่อนครั้งนั้นเองได้ถือว่าเป็นการฟ่อนเพื่อต้อนรับพระเจ้าแผ่นดินและแขก บ้านแขกเมือง พระราชยาเจ้าดารารัศมีทรงโปรดให้หม่อมแสนและครูหลง บุญจุหลง ให้เป็นครู สอนฟ่อนและละครในคุ้มหลวง และปรับปรุงทำฟ่อนโดยได้เชิญ ครูลมูล ขมคุปต์ และครูเฉลย สุขวิช ครูผู้เชี่ยวชาญการละครไทยและนาฏศิลป์จากกรุงเทพฯ มาจัดรูปแบบการฟ่อนในราช

สำนักลำนานาให้เป็นระเบียบแบบแผนมากยิ่งขึ้น ทรงจัดให้มีคณะช่างฟ้อนอยู่ในคุ้มหลวงมีการคิดประดิษฐ์ท่าฟ้อนให้มีลีลาอ่อนช้อยงดงามตลอดจนมีการปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้มีแบบแผนสวยงามยิ่งกว่าคณะช่างฟ้อนของศรัทธาช่างฟ้อนวัด

ฟ้อนเล็บ เป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่คนภาคอื่นๆ เมื่อคราวงานสมโภชพระเสวตคชเดชดิลก ในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อปีพุทธศักราช 2470 ต่อมาประมาณปีพุทธศักราช 2474 เจ้าหญิงบัวทิพย์ ณ เชียงใหม่ ธิดาเจ้าแก้วนารัฐฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ได้ทรงรวบรวมเด็กๆ ในคุ้มแล้วให้ครูเป็นผู้ฝึกหัด โดยพระองค์ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี และได้ประทานหม่อมแสนซึ่งเป็นหม่อมของท่านเป็นผู้กำกับและควบคุม ทั้งให้คำแนะนำในการฝึกหัดฟ้อน ในการนี้ได้มีการฝึกหัดอย่างจริงจัง และทรงปรับปรุงดนตรีให้เป็นแบบแผนเรียบร้อย ในการฝึกฝนในยุคนี้ได้กินเวลาในการฝึกหัดช่างฟ้อนเป็นเวลาถึง 9 ปีเศษ และได้จัดแสดงในงานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และให้ประชาชนได้ชมอยู่เสมอ ควรจะนับได้ว่าเป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง

ครั้งเมื่อเจ้าแก้วนารัฐฯฯ ได้ถึงแก่พิราลัยลงการฟ้อนในคุ้มก็หยุดชะงักลงอีกครั้ง คงจะเหลือเพียงแต่การฟ้อนแบบพื้นบ้าน ที่มีการฟ้อนตามหัววัดหรือคณะศรัทธาช่างฟ้อนชาวบ้านแต่รูปแบบการฟ้อนในคุ้มก็ยังคงมีการสืบทอดกันต่อมา

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2503 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จประพาสนครเชียงใหม่ประเพณีการฟ้อนเล็บจึงฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งและมีการนำออกแสดงฟ้อนต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองอยู่เสมอ โดยได้รับความร่วมมือจากสถานศึกษา หน่วยงาน ตลอดจนกลุ่มหนุ่มสาวจากหัววัดต่าง ๆ และคณะช่างฟ้อนต่างพากันมาร่วมใจจัดการฟื้นฟูขึ้น ซึ่งช่างฟ้อนเดิมในคุ้มเจ้าหลวง ที่ได้ออกมาจัดตั้งคณะฟ้อน บ้างก็ออกมาเป็นครูอาจารย์อยู่ตามสถานศึกษาต่างที่ได้ฝึกหัดลูกศิษย์ไว้ จึงได้ทำการฟ้อนอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ. 2514 กรมศิลปากรได้มีนโยบายขยายโรงเรียนนาฏศิลป์ ซึ่งมีอยู่แห่งเดียวในประเทศไทยที่กรุงเทพมหานคร และได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นโรงเรียนแห่งแรกในเขตภาคเหนือโดยมีนโยบายสำคัญ ข้อหนึ่งของโรงเรียนนี้มีอยู่ว่าจะต้องอนุรักษ์ศิลปะพื้นเมืองเอาไว้ ดังนั้นโรงเรียนนาฏศิลป์เชียงใหม่ที่ปัจจุบันเลือนฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงได้เชิญผู้เชี่ยวชาญช่างฟ้อนในคุ้มหลวงที่ยังเหลืออยู่และเป็นผู้สนใจที่จะถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนแบบคุ้มเจ้าหลวง และการแสดงอื่นๆ อีกหลายชุดอันเป็นแบบแผนทำฟ้อนดั้งเดิมเอาไว้ จึงได้เชิญนาง สมพันธ์ โขटना ซึ่งเป็นบุคคลท่านหนึ่งที่เคยได้รับการฝึกหัดเป็นช่างฟ้อนในคุ้มเจ้าหลวง ให้เป็นผู้ถ่ายทอดศิลปะแขนงนี้แก่นักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ อีกด้วย

ลีลาท่าทางการฟ้อนในคุ้มเจ้าหลวง เป็นกระบวนการทำฟ้อนเล็บที่มีการฝึกหัดและถ่ายทอด โดย นางสมพันธ์ โชตนา ผู้เชี่ยวชาญและศิลปินแห่งชาติ (สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน - ช่างฟ้อน) ของทางวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ได้มีการกำหนดกระบวนการทำฟ้อนไว้จำนวน 16 ท่า ดังนี้ ท่าไหว้ , ท่าบิดบัวบาน , ท่ากลางอัมพร , ท่าสอดสูงจับหลัง , ท่าบัวชูฝัก , ท่ากราย , ท่าสะบัดจีบ , ท่าสอดสร้อยมาลา , ท่ากินนรรำ , ท่ายอดตองต้องลม , ท่าพรมสีหน้า ท่ากระต่ายต้องเร็ว , ท่าจับคู่ , ท่าตากปีก⁶

ภาพที่ 2.5 : การแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
ที่มา : นายธงชัย จินชาติ

ในภาพแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการทำฟ้อนเล็บ ผู้ฟ้อนจะสวมเสื้อแขนกระบอกคอจีนผ่าหน้า นุ่งซิ่นลายขวางต่อเชิงจก ห่มสไบเกล้าผมทรงญี่ปุ่น เหน็บดอกไม้ไหวทอง สวมกำไลข้อมือ ติดเข็มกลัด และ มีสวมเล็บ เป็นที่หน้าสังเกตุช่างฟ้อนในภาพจะมีการสวมกำไลข้อเท้า ในการฟ้อน ส่วนช่างฟ้อนชาวบ้านจะไม่สวมกำไลข้อเท้า ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการแต่งกายช่างฟ้อนคุ้มหลวง ในภาพเป็นท่าสะบัดจีบ ฟ้อนประกอบวงดนตรี วงกลองตั้งโนง

⁶ธีรยุทธ ขวงศรี. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ .เล่มที่ 9

2.3 รูปแบบการสืบทอดการฟ้อนเล็บ

เมื่อฟ้อนเล็บแพร่กระจายออกสู่สังคมเชียงใหม่ ได้มีการสืบทอดกระบวนการทำฟ้อนเล็บจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งจึงเกิดการผสมผสานทำฟ้อน ในรูปแบบกระบวนการทำฟ้อนทำใหม่ ๆ โดยมีการสืบทอดกระบวนการท่าเก่าและมีการคิดประดิษฐ์ทำใหม่ขึ้นในกลุ่มช่างฟ้อนบางกลุ่มกลุ่มผู้ที่ได้รับการสืบทอดกระบวนการทำฟ้อนนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและพบว่าสามารถแบ่งกลุ่มของผู้สืบทอดได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

2.3.1 กลุ่มผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

2.3.2 กลุ่มผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากชาวบ้าน

2.3.3 กลุ่มผู้ที่ได้รับทั้งแบบคุ้มพระราชชายา ฯ และ ชาวบ้าน

2.3.1 กลุ่มผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

ในกลุ่มที่หนึ่ง จะเป็นช่างฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดจากคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในกลุ่มนี้ผู้ที่ถ่ายทอดจะเป็นผู้ที่มีเคยเป็นช่างฟ้อนในคุ้มมาก่อน หรืออาจจะเคยได้รับการฝึกหัดจากคุ้มเจ้าหลวง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รูปแบบการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนครสิ้นสุด ช่างฟ้อนภายในคุ้มจึงออกมาอยู่ภายนอกและเมื่อมีการก่อตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงได้มีการเชิญช่างฟ้อนของคุ้มมาทำการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนให้กับนักเรียน กระบวนการที่ทำการถ่ายทอดจึงเป็นกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอดจากคุ้มโดยตรง ผู้รับการถ่ายทอดจึงได้เป็นผู้ที่สืบสานกระบวนการทำฟ้อนเล็บแบบคุ้มหลวง และเมื่อเข้าสู่ระบบการเรียนการสอนจึงมีการกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนฟ้อนเล็บอย่างมีแบบแผน จึงมีการกำหนดท่าฟ้อนไว้อย่างตายตัว

2.3.2 กลุ่มผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากชาวบ้าน

กลุ่มผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนในกลุ่มที่สอง จะเป็นกลุ่มช่างฟ้อนชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนมาจากบรรพบุรุษ อาจจะเป็นการรับการถ่ายทอดจากคนในตระกูล เช่น แม่ได้รับการถ่ายทอดมารุ่นยายย่า เมื่อแม่เป็นช่างฟ้อนรุ่นแม่ก็จะทำการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกต่อไป หรืออาจจะเป็นญาติภายในตระกูล ทำการฝึกสอนให้แก่ลูกหลาน หรือกลุ่มคนในหมู่บ้าน และทำการสืบทอดไปจนหมดผู้ฟ้อน จากการถ่ายทอดในลักษณะนี้ ผู้ที่รับการถ่ายทอดจะเป็นช่างฟ้อนชาวบ้าน ที่มีการสืบทอดกระบวนการทำอย่างแท้จริง โดยจะไม่มีการปรับเปลี่ยนท่าฟ้อน และผู้รับการถ่ายทอดจะต้องไม่ได้รับการเรียนการสอนมาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์มาก่อน ท่าฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดนี้จึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการแบบพื้นบ้านอย่างแท้จริง

2.3.3 กลุ่มผู้ที่ได้รับทั้งแบบคุ่มพระราชาฯ และ ชาวบ้าน

ช่างฟ้อนเล็บในกลุ่มที่สาม จะเป็นช่างฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนทั้งสองรูปแบบ กล่าวคือ เมื่อผู้เป็นแม่ที่เป็นช่างฟ้อนชาวบ้านทำการฟ้อนเล็บอยู่เมื่อมีบุตรหลานและได้ทำการส่งบุตรหลานเข้าเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ บุตรหลานได้รับการฝึกหัดนาฏศิลป์และรับการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนเล็บจากทางวิทยาลัย ซึ่งเป็นสายช่างฟ้อนคุ่มเจ้าหลวง เมื่อกลับมาที่บ้านและร่วมทำการฟ้อนให้กับชาวบ้าน ทำฟ้อนเล็บที่ปรากฏก็จะกลายเป็นรูปแบบการฟ้อนเล็บที่มีการผสมผสาน โดยผู้ฟ้อนจะแสดงลักษณะทางนาฏยลักษณะที่เป็นนาฏศิลป์แต่ทำฟ้อนจะเป็นแบบชาวบ้าน หรือมีการผสมผสานทำฟ้อนเล็บขึ้นมาใหม่ กล่าวคือ บุตรหลานอาจจะนำกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์มาประยุกต์ ปรับปรุงทำฟ้อนของเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้เป็นแม่จนเกิดเป็นทำฟ้อนในรูปแบบใหม่ และยึดเป็นแบบแผนกระบวนการทำฟ้อนประจำคณะต่อไป

ตารางสายการสืบทอดกระบวนการทำฟ้อนเล็บ

จากข้อมูลในข้างต้น จะเห็นได้ว่าการแบ่งสายการรับถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนอย่างชัดเจน การรับการถ่ายทอดผู้ถ่ายทอดจะนิยมถ่ายทอดให้กับเยาวชนหรือลูกหลาน การถ่ายทอดในรูปแบบสถานศึกษาจะเป็นการถ่ายทอดระหว่างครูกับลูกศิษย์ ส่วนชาวบ้านจะเป็นการถ่ายทอดโดยผู้ที่เป็นเครือญาติหรือลูกหลานภายในบ้าน ในบางลักษณะอาจจะมีการรับการถ่ายทอดโดยให้ไปเรียนที่วัด จากการศึกษาและลงพื้นที่วิจัยพบว่า มีการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนเล็บโดยผู้ถ่ายทอดเป็นพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้ทำการสอนฟ้อนและอาจจะเป็นผู้จัดหาเครื่องแต่งกายให้กับช่างฟ้อนด้วย เมื่อมีการผสมผสานระหว่างช่างฟ้อนคุ่มและช่างฟ้อนชาวบ้าน จึงอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้กระบวนการทำฟ้อนที่เป็นกระบวนการทำฟ้อนดั้งเดิมเมื่อไม่มีการจดบันทึกในรูปแบบงานเชิงวิชาการ อาจเกิด

การสูญหายและส่งผลกระทบต่อทำพ็อนแบบดั้งเดิม เพราะมีการผสมผสานทำพ็อนใหม่ขึ้นจนไม่สามารถหารูปแบบกระบวนการทำพ็อนดั้งเดิมได้

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประวัติจากข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้อง ที่มีบทความที่กล่าวถึงการพ็อนของคนเชียงใหม่ และการพ็อนเล็บได้มีการผสมผสานอยู่ในประเพณีของชาวล้านนามาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บุคคลชาวล้านนาส่วนใหญ่จึงได้มีโอกาสสัมผัสรูปแบบการพ็อนเล็บ หรืออาจจะได้มีโอกาสพ็อนเล็บที่ทำการพ็อนอยู่ในประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นในช่วง 12 เดือน ตลอดปี ชาวเชียงใหม่จะร่วมกันประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนบรรพบุรุษของชาวล้านนา

ประเพณีที่สังคมล้านนาได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และยังคงยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่ามีรายละเอียดจากหนังสือประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ของ มณี พยอมยงค์ และหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหลักฐานข้อมูลทางด้านเอกสารทางวิชาการ และในสภาพสังคมคนล้านนา ปัจจุบันได้ปรากฏการพ็อนรำผสมผสานอยู่ในประเพณีสำคัญต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด โดยผู้วิจัยจะได้กล่าวพร้อมยกตัวอย่างต่อไป

ประเพณีทอดกฐิน

ประเพณีทอดกฐิน จะทำในช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือนเจียงถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ สมัยก่อนชาวล้านนาไม่นิยมทอดกฐินอย่างปัจจุบัน เนื่องจากเป็นงานใหญ่และต้องเตรียมงานมาก โดยเฉพาะการเตรียมบริวารกฐิน การเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่มาร่วมงาน ดังนั้น ผู้ที่จะถวายกฐินได้จึงต้องเป็นผู้มีฐานะดี มีเจตนาแรงกล้า การที่ผู้ใดจะถวายกฐินจะต้องมีการจองกฐินที่วัดและประกาศให้ทราบทั่วกัน ในบางชุมชนจะมีการถวายจุลกฐินซึ่งชาวบ้านจะช่วยกันทอผ้ากฐินให้เสร็จภายในคืนเดียว เรียกว่า “ผ้าทันใจ” แล้วนำไปทอดถวายในวันรุ่งขึ้น ส่วนประเพณีทอดผ้าป่าการทอดผ้ามี 2 ลักษณะคือ ผ้าป่าหางกฐิน เมื่อทอดกฐินแล้วก็จะร่วมทอดผ้าป่าตามไปด้วย ผ้าป่าโยง เป็นผ้าป่าเจ้าภาพเดียวบ้างหรือหลายเจ้าภาพบ้าง จัดทำรวมกันหลายกอง ผ้าป่าสามัคคี เป็นการแจกฐีกาบอกบุญไปยังที่ต่าง ๆ ให้ร่วมทำบุญตามแต่ศรัทธา มักจัดขึ้นเพื่อหาทุนเพื่อสร้างเสนาสนะในวัด ปัจจุบันผ้าป่าบางครั้งก็ไม่มีกรทอผ้า อาจเป็นสิ่งของอื่น เช่น หนังสือ ข้าว ตามแต่สะดวกหาได้ ผ้าป่าอาจทำด้วยตนเองครอบครัวหรือผ้าป่าสามัคคีร่วมกันจำนวนมาก

การพ็อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีกฐินและทอดผ้าป่า จะเป็นการพ็อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในละแวกวัด ลักษณะการพ็อนจะเป็นการพ็อนต้อนรับขบวนผ้าป่าที่มีคณะเจ้าภาพจัดมาทอดถวาย ได้แก่ พ็อนเล็บ พ็อนเงี้ยว พ็อนน้อยโยยา เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้พื่อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เก้าอี้หม ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการพื่อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการพื่อนในช่วงคนตรีพื้นเมือง วงกลองตี่โนง วงกลองปูลู่ เป็นต้น

สถานที่ในการพื่อน ผู้พื่อนจะพื่อนบริเวณลานภายในวัดหรือบริเวณหน้าประตูทางเข้าวัด เพื่อเป็นการพื่อนต้อนรับขบวนเจ้าภาพ ในบางโอกาสอาจจะพื่อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ภาพที่ 2.6 : เจ้ากอแก้ว ประกายกาวิล ณ เชียงใหม่ และ เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่ ร่วมพื่อนเลียบกับคณะช่างพื่อนเลียบวัดศรีนารัฐในงานทอดกฐิน
ที่มา : ผู้วิจัย

ประเพณียี่เป็ง

ประเพณีเดือนยี่เป็ง คือ ประเพณีในเทศกาลวันเพ็ญ เดือนยี่เหื้อ แต่เดิมพิธีสำคัญของเทศกาลนี้อยู่ที่ พิธีกรรมตั้งธรรมหลวงหรือฟังเทศน์มหาชาติ หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่มักใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้อมา ประสูติแล้วตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ คำว่า"ตั้ง" แปลว่า เริ่มต้น การตั้งธรรมหลวง อาจแปลว่าการสดับพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรก ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติของภาคกลาง

การตั้งธรรมหลวง จะจัดขึ้นในเดือนยี่เป็ง มีการเตรียมงานมากมาย นับตั้งแต่การเตรียมคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ เตรียมองค์ธรรมกถึกหรือพระนักเทศน์ การเตรียมผู้รับผิดชอบกัณฑ์เทศน์หรือเจ้าของกัณฑ์ การจัดเตรียมสถานที่ในการเทศน์ และการเตรียมตัวของผู้จะมาฟังเทศน์ ถือเป็นเป็น

พิธีใหญ่คู่กับงานทานสลากภัตต์ ดังนั้นจึงมีคตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้น ปีใดที่จัดงานทานสลากภัตต์ก็ จะไม่จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะไม่จัดงานทานสลากภัตต์ เช่นกัน นอกจากเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกแล้ว ธรรมหรือคัมภีร์ที่นำมาเทศน์ในงานตั้งธรรมหลวง นี้อาจเป็นคัมภีร์ขนาดยาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งทางวัดและคณะศรัทธาจะช่วยกันพิจารณา โดยอาจ เป็นเรื่องในหมวด ทศชาติชาดก ปัญญาสชาดก หรือชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่น แต่ที่นิยมกันมากคือ เรื่องมหาชาติหรือ เวสสันดรชาดก ซึ่งมีความเชื่อกันว่า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ จะ ได้ไปเกิดในแผ่นดินยุคพระศรีอาริย์เมตตย์ในอนาคต ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไป เรื่อย ๆ พอจะถึงตอนสุดท้ายก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อ มาลัยต้น มาลัยปลาย และอานิสงส์มหาชาติ จากนั้นก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพรไปเรื่อย ๆ จนครบทั้ง 13 กัณฑ์ ด้วยเหตุที่เทศน์ มหาชาติเป็นที่นิยม จึงมีนักปราชญ์ฉบับล้านนาแต่งธรรมเป็นจำนวนถึงประมาณ 150 ฉบับหรือ ล้านวน เช่น ฉบับวิงวอนน้อย วิงวอนหลวง วิงวอนคองกลาง หึงแก้วมโนวอน ทำเป็น ริมตง สร้อยสังกร เป็นต้น ส่วนฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนเรียกว่า คาถาพัน สำหรับชาวบ้าน จะมีการ ประดับประดาไว้ควาอาราม ด้วยประทีปโคมไฟ โคมระย้า ทำอุบะดอกไม้ไปถวายวัด ทำซุ้มประตูป่า ด้วยต้นกล้วย อ้อยก้านมะพร้าว เตรียมข้าวปลาอาหารเป็นพิเศษ (เช่น ห่อหนึ่ง แกงอ่อม แกงฮังเล ลาบ และขนมต่างๆ) ไปทำบุญ บางแห่งมีพิธีกวาดข้าวพระเจ้าหลวง (ข้าวมธุปายาส) ถวายเป็นพุทธ บูชาในตอนเช้ามีคของวันเพ็ญเดือนยี่เหนือนี่ด้วย จากนั้นก็จะมีการทานขันข้าวหรือส้ารับอาหารไป ถึงบรรพชนคนตาย ถวายอาหารและกัณฑ์เทศน์แต่พระภิกษุสงฆ์ และมีการฟังธรรมมหาชาติตั้งแต่ เข้าถึงกลางคืน บางแห่งมีการสืบชะตาด้วย มีการปล่อยโคมลอย เรียกว่า ว่าวสม หรือ ว่าวควัน ในช่วงพลบค่ำมีการเทศน์ธรรมชื่อ "อานิสงส์ผางประทีป หนุ่มสาวก็จะมีการเล่นบอกลไฟแข่งขัน บอกลไฟ ปล่อยว่าวไฟ และจะมีการทานโคมหรือถวายโคมไฟตามวัดต่างๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.7 : คณะช่างฟ้อนที่ร่วมขบวนแห่ ในงานประเพณียี่เป็ง
ที่มา : ผู้วิจัย

การฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณียี่เป็ง จะเป็นการฟ้อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในละแวกวัด โดยจะจัดตั้งเป็นขบวน ภายในขบวนจะมีการนำโคมยี่เป็งที่ชาวบ้านได้จัดสร้างขึ้นอย่างสวยงามนำไปถวายวัดประจำหมู่บ้านนั้น ลักษณะการฟ้อนจะเป็นการฟ้อนในขบวนแห่โคมยี่เป็งที่มีคณะชาวบ้านจัดมาถวาย ปัจจุบันได้มีการประกวดขบวนโคมยี่เป็งและการประกวดขบวนรถกระทงใหญ่ที่ทางเทศบาลนครเชียงใหม่และการท่องเที่ยวได้จัดขึ้นจึงสามารถพบเห็นการฟ้อนได้หลากหลาย การฟ้อนในขบวนได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนดาบ ฟ้อนนกกิ้งกะหล่ำ เต็นโต เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้ฟ้อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง หม้อสไบ เก้าฝม ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการฟ้อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการฟ้อนในช่วงดนตรีพื้นเมือง วงกลองตี่โนง วงกลองปู่เจ้า เป็นต้น

สถานที่ในการฟ้อน ผู้ฟ้อนจะฟ้อนเป็นขบวนไปตามถนน หรือ บริเวณลานภายในวัด ในบางโอกาสอาจจะฟ้อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้น

ประเพณีปอยน้อย

ประเพณีปอยน้อย เป็นงานเฉลิมฉลองในประเพณีพิธีการบรรพชาหรือบวชเณร ซึ่งจะทำกันในเดือน 5 เดือน 6 เดือน 7 เดือน 8 เหนือ คือ ราวเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม จุดประสงค์ของการจัดปอยลูกแก้ว หรือปอยบวช หรือปอยหน้อย ก็เพื่อลูกศิษย์วัด (ชะโยมวัด) ที่คอยมาอยู่รับใช้ทำงานในวัด เป็นเวลานานพอสมควร และ กุลบุตรที่ได้เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้วทางวัดและญาติผู้ใหญ่ก็จะร่วมกันจัดงานพิธีบรรพชาให้เป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา

เมื่อกำหนดวันเป็นที่แน่นอนแล้ว พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่เป็นเจ้าภาพในการบรรพชนสามเณรแต่ละรูปจะจัดหาเครื่องอัฐบริขารสำหรับเณรบวชใหม่ให้พร้อมเครื่องบวช ประกอบด้วย สบง 1 ผืน จีวร 1 ผืน อังสะ 1 ผืน บาตร กล่องเข็ม มีดโกน ผ้ากรองน้ำ ลูกประคำ ส่วนผ้ารัดเอว (รัดประคด) จะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ เครื่องสักการะ ได้แก่ เทียนบวช(เมื่อก่อนใช้ 6 แท่ง ปัจจุบันใช้ 3 แท่ง) ดอกไม้ใส่ลวัก (กระทง) หรือทำเป็นช่อใส่ลงไปในพานสำหรับบวช 1 ชุด ขอบสรวงมนต์ และศีล 1 ชุดขออุปัชฌายะชุดส่วนผู้ที่จะบวชต้องเตรียมตัวฝึกท่องคำขอบวชให้จำได้ ในระหว่างที่เป็นชะโยมวัดซึ่งจะต้องสามารถอ่านอักขระภาษาพื้นเมืองได้เพราะเมื่อบวชเรียนแล้วจะต้องอ่านตัวหนังสือในพระธรรมคัมภีร์ รวมทั้งท่องบทสวดมนต์ทำวัตร ฝึกกิริยาท่าทาง การกราบไหว้ เมื่ออยู่ในสมณเพศแล้วจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องก่อนจะถึงวันงานนั้นจะมีการเอาผ้าอุ้มคือนำเอาเครื่องใช้ของสงฆ์ที่ซื้อมาแล้วนั้นใส่บนพานให้คนอุ้ม และมีคนกางสัปทน จัดขบวนซึ่งอาจมีตีฆ้องกลองแห่ไปตามหมู่บ้านต่างๆในละแวกใกล้เคียงเพื่อประกาศงานบุญนั้นๆด้วย

เมื่อถึงวันงาน เจ้าภาพจะไปพร้อมกันที่วัด นำผู้ที่จะบรรพชามาแต่งตัวทรงเครื่องสมมุติให้เหมือนอย่างเจ้าชายสิทธัตถะจะออกบวช มีเครื่องทรงที่สวยงาม ลูบไล้ด้วยน้ำอบน้ำหอม ทาแป้งแต่งตัวเต็มๆ เรียกว่า ลูกแก้ว ชายฉกรรจ์ที่แข็งแรงทำหน้าที่เป็นม้ากัณฐกะให้ลูกแก้วขี่คือลูกแก้วบางคนอาจขี่ม้าและบางคนใช้ช้างเป็นพาหนะก็ได้ ขบวนลูกแก้วจะแห่แหนไปรอบ ๆ หมู่บ้าน และขึ้นไปบนบ้านบุคคลที่มี อาวุโสเพื่อให้ผูกข้อมือและให้พร เมื่อขบวนลูกแก้วกลับถึงวัด ลูกแก้วก็จะเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเป็นนุ่งขาวห่มขาวเพื่อเข้าพิธีบวชโดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้บวชให้

ในงานทำบุญปอยลูกแก้ว ปอยบวชหรือปอยน้อยนี้ จะมีมหรสพเฉลิมฉลองเพื่อความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงาน มหรสพขึ้นพื้น คือ ซอ เป็นการจับได้ตอบของนักจับชายหญิงโดยมีปี่สีค้อยเป่าประกอบ ส่วนเจ้าภาพจะต้องเตรียมอาหารมื้อกลางวันที่จะเลี้ยงบรรดาแขกหรือที่มาร่วมทำบุญด้วย

ภาพที่ 2.8 : คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมขบวนแห่ในงานประเพณีปอยลูกแก้ว
ณ วัดคู่อำ ตำบล ช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

การบวชลูกแก้วนี้ ถือเป็นการทำบุญที่ชาวล้านนาถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะการได้ร่วมสร้างเนืองนาบุญขึ้นในบวรพระพุทธศาสนาเป็นโอกาสแห่งการทำบุญครั้งใหญ่ในชุมชน ซึ่งอาจร่วมเป็นเจ้าของที่ปัจจัย อัญญาบริวาร อาจร่วมเป็นเจ้าของที่เลี้ยงภัตตาหารแด่พระสงฆ์ หรือเลี้ยงแขกหรือที่มาร่วมงาน หรืออาจร่วมบริจาคทรัพย์ปัจจัยเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามศรัทธา นับเป็นโอกาสการทำบุญให้ทานที่เอื้ออำนวยหลายรูปแบบ ตามกำลังศรัทธาของผู้ของถวายทาน

การพ่อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีปอยน้อย จะเป็นการพ่อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่เข้าร่วมงาน ลักษณะการพ่อนจะเป็นการพ่อนที่สอดแทรกอยู่ในขบวนแห่ลูกแก้ว หรืออาจจะมีพ่อนในบริเวณลานวัด การพ่อนที่พบมาก ได้แก่ พ่อนดาบ พ่อนเจิง พ่อนนกกิ้งกะหล่ำ พ่อนเล็บ เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้พ่อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการพ่อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการพ่อนใช้วงดนตรีพื้นเมือง วงกลองตี่โนง วงกลองปู่เจ้า เป็นต้น

สถานที่ในการพ่อน ผู้พ่อนจะพ่อนบริเวณลานภายในวัดหรือบริเวณหน้าประตูทางเข้าวัด ในบางโอกาสอาจจะพ่อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีปอยหลวง เป็นประเพณีเฉลิมฉลองเสนาสนะที่สร้างขึ้นในวัด เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กำแพงวัดหรือ กุฏิ เหตุที่ที่เรียกว่า ปอยหลวง เพราะเป็นงานใหญ่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลเป็นจำนวนมาก มีกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางศาสนาและมหรสพเพื่อความบันเทิง ในการเตรียมงานต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกัน ระหว่างทางวัดและคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่าง ๆ เพื่อแบ่งหน้าที่กัน ก่อนที่จะมีงานปอยหลวงนั้น จะต้องมีการทานตุ่ง และช่อ (ชงสามเหลี่ยม) เสียก่อน ตุ่งนี้จะเป็นผืนผ้าที่ถักทอด้วยด้ายที่สวยงาม มีความยาวประมาณ 3 - 4 วา และมีความกว้างประมาณ 1 ใน 16 ของความยาว นำไปปักเรียงรายกันไว้ตามถนนหนทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้คนที่สัญจรผ่านไปมาได้ทราบว่าวัดแห่งนั้นกำลังจะมี ปอยหลวง ส่วน ช่อ หรือชงสามเหลี่ยม มีความยาวขนาดประมาณ 1 สอก กว้างประมาณ 1 คืบ ก็ถวายทาน พร้อมกับการถวายตุ่ง การถวายทานจะทำการในพระวิหาร พร้อมกับการตักบาตรทำบุญโดยปกติในวันธรรมสวนะ ก่อนที่จะถึงวันงานปอยหลวงนอกจากนั้นทางวัดอาจจะจัดทำธงชาติและธงธรรมจักรอันเป็นสัญลักษณ์ของชาติและพระพุทธศาสนา ปักตลอดแนวตามบริเวณหน้าวัด หรือทางเข้าวัดทุกด้านด้วย ก่อนวันงานปอยหลวง จะอัญเชิญพระอุปัชฌาย์มาคุมครองงาน ในการอัญเชิญอุปัชฌาย์นั้น ชาวบ้านนำขบวนแห่ไปอัญเชิญพระอุปัชฌาย์ที่แม่น้ำ แล้วนำไปใส่พานที่เตรียมมา แล้วแห่ไปไว้บนหออุปัชฌาย์ที่สร้างคล้ายศาลเพียงตา หลังคามุงด้วยผ้าขาวตั้งไว้ที่ข้างวิหารด้านเหนือ บาตรกรวยดอกไม้ ธูป เทียน คนโทน้ำและสำรับอาหาร 1 สำรับ ประตูลูกปัดสีพันและจะต้องถวายสำรับอาหารทั้งเช้าและเพลเมื่อเสร็จงานก็จะมีพิธีอัญเชิญอุปัชฌาย์กลับไปสู่แม่น้ำตามเดิม

สิ่งที่สำคัญของปอยหลวงคือต้นคร้วทานซึ่งชาวบ้านที่จัดงานและชาวบ้านจากต่างหมู่บ้าน นำมาถวายทาน บรรยากาศที่สนุกสนานครึกครื้นที่สุดของงานคือ ช่วงที่มีการแห่ต้นคร้วทานไปถวายวัดจะเป็นในช่วงบ่าย หรือเย็นจะมีการตีฆ้องกลอง และการฟ้อนพื้นเมือง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนดาบ ระหว่างที่แห่ต้นคร้วทาน ศรัทธาเจ้าภาพอาจหุงบ๋านาว คือโปรยทาน (ใช้เงินเหรียญฝังไว้ในลูกมะนาว) ไปด้วยต้นคร้วทานนี้อาจทำได้หลายรูปแบบตามแต่ความคิดสร้างสรรค์แต่ละคน ต้นคร้วทานจะต้องมียอดเป็นเงินธนบัตรจำนวนต่าง ๆ ที่ใช้ไม่ดับหนีบไว้และเสียบที่ต้นเป็นช่อชั้นอย่างสวยงามนั้น

บรรยากาศในงานปอยหลวงนั้นจะคึกคักเต็มไปด้วยผู้คน ทั้งคนแก่ หนุ่มสาว เด็กเล็ก พ่อค้าแม่ค้า ศรัทธาญาติโยม ตลอดจนพระสงฆ์ที่มาร่วมงานตามคำเชิญของวัดเจ้าภาพ พระภิกษุที่ได้รับนิมนต์มาเป็นพิเศษเพื่อเป็นเจ้านั้น เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์ที่มีน้ำเสียงไพเราะ มีโวหารที่สละสลวยมาให้พรแก่ศรัทธาที่นำต้นคร้วทานมาถวายทาน พระสงฆ์ที่นิมนต์มาให้พรดังกล่าวเรียกว่า “เจ้าพร”

ในระหว่างการจัดงานปอยหลวง วัดเจ้าภาพจะจัดอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมงานทั้งมือกลางวันและมือเย็น อาหารที่นิยมทำเลี้ยงกัน คือ แกงหยวกกล้วย ยำหนั่ง เป็นต้น ขนมที่นำมาเลี้ยง คือ ขนมศิลาอ่อน ขนมปาด ขนมเปียกปูนโรยมะพร้าว สำหรับสถานที่เลี้ยงอาหารนั้นเป็นปะรำที่ต่อขึ้นง่าย ๆ หลังคาทำเป็นถ่ม คือแผงไม้ไผ่สานประกบใบตองทึง (อ่านว่า ตองตึง หมายถึง ต้นพลวง) หรือกระดาศ เมื่องานเฉลิมฉลองเสร็จสิ้นลง ก็จะมีพิธีถวายทานศาสนวัตถุหรือศาสนสถานที่ร่วมมือกัน และมีเจตนาจะถวายทานโดยในช่วงเช้าจะมีการทำบุญใส่บาตรแล้วปู่อาจารย์ก็กล่าวเวณทาน พระสงฆ์อนุโมทนาแล้วก็เป็นเสร็จพิธี

ภาพที่ 2.9 : คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมแห่ต้นครัวทานไปถวายวัดที่ได้

จัดงานปอยหลวง

ที่มา : ผู้วิจัย

สงขลานครินทร์วิทยาบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.10 : ต้นเงินที่คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมทำบุญในงานปอยหลวง
วัดบ้านเด่นศรีศรีเมืองแกง อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพจะเห็นได้ว่ามีต้นเงินที่ทางคณะศรัทธาชาวบ้านนำมาถวายวัด เพื่อเป็นทาน และเป็นการจัดสร้างศาสนสถานเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนาและเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ

การฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีปอยหลวง จะเป็นการฟ้อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในละแวกวัด ลักษณะการฟ้อนจะเป็นการฟ้อนในขบวนแห่ต้นคร้าวทานที่จะนำไปถวายหรือเป็นการฟ้อนต้อนรับขบวนต้นคร้าวทานที่มีคณะเจ้าภาพจัดมาทอดถวาย การฟ้อนที่ปรากฏในงานประเพณีปอยหลวง ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนดาบ ฟ้อนนกกิ้งกะหล่า ฟ้อนโต เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้ฟ้อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เกี้ยวผม ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการฟ้อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการฟ้อนใช้วงดนตรีพื้นเมือง วงกลองตึงโนง วงกลองปู่เจ้า เป็นต้น

สถานที่ในการฟ้อน ผู้ฟ้อนจะฟ้อนไปตามถนนที่ขบวนแห่ต้นคร้าวทานผ่านไปยังวัด บริเวณลานภายในวัดหรือ บริเวณหน้าประตูทางเข้าวัด ในบางโอกาสอาจจะฟ้อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ประเพณีปอยล้อ

ประเพณีปอยล้อ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในการประชุมเพลิงพระภิกษุสงฆ์ที่มรณภาพ เป็นการจัดงานเพื่อรำลึกถึงบุญคุณและคุณงามความดี ก่อนจะทำการฌาปนกิจสรีรสังขารพระภิกษุรูปนั้น ปอยล้อจะจัดเฉพาะงานศพของเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุผู้เจริญพรรษาซึ่งได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อสังคมตามควร

คณะศรัทธาและลูกศิษย์วัดจะเป็นผู้เตรียมงานทั้งหมดด้วยการเชิญชวนร่วมกันทำบุญ ถวายสังฆทาน การเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธี เลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงาน เปิดโอกาสให้ผู้มีจิตกุศลได้ร่วมกันบริจาคทานกันอย่างทั่วถึงตามกำลังศรัทธา สัญลักษณ์ของปอยล้อ คือ ปราสาท (อ่าน"ผาสาด") หรือเมรุขนาดใหญ่ที่ถูกจัดสร้างขึ้นอย่างประณีตวิจิตรพิสดาร เป็นที่สำหรับบรรจุศพของพระภิกษุผู้มรณภาพ ปราสาท นิยมทำเป็นรูปนกกหัสติลังค์หรือที่ชาวบ้านเรียกโดยนิยมนำนกกหัสติซึ่งวางไว้บนแม่ตะเฒ่าที่ทำด้วยท่อนซุงอีกทีหนึ่ง(ลักษณะคล้ายล้อเลื่อน)

ในงานปอยล้อ จะมีพิธีทางศาสนาและมีมหรสพต่างๆ ประมาณ 3 - 7 วัน แล้วจึงลากปราสาท (ชักลากเมรุ) นั้น นำไปยังฌาปนสถานที่กำหนดขึ้นเป็นการชั่วคราวซึ่งเป็นทุ่งโล่งไม่ห่างไกลจากวัด คณะศรัทธาสาธุศิษย์จะช่วยกันลากปราสาทที่บรรจุศพเคลื่อนไปตามทางที่ทำชั่วคราว และจะตีพาน (กังสะดานเล็ก) นำหน้าขบวนในระหว่างนี้มักจะมีการ "หงบ้านาว" (โปรวทานด้วยการเอาเหรียญเงินยัดเข้าไปผลมะนาว) แล้วโยนไปในกลุ่มคนที่มาร่วมพิธี ผู้ที่เก็บได้ก็มีสิทธิ์เป็นเจ้าของเงินนั้น กล่าวกันว่าเงินเหรียญนั้นเป็นเงินมงคลที่มักมีผู้เก็บไว้เป็นเงินกันถุงที่เรียกว่า "เงินขวัญถุง"

เมื่อเคลื่อนปราสาทไปถึงฌาปนสถาน ก็จะมีพิธีบังสุกุลผ้าตามประเพณีก่อนการเผาศพ สำหรับศพพระสงฆ์นี้มีพิเศษอีกอย่างคือ จะมีการนำไม้ซางยาวขนาด "สุดเค้าสุดปลาย" (ยาวเต็มตลอดเล่ม) จำนวน 4 ลำ ปักไว้สี่มุมของบริเวณเชิงตะกอนและบนยอดไม้ซางจะจิงจิวไว้ด้วย ส่วนด้านล่างของจุดที่จะวางปราสาทก็ปักจิวไว้ ทั้งนี้เชื่อว่าจิวที่จิงไว้ด้านบนและปักไว้ด้านล่าง จะป้องกันความร้อนของไฟไม่ให้ร้อนถึงสวรรค์และบาดาล มีการจุดบอกไฟ(ดอกไม้ไฟ) บอกไฟข้างร้อง บอกไฟจักจ่า บอกไฟท้องตัน บอกไฟลูกหนู เป็นต้น เมื่อปราสาทถูกไฟไหม้ ไม้ซางทั้ง 4 ลำ ก็จะถูกไฟลามล้มลงมาพาให้จิวที่จิงไว้ร่วงลงมาด้วย ชาวบ้านก็จะกรูกันเข้าไปแย่งจิวนั้นมาเป็นเศษผ้าหรือวัตถุมงคลของตนอีกด้วย

ปัจจุบันได้มีการนำการฟ้อนเข้าสอดแทรกในงาน โดยจะนิยมฟ้อนในช่วงก่อนการประชุมเพลิง โดยจะมีการฟ้อนเล็บหรือฟ้อนขันดอก มีความหมายว่าเป็นการฟ้อนรำของเหล่านางฟ้าที่มาร่วมงาน และฟ้อนเทวดา มีความหมายว่า เป็นการฟ้อนรำของเหล่าเทพบุตร เทวดาที่มีรับเอาดวงวิญญาณไปสู่สุรวงสวรรค์

ภาพที่ 2.11 ประเพณีพอยลื้อ จะนิยมจัดตกแต่งปราสาทเป็นรูปนกหัสดีลิงค์อย่างสวยงาม และมีการฟ้อนเทวดา ในการส่งดวงวิญญาณสู่สุรวงสวรรค์
ที่มา : ผู้วิจัย

นับได้ว่าประเพณีพอยลื้อนี้จัดเป็นการทำบุญอันยิ่งใหญ่ ที่ศรัทธาชาวพุทธศาสนิกชน จะแสดงความกตเวทิตาต่อพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นที่เคารพสักการะของคนทั่วไป การดำเนินงานทั้งหมดนั้นต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของทุกฝ่าย เพราะยิ่งพระสงฆ์ผู้มรณภาพนั้นมียศตำแหน่งสูงมากเพียงใด พิธีการตลอดจนแขกหรือผู้ที่มาร่วมงานต้องมีจำนวนมากและงานก็ยิ่งใหญ่ตามไปด้วย ทุกคนต้องสละทั้งทรัพย์สมบัติแรงกายแรงใจในการดำเนินงานเสร็จสิ้นโดยมิให้บกพร่อง บางคนอาจร่วมเป็นเจ้าของจัดสร้างเมรุ บางคนอาจเป็นเจ้าภาพในการพิมพ์บัตรเชิญ หรือบางคนอาจเป็นเจ้าภาพในการซื้อผ้าบังสุกุล รวมทั้งพินหรือดอกไม้จันทน์ ที่ใช้ในพิธี หรือแม้แต่บางคนอาจช่วยในการบริการน้ำดื่มให้แก่แขกหรือที่มาร่วมทำบุญ จึงนับเป็นอานิสงส์ทานที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่ง

การฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีพอยลื้อจะเป็นการฟ้อนได้มีการจัดขึ้นโดยทางคณะเจ้าภาพหรือคณะศรัทธาได้จัดมาฟ้อนเพื่อเป็นการส่งใช้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับสู่สุรวงสวรรค์ ลักษณะการฟ้อนจะเป็นการฟ้อนในงานหรือเป็นการฟ้อนบริเวณหน้าประตูสุสานที่ขบวนศพจะ

เคลื่อนผ่าน อาจจะมีพืชนบริเวณกลางลานที่จะมีการเผาศพก็ได้ การพืชนในงานปอยล้อยจะมีการพืชนที่ปรากฏ ได้แก่ พืชนเล็บ พืชนขันดอก พืชนเทวดา เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้พืชนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เก๋ลำผม จะนิยมใช้สีกวาหรือดำ ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการพืชนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการพืชนในช่วงคนตรีพื้นเมือง วงกลองตั้งโอง และวงปี่พาทย์ เป็นต้น

สถานที่ในการพืชน ผู้พืชนจะพืชนบริเวณลานภายในวัดหรือบริเวณหนประตูทางเข้าวัด ในบางโอกาสอาจจะพืชนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ประเพณีปีไหมเมือง

เทศกาลสงกรานต์นี้ชาวล้านนาเรียกว่า ป่าเวณีปีไหม หรือป่าเวณีปีไหม(อ่าน - ป่าเวณีปีไหม) ในช่วงเทศกาลนี้ซึ่งกินเวลา 5 วัน ประชาชนจะหยุดงานเพื่อเฉลิมฉลองวาระนี้ทั้งในแง่ศาสนาและพิธีกรรม เทศกาลสงกรานต์ตามปฏิทินโหราศาสตร์ของชาวล้านนานั้น จะถือเอาวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษเป็น วันสังขารล่อง หรือวันมหาสงกรานต์ ซึ่งจะไม่ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ตามประกาศของทางการเสมอไป (แต่ปัจจุบันนี้จะยึดตามประกาศของทางการ) เทศกาลนี้จะมีวันต่าง ๆ และมีพิธีกรรมและการละเล่นหลายอย่างที่เกี่ยวของกันดังนี้

วันสังขารล่อง (อ่าน - สังขานล่อง) คือ วันมหาสงกรานต์ เป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรไปสู่ราศีมีนจะย่างเข้าสู่ราศีเมษ ตามความเชื่อแบบล้านนากล่าวกันว่าในตอนเช้ามีดของวันนี้ ปู่สังขาล หรือ ย่าสังขาล จะนุ่งห่มเสื้อผ้าสีแดงสยายผมล่องแพไปตามลำน้ำ ปู่หรือย่าสังขารนี้จะนำเอาสิ่งซึ่งไม่พึงปรารถนาตามตัวมาด้วย จึงต้องมีการยิงปืนจุดประทัด หรือ ทำให้เกิด เสียงดังต่าง ๆ นัยว่าเป็น การไล่สังขาล และถือกันว่าปืนที่ไ้ยิงขับปู่หรือย่าสังขาลนั้นจะมีความขลังมาก ตั้งแต่เช้าตรู่ของวันนี้จะมีการปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด มีการซักเสื้อผ้า เก็บกวาดและเผาขยะมูลฝอยต่าง ๆ มีการดำหัวหรือสระผมเป็นกรณีพิเศษ คือเมื่อสระผมแล้วก็ต้องงยหน้าไปตามทิศที่กำหนดไว้และตัดดอกไม้ที่เป็นนามของปีของแต่ละปี นุ่งห่มเป็นเสื้อผ้าใหม่ ฝ่ายพ่อบ้านก็จะนำเอาพระพุทธรูปพระเครื่องหรือเครื่องรางของขลังต่างๆ มาชำระหรือสร้งด้วยน้ำอบน้ำหอมหรือเปลี่ยนดอกไม้บูชาพระในแจกันใหม่ด้วย

ในวันสังขารล่องนี้ ตามประเพณีโบราณแล้ว กษัตริย์แห่งล้านนาจะต้องทำพิธีสงฆ์ตามทิศที่ โหรหลวงคำนวณไว้ และจะลงไปทำพิธีลอยเคราะห์ในแม่น้ำเช่น ในแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง เป็นต้น ทุกคนจะไปรวมกันที่แม่น้ำ เพื่ออาบน้ำสระผม ชำระร่างกายให้สะอาด เรียกว่า ไปสระเกล้าดำหัว บางท่านก็จะเรียกลูกหลานมาพร้อมกล่าวคำมงคลแล้วใช้น้ำส้มป่อยลูบศีรษะตัวเองหรือ

ลูกหลานทุกคน และบางท่านจะให้ ลูกหลานเอาฟักเขียว หรือฟักทองไปปลูกและใช้มูลควายตากแห้งเป็นปุ๋ยโดยบอกเด็กว่าปู่ย่าสังขารพึงใจที่ได้เห็น ลูกหลานปลูกฟัก บ้างว่า ผู้ที่ปลูกฟักนั้นก็จะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดด้วย สำหรับในจังหวัดเชียงใหม่ นิยมจัดขบวนแห่พระพุทธรูปสำคัญประจำเมือง คือ พระพุทธสิหิงค์และพระเสด็จกมณี ไปตามถนนสายต่าง ๆ และมีการฟ้อนเล็บ และการละเล่นต่างๆ ตลอดงาน แล้วเมื่อเสร็จจากการแห่ ชาวบ้านจะนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ เพื่อให้ประชาชนได้เข้านมัสการสรงน้ำพระพุทธรูปดังกล่าวด้วย

ภาพที่ 2.12 : ฟ้อนเล็บในขบวนแห่ประเพณีปีใหม่เมือง
ที่มา : ผู้วิจัย

วันเนา วันเนา หรือ วันเนา ในแง่ของโหราศาสตร์แล้ว วันนี้ควรจะเรียกว่า วันเนา เพราะเป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ระหว่างราศีมีนและราศีเมษ อันเป็นวันที่ถัดจากวันสังขารล่อง แต่ในการออกเสียงแล้วทั่วไปมักเรียก วันเนา ทำให้เกิดความคิดที่ห้ามการกระทำสิ่งที่ไม่เป็นมงคล โดยเฉพาะห้ามการคำทอทะเลาะวิวาทกัน กล่าวกันว่าผู้ใดที่คำทอผู้อื่นในวันนี้แล้ว ปากของผู้นั้นจะเน่า และหากวิวาทกันในวันนี้ บุคคลผู้นั้นจะอับมงคลไปตลอดปี ส่วนผู้ประสงค์จะปลูกเรือนด้วยไม้ไผ่ก็ให้รีบตัดในวันนี้เพราะเชื่อกันว่าไม้จะเน่าและไม่มียอดหรือปลวกมากินไม้ดังกล่าว

วันเนานี้จะเป็นวันเตรียมงาน ชาวบ้านจะพากันไปซื้อของเพื่อกินและใช้ในวันพญาวัน เมื่อถึงตอนบ่ายจะมีการขนทรายเข้าวัด กองรวมกันทำเป็น การขนทรายเข้าวัดนี้ถือว่าเป็นการนำ

ทรายมาทดแทนส่วนที่ติดเท้าของตนออกจากวัดซึ่งเสมอกับได้ลักของจากวัด วันเนานี้อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วันดา” เพราะเป็นวันที่ดาหรือจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ จะใช้ทำบุญนั่นเอง

วันพระยววัน เป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนา ตั้งแต่เวลา เช้าตรู่ผู้คนจะนำเอาสำหรับอาหารหวานคาวต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระตามวัด ทานขันเช้า (อ่าน - ตานขันเช้า) เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วด้วย บางคนอาจนำสำหรับอาหารไปมอบให้แก่บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่ตนเคารพนับถือ เรียกว่า ทานขันข้าวคนแก่คนแก่ จากนั้นจะนำตุงหรือธงซึ่งได้เตรียมไว้ไปปักบนเจดีย์ทราย ทั้งนี้ มีคติว่าการทานตุง นั้นมีอานิสงส์ สามารถช่วยให้ผู้ตายที่มีบาปหนักถึงตกนรกนั้นสามารถพ้นจากขุมนรกได้จากนั้นก็มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ในวันพระยววันนี้ บางท่านอาจจะเตรียมไม้้งามไปถวาย สำหรับคำตันโพธิ์ โดยถือคติว่า เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการจะช่วยกันคำจุนพระศาสนาให้ยืนยาวต่อไป และจะมีการสร้างน้ำทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์รวมทั้งสร้างน้ำพระภิกษุสงฆ์ด้วย ในตอนบ่ายจะมีการไป ดำหัวหรือไปคารวะผู้เฒ่าผู้แก่บิดามารดา ญาติพี่น้องผู้อาวุโสหรือผู้มีบุญคุณหรือผู้ที่เคารพนับถือเพื่อเป็นการขอขมาและผู้ใหญ่ก็จะให้พร

ภาพที่ 2.13 : การฟ้อนเล็บของ คร. เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่
ในงานสร้างน้ำถู่เจ้านายฝ่ายเหนือ ณ ถูวัดสวนดอก
ที่มา : อาจารย์มานพ มานะแซม

ในภาพเป็นการฟ้อนเล็บของคณะเจ้านายฝ่ายเหนือ ฟ้อนเล็บถวายกู่บูรพกษัตริย์เจ้าผู้ครองนครเนื่องในงานสงกรานต์น้ำดำหัวกู่ในประเพณีปีใหม่เมือง

วันปากปี ในวันนี้ สรรพชาติที่ไม่ไปที่วัดก็ จะไปเตรียมสถานที่ เพื่อทำบุญอุทิศบ้าน คือบริเวณที่ตั้งของเสาใจบ้านหรือสะดือบ้านบ้างเรียก แปลงบ้าน หรือส่งเคราะห์บ้าน บริเวณหอเสื่อบ้าน (อารักษ์หมู่บ้าน) ที่วัดตอนเช้าจะมีการทำพิธีบูชาเจ้าลวดเคราะห์ โดยจะนำเสื้อผ้าที่ตนสวมใส่แล้วไปทำพิธีลวดเคราะห์ที่วัด และในวันนี้ ทุกครัวเรือนจะแกงขนุนอ่อนกินกัน เชื่อกันว่าจะทำให้มีคนค้าชูอดหนุนตลอด นอกจากนี้ยังมีการ บูชานพพระเคราะห์ คือ บูชาเทวดา 9 หมู่ เป็นต้น เชื่อว่าผู้ที่บูชาดังกล่าวในวันปากปี จะได้รับความคุ้มครองไปตลอดปี และชาวบ้านบางคนจะพากันไปดำหัววัดคือไปทำพิธีคารวะเจ้าอาวาสวัดที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันด้วย

ถัดจากวันนี้ มักมีผู้เฒ่าผู้แก่พูดถึงวันถัดๆ ไปให้คล้องจองกัน ว่าเป็น วันปากเดือน วันปากวัน วันปากยามไปตามลำดับนอกจากนี้ ในอดีตจะมีการละเล่นที่สนุกสนานหลายอย่างในช่วงสงกรานต์ เช่น เล่นหมากบ้ำหรือการเล่นสะบ้า เล่นหมากคอนหรือการเล่นโยนลูกช่วง เป็นต้น แต่การเล่นที่สนุกที่สุดและมีเพียงช่วงเดียวในรอบปี คือ”เล่นรดน้ำปีใหม่”หรือการเล่นรดน้ำในเทศกาลขึ้นปีใหม่นั้นเอง

ภาพที่ 2.14 : ประเพณีการเล่นรดน้ำในประเพณีปีใหม่เมือง
ที่มา : นาย ชงชัย จินชาติ

จากภาพจะเห็นได้ว่าคนเมือง หรือ ชาวล้านนาจะมาร่วมกันประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่วัด เมื่อเสร็จกิจกรรมทางศาสนาก็จะเล่นรดน้ำและร่วมดำหัวผู้มีพระคุณ

การฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีปีใหม่เมือง จะเป็นการฟ้อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่ร่วมทำการฟ้อนในปัจจุบันจะฟ้อนในขบวนแห่พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงห์ หรืออาจจะเป็นการฟ้อนเพื่อบวงสรวง ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนกายลาย เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้ฟ้อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เกี้ยวผม ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการฟ้อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการฟ้อนใช้วงดนตรีพื้นเมือง วงกลองตี่โนง วงกลองมอญเป็นต้น

สถานที่ในการฟ้อน ผู้ฟ้อนจะฟ้อนในขบวนแห่อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์หรือพระสิงห์ไปตามท้องถนน บริเวณลานภายในวัดหรือบริเวณหน้าประตูทางเข้าวัด ในบางโอกาสอาจจะฟ้อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ประเพณีขึ้นพระธาตุหรือสรงน้ำพระธาตุ

ประเพณีขึ้นพระธาตุ หรือ สรงน้ำพระธาตุ เมืองเชียงใหม่มีพระธาตุสำคัญหลายแห่ง เช่น พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุศรีจอมทอง ซึ่งมีประเพณีสรงน้ำพระธาตุทุกวันเพ็ญเดือน 8 เหนือตรงกับวันวิสาขบูชา พระธาตุบางแห่งอยู่บนดอย สมัยก่อนจะต้องเดินขึ้นไป จึงเรียกว่า ขึ้นพระธาตุ การขึ้นพระธาตุนี้นอกจากจะเป็นการเดินทางเพื่อไปจาริกแสวงบุญแล้ว พระสงฆ์ที่ปฏิบัติไปทางวิปัสสนาธุระก็นิยมเดินทางรุกคืบไปนมัสการพระธาตุที่สำคัญในที่ต่าง ๆ ด้วย

สมัยก่อนบางครั้งพระธาตุอาจถูกทอดทิ้งเพราะภัยสงครามหรือภัยอื่น ๆ นักแสวงบุญที่เดินทางไปไหว้พระธาตุ ถือเป็นโอกาสช่วยแผ้วถางทำความสะอาดแก่องค์พระเจดีย์ด้วย และจะมีผู้คนพากันไปไหว้พระธาตุ โดยเฉพาะพระธาตุประจำปีเกิด เมื่อไปถึงจะทำความสะอาดบริเวณ ตอนเย็นมีการสวดคาถาประจำธาตุ ตกคึกสวดมนต์ภาวนา พอรุ่งเช้าก็จะทำบุญตักบาตร ในปัจจุบันงานประเพณีการสรงน้ำพระธาตุทางวัดและคณะศรัทธาชาวบ้านจะนิยมจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ บางวัดอาจจะได้รับพระราชทานน้ำสรงพระธาตุ คณะศรัทธาชาวบ้านจะจัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ ร่วมสมโภชน์และมีการแสดงของชาวบ้านมาแสดงในงาน

ภาพที่ 2.15 : ประเพณีการสงฆ์พระธาตุ ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย
ที่มา : นาย จักรพันธ์ อินวาทย์

จากภาพเป็นการฟ้อนในประเพณีสงฆ์พระธาตุหริภุญชัย หลังจากที่ตั้งสงฆ์พระธาตุเรียบร้อยแล้วช่างฟ้อนจะทำการฟ้อนเลียบถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา

การฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีสงฆ์พระธาตุ จะเป็นการฟ้อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในละแวกวัดร่วมฟ้อนถวาย ลักษณะการฟ้อนจะเป็นการฟ้อนในขบวนอัญเชิญน้ำสรงพระธาตุ หรืออาจจะเป็นการฟ้อนบวงสรวงถวาย การฟ้อนได้แก่ ฟ้อนเลียบ ฟ้อนก่ายลา ฟ้อนดาบ ฟ้อนเชิง เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้ฟ้อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เกี้ยวผม ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการฟ้อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการฟ้อนใช้วงดนตรีพื้นเมือง วงกลองตั้งโนง วงกลองปู่เจ่ วงกลองมองเซิง เป็นต้น

สถานที่ในการฟ้อน ผู้ฟ้อนจะฟ้อนในขบวนอัญเชิญน้ำสรงพระธาตุ บริเวณลานภายในวัดหรือบริเวณหน้าประตูทางเข้าวัด ในบางโอกาสอาจจะฟ้อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ประเพณีเข้าอินทิล

ประเพณีเข้าอินทิล เป็นทำพิธีบูชาเสาอินทิลหรือเสาสะดือเมือง จัดขึ้นทุกปีที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ ในช่วงแรม 13 ค่ำ เดือน 8 ถึง ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 9 ซึ่งเรียกว่า เดือนแปดเข้า เดือนเก้าออก โดยชาวบ้านพากันนำดอกไม้ธูปเทียนมาบูชาเสาอินทิล เรียกว่า ใสขันดอก เพื่อให้บ้านเมืองมีความสงบสุข ซึ่งตั้งแต่อดีตมา ประชาชนต่างร่วมใจกันนำข้าวปลาอาหารมาร่วมทำบุญ นำการแสดงมาร่วมให้เกิดความสนุกสนานกันตลอดงาน ภายในงานบูชาเสาอินทิล จะมีการแสดงสมโภชน์ตลอดงาน โดยผู้แสดงจะเป็นชาวบ้านที่มีความศรัทธาฟ้อนถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา และมีสถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมฟ้อนถวายด้วย

ภาพที่ 2.16 : คณะศรัทธาชาวบ้านร่วมฟ้อนเสื้ถวายในงานประเพณีใสขันดอกเข้าอินทิล
ที่มา : ผู้วิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.17 : ประชาชนชาวเชียงใหม่ร่วมกันใส่ดอกไม้
ในพานตามประเพณีใส่ขันดอกหรือเข้าอินทิล
ที่มา : นายธงชัย จินชาติ

จากภาพจะเห็นว่า ความศรัทธาในศาสนาและประเพณีมีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ในประเพณีใส่ขันดอกหรืออินทิลของชาวเชียงใหม่จะมีประชาชนนำดอกไม้ รูปเทียน นำมาใส่ในพานขนาดใหญ่เพื่อเป็นการบูชาต่อเสาอินทิล หรือเสาหลักเมือง

การฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีอินทิล จะเป็นการฟ้อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในละแวกวัดมาร่วมฟ้อนถวาย ลักษณะการฟ้อนจะเป็นการฟ้อนถวายเสาอินทิลตามความเชื่อของชาวเชียงใหม่ การฟ้อนที่ปรากฏ ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนน้อยใจยา ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนดาบ ฟ้อนเซิง เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้ฟ้อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เกี้ยวผม ในบางครั้งอาจจะสวมเครื่องแต่งกายตามรูปแบบของการฟ้อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการฟ้อนใช้วงดนตรีพื้นเมือง วงกลองตี่โนง วงกลองปู่เจ้า วงกลองมอชิง เป็นต้น

สถานที่ในการฟ้อน ผู้ฟ้อนจะฟ้อนบริเวณลานภายในวัดหรือฟ้อนบนเวทีที่ได้มีการจัดสร้างขึ้นใช้ในงานนั้น

ประเพณีทานสลาก(สลากภัตต์)

ประเพณีการทานสลาก บ้างก็เรียกว่า กินข้าวสลาก หรือ ตานก๋วยสลาก คือ งานประเพณีทำบุญสลากภัตต์ นิยมทำกันในช่วงราวปลายเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม โดยจัดข้าวปลาอาหารของกินของใช้ไปถวายแก่พระสงฆ์ และเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับ การทำบุญทานสลากภัตต์จะไม่จำเพาะเจาะจงถวายแก่สงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง จึงทำสลากเขียนคำอุทิศส่วนกุศลแล้วนำไปรวมปะปนกัน เพื่อจัดแบ่งหารตามจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์มา จากนั้นให้พระภิกษุสามเณรจับสลากหากภิกษุ หรือสามเณรรูปใดจับสลากได้ ก๋วยสลาก (ไทยทาน) ชุดใดก็ยกถวายแก่พระสงฆ์ หรือสามเณรรูปนั้น⁷

วันงานทานข้าวสลากนี้ ชาวบ้านจะนัดหมายวันทำพิธี โดยให้มีงาน 2 วัน คือวันแตงดาหรือวันสุกดิบและวันถวายทาน ในวันแตงดาทุกหลังคาเรือนจะจัดหาวัตถุดิบของกินของใช้ตามกำลังศรัทธา มาไว้ ญาติพี่น้องที่อยู่ต่างบ้านไม่ว่าใกล้หรือไกลเมื่อรู้ข่าวก็จะพากันมาช่วยและร่วมบริจาคจุดปัจจัยสมทบในการบำเพ็ญทานตามสายญาติของตนเมื่อถึงเวลาที่ได้กำหนดไว้ ชาวบ้านจะจัดขบวนและแห่ไปตามถนนของหมู่บ้านในระหว่างการเดินทางจากบ้านไปวัด คณะศรัทธาชาวบ้านอาจจะมีการพื่อนนำขบวนแห่ และมีการละเล่นรื่นเริงตลอดการเดินทาง เพื่อเป็นการบอกให้ชาวบ้านใกล้เคียงได้ทราบว่ามี ขบวนแห่ไปทำบุญที่วัด เมื่อถึงวัดและได้ร่วมถวายเครื่องไทยทานแล้ว ชาวบ้านจะร่วมทานอาหาร และมีการละเล่นในงานจนเสร็จ

การพื่อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีทอดผ้าป่า จะเป็นการพื่อนของชาวบ้านคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในละแวกวัด ลักษณะการพื่อนจะเป็นการพื่อนในขบวนแห่ก๋วยสลากที่ทางคณะเจ้าภาพจัดเป็นขบวนแห่เพื่อไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ที่วัด ได้แก่ พื่อนเล็บ พื่อนดาบ พื่อนกำยา พื่อนนก กิ่งกะหล่ำ เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของผู้พื่อนจะนิยมแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ได้แก่การพื่อนเล็บ สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ เกี้ยวผม พื่อนดาบ สวมเสื้อแขนสั้นหรือแขนยาว สวมกางเกงสะดอ หรือในบางครั้งอาจจะแต่งกายตามรูปแบบของการพื่อนในชุดนั้น ๆ คนตรีประกอบการแสดงจะใช้วงกลองตั้ง โนงบรรเลง หรือ วงกลองปี่เป่ สุดแต่การแสดงที่ได้จัดแสดง

สถานที่ในการพื่อน ผู้พื่อนจะพื่อนไปตามถนนสายหลักจากบ้านไปจนถึงวัด และอาจจะมีการพื่อนบริเวณลานภายในวัดหรือบริเวณประตูทางเข้าวัด หรือในบางครั้งอาจจะพื่อนบนเวทีที่ทางวัดได้จัดสร้างขึ้น

⁷ วมณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือน. ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2529

ภาพที่ 2.18 : ช่างฟ้อนเล็บในขบวนแห่ประเพณีการทานสลากวัดเบญจมบพิศ ประจำปี 2549
ที่มา : นายธงชัย จินชาติ

ประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ในข้างต้น ชาวล้านนา ยังคง ยึดถือ และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาโดยตลอด ประเพณี ทั้ง 12 เดือนยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกมากมาย และในแต่ละประเพณี ปัจจุบันยังมีวัฒนธรรมการฟ้อนรำของชาวล้านนา สอดแทรกอยู่ในประเพณี โดยตลอด

จากประเพณีทั้ง 9 ประเพณี ได้มีการฟ้อนรำของชาวล้านนา สอดแทรกอยู่ในแต่ละประเพณีอย่างแน่นแฟ้น การฟ้อนโดยรวมจะเป็นการฟ้อนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยผู้ฟ้อนส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านคณะศรัทธา โดยจะสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกันดังนี้

1. กลุ่มคณะศรัทธาที่มีอายุราว 10 - 15 ปี ช่างฟ้อนในกลุ่มที่หนึ่งจะเป็นช่างฟ้อนที่มีผู้ปกครองเป็นคณะศรัทธาของงานสังฆกรรม หลานเข้าร่วมฟ้อนในงานประเพณีนั้น ๆ เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนมีความรักในวัฒนธรรมของตนเอง

2. กลุ่มคณะศรัทธาที่มีอายุราว 30 - 50 ปีขึ้นไป ช่างฟ้อนในกลุ่มที่สองจะเป็นคณะศรัทธาที่ช่วยงานและร่วมฟ้อนถวายเป็นพุทธบูชาด้วยความเชื่อที่ว่า ถ้าได้ฟ้อนในงานบุญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จะได้เกิดเป็นนางฟ้า ที่คอยฟ้อนรำอยู่บนสวรรค์

นอกจากการฟ้อนของคนเชียงใหม่ที่ปรากฏอยู่ในประเพณีต่างๆ แล้ว วัฒนธรรมการฟ้อนยังแพร่กระจายออกสู่งานเทศกาลประจำปีของจังหวัดเชียงใหม่ และได้เป็นจุดดึงดูดประชาชนและนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในงานเทศกาลที่จัดขึ้น จนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ประเพณีและงานเทศกาลต่าง ๆ มีการกำหนดให้มีการจัดงานอยู่เป็นประจำในทุกปี โดยส่วนใหญ่จะจัดงานขึ้นด้วยความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน เช่น เทศบาลนครเชียงใหม่ การท่องเที่ยว

แห่งประเทศไทย เป็นต้น อาทิ งานเทศกาลไม้ดอกไม้ประดับเมืองเชียงใหม่ งานเทศกาล
ผ้าขึ้นดินจากเมืองแม่แจ่ม งานเทศกาลยี่เป็ง งานประเพณีปีใหม่เมือง เป็นต้น

ภาพที่ 2.19 : ช่างฟ้อนเล็บในขบวนแห่เทศกาลไม้ดอกไม้ประดับเมือง
เชียงใหม่ ประจำปี 2551

ที่มา : ผู้วิจัย

การแต่งกายของช่างฟ้อนส่วนใหญ่ ช่างฟ้อนจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง สวมเสื้อ
ทรงกระบอกแขนยาว นุ่งผ้าขึ้นลายขวาง ห่มสไบ เก้าหม่อมวย เหน็บดอกไม้

ดนตรีประกอบการฟ้อนโดยทั่วไปจะนิยมใช้วงดนตรีพื้นเมืองที่ร่วมในงาน ได้แก่
วงกลองตั้ง โนง วงกลองปู้เจ้ วงสะล้อซึง และวงปาดเมือง (เปี๊ยะพาทย์) เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าช่างฟ้อนเล็บยังได้แทรกอยู่ในกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคมคน
เชียงใหม่ ที่ได้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีการฟ้อนเล็บนี้ มีอยู่ด้วยกัน 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มเจ้าผู้ครองนคร หรือเจ้านายฝ่ายเหนือ
2. กลุ่มนักเรียน นักศึกษาตามสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอน
ทางด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านล้านนา และร่วมแสดงในงานฟ้อนต่างๆ
3. กลุ่มบริษัทจัดการแสดง และกลุ่มร้านอาหาร
4. กลุ่มประชาชนศรัทธาวัด เป็นชาวบ้านที่มีที่พักอาศัยอยู่ใกล้กับบริเวณวัด
เมื่อมีงานก็จะรวมตัวกันฟ้อน

1. การพื่อนในกลุ่มเจ้าผู้ครองนคร หรือเจ้านายฝ่ายเหนือ

ประวัติการพื่อนเล็บในกลุ่มของเจ้าผู้ครองนคร หรือเจ้านายฝ่ายเหนือนั้น ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้น จากเอกสารที่มีการพื่อนเล็บที่สอดแทรกอยู่ได้พบว่ามี การพื่อนเล็บในขบวนพิธีบายศรีทูลพระขวัญ ที่ได้มีการจัดขึ้น เนื่องจากเมืองเชียงใหม่เป็นหัวเมืองเอก เมื่อมีเจ้าฟ้า หรือ พระมหากษัตริย์ เสร็จเยือนหัวเมืองต่าง ๆ ในมณฑลพายัพ จึงมักมีการเสด็จมาประทับนครเชียงใหม่โดยตลอด เจ้าหลวงเชียงใหม่ก็จะเป็นผู้ถวายการต้อนรับเสมอมา เมื่อครั้งจอมพลเรือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจเสด็จเยือนนครเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2465⁸ เจ้าหลวงเชียงใหม่ก็ถวายการต้อนรับด้วยการจัดพิธีบายศรีทูลพระขวัญและครั้งที่ทำให้เป็นการใหญ่ น่าจะเป็นครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2469 เชียงใหม่ได้ทำการถวายพิธีทูลพระขวัญ โดยกำหนดวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2469 เป็นวันพิธีทูลพระขวัญ เวลา 10.30 น. พระบรมวงศ์ศานุวงศ์ฝ่ายใน ฝ่ายหน้าและพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เจ้านายในมณฑลพายัพ ตลอดจนประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โดยในขบวนเครื่องบายศรีทูลพระขวัญ จะมีคณะเจ้านายฝ่ายเหนือ พื่อนนำขบวนมาด้วย จากการศึกษาเอกสารที่ได้มีการจดบันทึกรายชื่อเจ้านายฝ่ายเหนือที่ได้ร่วมพื่อนนำเครื่องขบวนในครั้งนั้นดังนี้

กระบวนเครื่องพระขวัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีเจ้านายพื้นเมืองพื่อนนำขบวนดังนี้

- คู่ที่ 1 เจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ กับเจ้ามหาพรหมสุธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน
- คู่ที่ 2 เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน กับ เจ้าราชวงศ์ ลำปาง
- คู่ที่ 3 เจ้าบุรีรัตน์ เชียงใหม่ กับ เจ้าชัยสงคราม เชียงใหม่
- คู่ที่ 4 เจ้าราชภาคนิย เชียงใหม่ กับ เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ลำพูน
- คู่ที่ 5 เจ้าชัชวาลเชษฐ เชียงใหม่ กับ เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ เชียงใหม่
- คู่ที่ 6 เจ้าประพันธ์พงศ์ เชียงใหม่ กับ เจ้าชัยสงคราม ลำปาง
- คู่ที่ 7 เจ้ากาวิละวงศ์ ณ เชียงใหม่ กับ เจ้าวงศ์เกษม ณ ลำปาง

ลักษณะการแต่งกายของเจ้านายเวลาพื่อนในการนำขบวนเครื่องทูลพระขวัญ โดยเจ้านายฝ่ายชาย จะนุ่งเกี้ยวสวมเสื้อเยียรบับ คาดส้ารดประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ต่อจากขบวนเจ้านายผู้ชายพื่อน แล้วจะมีมีโหรเททีกู่ 1 กับกลองแหว แล้วถึงพานพระขวัญและบายศรี 9 ชั้นสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเครื่องเสวยคาวหวานและหัวหมูใส่โต๊ะเงินปิดฝาซีหุ้มผ้าตาดผูกผ้าขาววางบนคานหาม พวกเจ้านายผู้ชาย ณ เชียงใหม่ แต่งตัวนุ่งผ้าสีน้ำเงินสวมเสื้อเยียรบับเดิมกำกับ

⁸ มุลนิตินวราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ. บายศรีทูลพระขวัญ .เชียงใหม่ , 2550 . หน้า 22

ต่อจากนั้นเป็นกระบวนเครื่องพระขวัญของสมเด็จพระบรมราชินี มีเจ้านายฝ่ายผู้หญิงสวมชุดพื้นเมืองพื่อนำ โดยมีรายชื่อดังนี้

คู่ที่ 1 เจ้าทิพยวรรณ กฤดากร ณ อยุธยา ในหม่อมเจ้าบรมเดช กับ เจ้าส่วนบุญภรรยาเจ้าจักรคำจจรศักดิ์ ลำพูน

คู่ที่ 2 เจ้าบัวทิพย์ บุตรีเจ้าแก้วนวรรฐ ซึ่งเป็นภรรยาเจ้าราชภาคินัย กับ เจ้ารำเจียก บุตรีเจ้าจักรคำจจรศักดิ์

คู่ที่ 3 เจ้าศิริประกาย บุตรีเจ้าแก้วนวรรฐ ซึ่งเป็นภรรยาเจ้ากาวิละวงศ์ กับเจ้าวรรณรา บุตรีเจ้าจักรคำจจรศักดิ์

คู่ที่ 4 เจ้าเรณูวรรณ ภรรยาเจ้าบุริรัตน์ กับเจ้าทิพवार ภรรยาเจ้าหมื่นแก้ว

คู่ที่ 5 เจ้าเรือนแก้ว ภรรยาเจ้าราชภาคิกวงศ์ เชียงใหม่ กับ เจ้าจันทนา ภรรยาเจ้าประพันธพงศ์ เชียงใหม่

คู่ที่ 6 เจ้าวงศ์จันทร์ บุตรีเจ้าราชบุตร เชียงใหม่ กับ เจ้ารวงคำ บุตรีเจ้าราชสัมพันธวงศ์ ลำพูน

คู่ที่ 7 เจ้าประกายคำ บุตรีเจ้าจักรคำจจรศักดิ์ กับเจ้าบุษบง บุตรีเจ้าบุรวาทวงศ์มานิต

ลักษณะของการแต่งกายเจ้านายผู้หญิงจะแต่งกาย โดยจะนุ่งซิ่นยกดอกทอง สวมเสื้อแพรรูปกระบอก(ทรงกระบอก) ห่มผ้าแพร ที่มวยผมปักช่อดอกไม้ทอง

ต่อมาจากขบวนเจ้านายฝ่ายหญิงพื่อน ถึงกลองแวงแล้วถึงพานพระขวัญและบายศรี 7 ชั้น สำหรับสมเด็จพระบรมราชินี มีเครื่องเสวยคาวหวานและหัวหมู ใส่โต๊ะเงินปิดฝาชี หุ้มผ้าคาดผูกผ้าขาววางบนคานหาม มีเจ้านายพื้นเมืองผู้ชายของตระกูล ณ เชียงใหม่ เดินกำกับอย่างเดียวกับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ : 2.20 การฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือชายนำขันพระขวัญ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในพิธีบายศรีทูลพระขวัญศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2469

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มุลนิตินวราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.21 : การฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงนำขันพระขวัญ ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ในพิธีบายศรีทูลพระขวัญศาลากลาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2469

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มุลนิตินวราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

จากการศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์คุณหญิงเจ้าระวีพันธุ์ สุจริตกุล ได้พบว่า⁹ หลังจากพิธีทูลพระขวัญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีที่จังหวัดเชียงใหม่แล้ว เจ้านายฝ่ายเหนือไม่ได้โอกาสที่จัดพิธีบายศรีทูลพระขวัญอีกเป็นเวลานาน จนกระทั่ง พ.ศ.2501 จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีโอกาสรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและ สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในจังหวัดเชียงใหม่ เจ้านายฝ่ายเหนือร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่จึงได้จัดพิธีบายศรีทูลพระขวัญอีกครั้ง โดยมีการจัดทำคล้ายกับครั้งที่ทูลเกล้าถวายการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีโดยเจ้าราชบุตร (วงษ์ตะวัน) เป็นผู้ถวายพิธีทูลพระขวัญในวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. 2501 ณ สนามโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย โดยมีหมายกำหนดการดังนี้ เวลา 16.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากที่ประทับสำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่ไปยังโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีทูลพระขวัญ เมื่อเสด็จขึ้นสู่ที่ประทับแล้ว ก่อนที่เจ้านายฝ่ายเหนือจะเริ่มพิธีทูลพระขวัญ ได้มีริ้วกระบวนของชนเผ่าต่างๆเดินกระบวนถวายความจงรักภักดีต่อหน้าพระที่นั่งนำริ้วกระบวนโดย วงโยชวาทิตของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ต่อจากนั้นเป็นริ้วกระบวนของชาวมุข ชาวจีน (มีสิงโตร่วมกระบวนด้วย) ชาวอินเดีย ชาวเวียดนาม ชาอังกฤษ ชาวอเมริกัน ชาวพม่าเผ่าลีซอ เผ่ากะเหรี่ยง เผ่ามูเซอ และนักเรียนโรงเรียนต่างๆ ในเชียงใหม่ เมื่อเสด็จแล้วจึงเริ่มประกอบพิธีทูลพระขวัญโดยจัดกระบวนดังนี้

ขบวนเครื่องทูลพระขวัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเจ้านายฝ่ายเหนือแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง (ชาย) ฟ้อนนำหน้า ดังนี้

นำโดยเจ้าอินทนนท์ ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 1 เจ้าเบญจพรรณ ณ เชียงใหม่ คู่กับ เจ้าไชยชนะ ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 2 เจ้าโสภิต ณ เชียงใหม่ คู่กับ เจ้ากุลวงศ์ ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 3 เจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ คู่กับ เจ้าบุญเลิศ ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 4 เจ้าศรีรัตน์ ณ ลำปาง คู่กับ เจ้ากาวิละวงศ์ ณ เชียงใหม่

ส่วนกระบวนเครื่องพระขวัญของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีเจ้านายฝ่ายเหนือแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง (หญิง) ฟ้อนนำหน้า นำโดย เจ้าวงศ์จันทร์ (ณ เชียงใหม่) คชเสนี

คู่ที่ 1 เจ้าวัฒนา (ณ เชียงใหม่) โขตนา คู่กับ เจ้าอาภรณ์ (ณ เชียงใหม่) สุวรรณสิงห์

คู่ที่ 2 เจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน คู่กับ เจ้าระวีพันธุ์ (ณ เชียงใหม่) สุจริตกุล

คู่ที่ 3 เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่ คู่กับ เจ้าประกายแก้ว ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 4 เจ้าไพฑูริย์ศรี ณ เชียงใหม่ คู่กับ เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงตุง

⁹ มุลนิตินวราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ. บายศรีทูลพระขวัญ. เชียงใหม่, 2550. หน้า 33

คู่ที่ 5 เจ้านิภาพันธุ์ ณ เชียงใหม่ คู่กับ เจ้าดวงเดือน (ณ เชียงใหม่) อินทราช

คู่ที่ 6 เจ้าหอมนวล ณ เชียงตุง คู่กับ คุณจันทรา กษเสนีย์

คู่ที่ 7 นางกิ่งแก้ว วรการบัญชา คู่กับ เจ้าอาภา ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 8 เจ้าคารรัตน์ ณ ลำพูน คู่กับ เจ้าช่อแก้ว ณ เชียงใหม่

คู่ที่ 9 เจ้าวันทนิย์ ณ ลำพูน คู่กับ เจ้าภิรตา ณ ลำพูน

หลังจากการพ็อนในครั้งนั้น เมื่อมีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระตำหนักกุฎิภักดิ์ราชนิเวศน์ รวมทั้งพระราชอาคันตุกะเจ้านายฝ่ายเหนือก็จะร่วมถวายการต้อนรับด้วยพิธีบายศรีทูลพระขวัญ

ภาพที่ 2.22 : ขบวนพ็อนของเจ้านายฝ่ายเหนือชายนำขันพระขวัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ สนามโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2501
ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มุลนิตินวราชคำรอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.23 ขบวนเพื่อนของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงนำขันพระขวัญ พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ สนามโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยเมื่อ วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2501

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มุลินธินวราชคำรอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

จากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ได้พบว่านอกจากการเพื่อนรับเสด็จของเจ้านายฝ่ายเหนือในข้างต้นแล้ว ยังมีการทำพิธีบายศรีทูลพระขวัญ ในครั้งต่อมาตามลำดับดังนี้

- พ.ศ. 2504 รับเสด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี
- พ.ศ. 2504 ต้อนรับประธานาธิบดีโซการ์โน แห่งประเทศอินโดนีเซีย
- พ.ศ. 2505 รับเสด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก และพระราชินีอินกริด ณ สนามกีฬา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ. 2505 ต้อนรับประธานาธิบดี ไอริช ลีอเก้ แห่งสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี
- พ.ศ. 2506 รับเสด็จสมเด็จพระบรมราชินีนาถจุเลียนา พร้อมด้วยพระสวามี เจ้าชายเบอร์ฮาร์ด และเจ้าหญิงเบียทริกซ์ แห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ ณ สนามกีฬาคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ. 2507 รับเสด็จพระเจ้าโบควงและพระราชินีฟาบีโอลา แห่งประเทศเบลเยียม
- พ.ศ. 2507 รับเสด็จพระราชินีและพระราชินี แห่งประเทศมาเลเซีย
- พ.ศ. 2507 รับเสด็จเจ้าชายอากิฮิโตะ มกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่น และเจ้าหญิงมิชิโกะพระชายา

- พ.ศ. 2508 รับเสด็จพระเจ้าโกลาฟที่๕ แห่งประเทศนอร์เวย์
- พ.ศ. 2508 รับเสด็จเจ้าชายเบอร์ทิล แห่งประเทศสวีเดน
- พ.ศ. 2510 ต้อนรับประธานาธิบดี ฟรานซิสโก ฟรานซิสโก แห่งประเทศออสเตรเลีย
- พ.ศ. 2511 รับเสด็จพระเจ้าซาร์ปาลีและสมเด็จพระราชินีฟาราห์ แห่งประเทศอิหร่าน
- พ.ศ. 2511 ต้อนรับประธานาธิบดีมาคอสและมาดามมาคอส แห่งประเทศฟิลิปปินส์
- พ.ศ. 2515 รับเสด็จสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่๒ และเจ้าชายฟิลลิปดยุกแห่งเอดินบะระ พระสวามี พร้อมด้วยเจ้าฟ้าหญิงแอนน์แห่งสหราชอาณาจักร ณ พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์

ภาพที่ 2.24 : การฟ้อนเล็บของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงในขบวนพิธีทูลพระขวัญรับเสด็จพระจากรุงเดนมาร์ก และพระราชินีอินกริด ณ สนามกีฬา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2505

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.25 การฟ้อนเล็บของเจ้านายฝ่ายเหนือหญิงในขบวนพิธีทูลพระขวัญรับ
รับเสด็จสมเด็จพระบรมราชินีนาถจุลियนา พร้อมด้วยพระสวามีเจ้าชายเบอร์ฮาร์ด
และเจ้าหญิงเบียทริกซ์ แห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ สนามกีฬาคณะแพทยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2506

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชคิรอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

สำหรับการต้อนรับต่าง ๆ ในครั้งนี้ หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ ชายาของพลตรี เจ้าราชบุตร
เป็นผู้ดำเนินการ จนกระทั่ง พ.ศ. 2535 คุณหญิงเจ้าระวีพันธุ์ สุจริตกุล เป็นผู้รับหน้าที่ประธานจัด
พิธีทูลพระขวัญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระ
บรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จแปรพระราชฐานเยี่ยมราษฎร รวมทั้งนำอากันตูกะเสด็จเชียงใหม่ หลายครั้ง
ดังนี้

วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ในพิธีบายศรีทูลพระขวัญ ที่เจ้านายฝ่ายเหนือ พ่อค้าประชาชนจังหวัดเชียงใหม่
ได้ร่วมกันน้อมเกล้าถวายกระหม่อมถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหา
มงคลทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ณ พลับพลาพิธีหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2.26 : พิธีบายศรีทูลพระขวัญแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในมหามงคลทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ณ พลับพลาพิธี หน้าศาลากลางจังหวัด
เชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2535

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.27 เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงพื่อนถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ณ พลับพลาพิธีหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2535
ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำริ์อนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

พ.ศ.2537 ได้จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญในงานที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงนำท้าวหนูฮัก ประธานาธิบดีประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และภริยาพระราชอาคันตุกะเยี่ยมจังหวัดเชียงใหม่ งานบายศรีจัดที่ พระวิหารหลวงวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

เดือนเมษายน พ.ศ. 2539 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออก ณ พลับพลาพิธีลานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในพิธีบายศรีทูลพระขวัญ ในโอกาสมหามงคลที่เชียงใหม่ฉลองครบ 700 ปี

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกรับบายศรีทูลพระขวัญในงานแสดงของบริษัท JSL เรื่องพระเจ้ากาวิละ ณ บริเวณภู่วัดสวนดอก โดย ฯพณฯ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี จัดถวาย เพื่อหาทุนให้มูลนิธินรราชดำริ์ อนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.28 : เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงพื่อนถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จออกรับบายศรีทูลพระ ขวัญในงานแสดง ของบริษัท JSL เรื่องพระเจ้ากาวิละ ณ บริเวณ กู่วัด สวนดอก เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2540

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธิพระราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ส่วนครั้งสุดท้าย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 เจ้านายฝ่ายเหนือจัดพิธีบายศรีทูลพระ ขวัญถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสอันเป็นมหามงคลที่สมเด็จพระเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา ณ ศูนย์กีฬาจากานาภิเขตมหาวิทยาลัย แม่โจ้ พร้อมกับคณะของจังหวัดและลูกเสื่อชาวบ้าน

ภายในขบวนพระราชพิธีบายศรีทูลพระขวัญ ในครั้งนี้มีการพื่อนเสื่อนำเครื่องทูลพระขวัญ ของขบวนพื่อนเจ้านายฝ่ายเหนือ (หญิง) จำนวน 10 คู่ มีรายชื่อ ดังนี้

คู่ที่ 1 คุณหญิงวิจิตรรา บุนนาค

ธิดาคุณปฐม – เจ้าวงศ์จันทร์ คชเสนี เป็นหลานเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 เจ้าดารารัตน์ ณ ลำพูน และเป็นหลาน เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าหลวงลำพูนองค์ที่ 9

คู่ที่ 2 เจ้ากอแก้ว ประกายกาวิล ณ เชียงใหม่

ธิดาเจ้ากาวิละวงศ์ – เจ้าศิริประกาย ณ เชียงใหม่ เป็นหลานเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 9 เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่ ธิดาเจ้าอินทนนท์ – เจ้านางสุคันธา ณ เชียงใหม่ เป็นหลานเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 9 และเป็นหลานเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง เจ้าฟ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่

คู่ที่ 3 ม. ร. ว.พัฒนาจักร รพีพัฒน์

ธิดาหม่อมเจ้าระวีพรรณไพโรจน์ รพีพัฒน์ – ท่านผู้หญิงฉัตรสุดา (มจ. ฉัตรสุดา ฉัตรชัย) สืบสายสกุลจากเจ้าอินทวโรสสุริยวงค์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 ม. ร. ว.รมณีย์ฉัตร แก้วกิริยา
ธิดาหม่อมเจ้าพิริยศ – หม่อมเจ้าภัทรลาดา ดิศกุล สืบสายสกุลจากเจ้าอินทวโรสสุริยวงค์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8

คู่ที่ 4 คุณหญิงจิราภา สุตะบุตร

ธิดาพลเอกจวน – คุณหญิงเจ้ามขบา (ณ เชียงใหม่) วรรณรัตน์ สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้นคุณใจทิพย์ ยวบูรณ์ ธิดาเจ้านภพันธ์ ณ เชียงใหม่ สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

คู่ที่ 5 เจ้าสุไร ศุกระจันทร์ (สิโรรส)

ธิดาเจ้าชื่น – เจ้าสุริยฉาย สิโรรส สืบสายสกุลจากพระเจ้ากาวิละเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 1 เจ้าวันเพ็ญ ณ เชียงใหม่ ธิดาเจ้าชื่น นางบัวเขียว สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

คู่ที่ 6 คุณวราภรณ์ กลั่นทะกะสุวรรณ (โชตนา)

ธิดานายทิม – เจ้าวัฒนา โชตนา สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น
เจ้าสุรีย์ เนติสิงหะ (ณ เชียงใหม่) ธิดาเจ้าสุนทร – นางแสงหล้า ณ เชียงใหม่ สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

คู่ที่ 7 เจ้ารัตนา ทิพยเดช (ณ เชียงใหม่)

ธิดาเจ้ามงคล – เจ้าวิเชียร ณ เชียงใหม่ สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น
เจ้าวิมลพรรณ ลิขิตเอกราช (ณ ลำพูน) ธิดาเจ้าวุฒิ – เจ้าฟองแก้ว ณ ลำพูน สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

คู่ที่ 8 เจ้าเยาวพรรณ ณ เชียงใหม่

ธิดาร้อยตำรวจเอกเจ้าพรหมมา – นางยวงคำ ณ เชียงใหม่ สืบสายสกุลจากเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 เจ้าพรทิพย์ ณ เชียงใหม่ธิดาเจ้าโสภณ – นางจินดา ณ เชียงใหม่ สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

คู่ที่ 8 คุณศรีณยา ณ ลำพูน

ภรรยาเจ้าพัฒน์พงศ์ ณ ลำพูน ลูกสะใภ้เจ้าพัฒนา คุณหญิงเจ้าแก้วพงษ์แก้ว ณ ลำพูน
คุณวรางคณา ว่าจะโนภาส (สิงหระ ณ อุษยา) ธิดาพันตำรวจตรีหม่อมหลวงระสิทธิ์ศิลป์ – เจ้าศิริกาวิล สิงหระ เหลนเจ้าแก้วนวรรฐเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9

คู่ที่ 10 คุณกาญจนา ณ ลำพูน

ภรรยาเจ้าศักดิ์ขจร ณ ลำพูน ลูกสะใภ้เจ้าพัฒนา คุณหญิงเจ้าพงษ์แก้ว ณ ลำพูน เจ้าศรีโล ณ เชียงใหม่ ธิดาเจ้าสุนทร – นางแสงหล้า ณ เชียงใหม่ สืบสายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

ภาพที่ 2.29 : คุณหญิงเจ้าระวีพันธุ์ สุจริตกุล ผูกข้อพระกรถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา ณ ศูนย์กีฬา กางนาภิเษก มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ปี พ.ศ. 2547

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธิพระราชดำรินุรักษ์ฝ้ายเหนือ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.30 : เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงพื่อนนำขบวน บายศรีทูลพระขวัญถวาย แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา ณ ศูนย์กีฬา กางนาคีเขมมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ปี พ.ศ. 2547

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.31 : เจ้านายฝ่ายเหนือหญิงพื่อนเลียบถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา ณ ศูนย์กีฬา กางนาคีเขมมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ปี พ.ศ. 2547

ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ

จากข้อมูลในข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า เจ้านายฝ่ายเหนือและเจ้าผู้ครองนครได้ร่วมพื่อนำขบวนพิธีทูลพระขวัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าระบบการปกครองแบบหัวเมืองจะมีการยกเลิก แต่เมื่อมีการเสด็จเยือน ก็ยังมีการทำพิธีถวายในทุกครั้ง

เป็นที่น่าสังเกต จากรายชื่อของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชาย และ เจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง ในช่วงปี พ.ศ. 2469 จะเห็นได้ว่าผู้พื่อนส่วนใหญ่ จะเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำพูน น่าน และผู้สืบสายสกุลเจ้าผู้ครองนคร ส่วนฝ่ายหญิงผู้พื่อนจะได้แก่ ภรรยา และธิดา ของเจ้าผู้ครองนคร เมื่อระยะเวลาผ่านไปผู้พื่อนนำกระบวนที่มีรายชื่อปรากฏ ก็ยังคงใช้ผู้สืบสายสกุลของเจ้าผู้ครองนครทำการพื่อนนำ เช่น สายสกุล ณ เชียงใหม่ สายสกุล ณ ลำพูน สายสกุล ณ ลำปาง

ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มเจ้านายทั้งฝ่ายชายและหญิง ที่ทำการพื่อนตั้งแต่อดีต จนปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก โดยการสังเกตจากภาพถ่าย จะเห็นได้ว่า เจ้านายฝ่ายชาย จะนุ่งเกี้ยวสวม เสื้อเย็บระยับ คาดส่ารดประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ในอดีต ส่วนรูปแบบการแต่งกายในปัจจุบัน เจ้านายฝ่ายชาย จะนุ่งผ้าโจงไหม สวมเสื้อผ้าไหมประดับเข็มตราเล็กน้อย

ส่วนลักษณะการแต่งกายของช่างพื่อนเจ้านายฝ่ายหญิง ในอดีตจะนุ่งซิ่นยกดอกทอง สวมเสื้อแพรรูปกระบอก (ทรงกระบอก) ห่มผ้าแพร ที่มวยผมปักช่อดอกไม้ทอง ส่วนรูปแบบการแต่งกายในปัจจุบัน เจ้านายฝ่ายหญิง ก็ยังคงนุ่งซิ่นไหมยกดอกทอง สวมเสื้อคอจีนแขนกระบอก ห่มสไบ สวมสังวาล ติดเข็มกลัด สวมกำไลข้อมือ เก้าหมื่น เหน็บดอกไม้ไหวทอง มือสวมเล็บ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.32 : ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือ ฝ่ายชาย เมื่อปี พ.ศ. 2501
ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มุลนรินวราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.33 : ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชาย เมื่อปี พ.ศ. 2547
ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มุลนรินวราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.34 : ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง เมื่อปี พ.ศ. 2501
ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

ภาพที่ 2.35 : ภาพการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง เมื่อปี พ.ศ. 2547
ที่มา : หนังสือบายศรีทูลพระขวัญ ของ มูลนิธินรราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

กระบวนท่าฟ้อนที่คณะเจ้านายฝ่ายเหนือใช้ฟ้อน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า พบว่า ในราวปี พ.ศ. 2469 กระบวนท่าฟ้อนของฝ่ายชาย สันนิษฐานว่า น่าจะใช้ท่าฟ้อนที่ไม่เป็นแบบแผน โดยผู้ฟ้อนเป็นเจ้านายผู้ครองนครเวลาฟ้อน คงสุดแต่ความสามารถของตัวผู้ฟ้อน ส่วนเจ้านายฝ่ายหญิง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นท่าฟ้อนของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ให้ใช้ประกอบในการฟ้อน ส่วนในยุคหลังเมื่อมีการก่อตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่เกิดขึ้น เจ้านายฝ่ายเหนือก็จะทำการเรียนฟ้อนเพื่อใช้ในพิธีจากทางวิทยาลัย ในช่วงหลังในการฟ้อนในพิธีเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชายจะไม่ฟ้อนนำขบวน แต่จะเดินเคียงเครื่องทูลพระขวัญเข้ามาแทน ส่วนเจ้านายฝ่ายหญิงยังคงฟ้อนอยู่

กระบวนท่าที่ใช้ในการฟ้อน จากการศึกษาพบว่ากระบวนท่าฟ้อนที่ใช้ในพิธีในช่วงหลัง เจ้านายฝ่ายหญิงจะมาเรียนฟ้อนกับทางวิทยาลัย โดยจะทำการเรียนล่วงหน้าประมาณ 2-3 อาทิตย์ ก่อนวันงานพิธี ได้มีการพบเอกสารการบันทึกกระบวนท่าฟ้อนที่ใช้ในพิธี มีกระบวนท่าดังนี้¹⁰

การฟ้อนเล็บจากข้อสังเกตที่ใช้ฟ้อนอาจจะรับเอาท่ารำแม่บทของภาคกลางมาใช้บ้างโดยปรับให้เข้ากับของเดิม การฟ้อนเล็บนั้นมีจังหวะในการฟ้อน 7 จังหวะ จัดท่าฟ้อนโดยแบ่งเป็นชุดๆ ซึ่งมี 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 จัดแบ่งออกเป็น 5 ชุด ดังนี้¹¹

- ชุดที่ 1
1. ท่าจีบหลัง (หงส์บิน)
 2. วงบน (จันทร์ทรงกลด)
 3. ม้วนมือไหว้หว่างคิ้ว
 4. บิดบัวบาน
 5. กังหันร่อน แล้วม้วนมือลงจีบหลัง

- ชุดที่ 2
1. ตระเวนเวหา
 2. ลมพัดยอดดอย
 3. พระรถโยนสาร
 4. ผาตา
 5. บัวชูผัก แปลงออกกังหันร่อน

- ชุดที่ 3
1. พายเรือ

¹⁰ สัมภาษณ์. นางสาวสุกัญญา ชมพู่รัตน์. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่, 24 เมษายน 2550.

¹¹ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. ศิลปะการฟ้อนของล้านนา. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ ล้านนาคดี : เพลงและการละเล่น , 22 มกราคม 2524 วิทยาลัยครูเชียงใหม่, เอกสารอัดสำเนา.

- ชุดที่ 4
2. พระลักษณะ์แฝงฤทธิ
 3. ชักกระบี่สีท่า
 1. พรหมสีหน้า
 2. กระจายต้องเร็ว
 3. จับแก้วคู่
- ชุดที่ 5
1. กระจกเกล้า
 2. พิสมัยเรียงหมอน
 3. ตากปีก จบลงด้วยยกมือไหว้ลา

แบบที่ 2 จัดแบ่งออกเป็น 4 ชุด ดังนี้

- ชุดที่ 1
1. ทำจีบหลัง (ยุงพื่อนหาง)
 2. ทำบังสุริยา
 3. วันทาบัวบาน
 4. กิ่งหันร้อน

- ชุดที่ 2
1. ทำจีบหลัง
 2. ทำตระเวนเวหา
 3. ทำชักกระบี่สีท่า
 4. ทำพระรยลสาร
 5. ทำผาลาเพียงไหล่
 6. ทำบัวชูฝัก
 7. ทำกิ่งหันร้อน

- ชุดที่ 3
1. ทำจีบหลัง
 2. ทำพายเรือ
 3. ทำบัวชูฝักแปลง
 4. ทำพิสมัยเรียงหมอน
 5. ทำกิ่งหันร้อน

- ชุดที่ 4
1. ทำจีบหลัง
 2. ทำพรหมสีหน้า
 3. ทำพิสมัยเรียงหมอนแปลง
 4. ทำตากปีก
 5. ทำจีบหลังวันทา

ส่วนท่าพ่อนเล็บ (พ่อนเมือง) ในพิธิบายศรีทูลพระขวัญ เมื่อ ปี พ.ศ. 2524¹² มี กระทบวนท่าพ่อนดังนี้

ท่าที่ 1 ท่าเชื่อม 2 (ยูงรำแพน) 14 จังหวะ

ท่าที่ 2 ตั้งวงสูง (จันทร์ทรงกลด) 14 จังหวะ

ท่าที่ 3 ท่ากลางอัมพร (ตระเวนเวหา) จีบขวาสอดขึ้นไปตั้งหงายมือขึ้น แบบซ้ายออกไปตั้งเอียงขวา 14 จังหวะ

ท่าที่ 4 สอดสูง (กนิษฐพ่อน) จีบซ้ายม้วนขึ้นแบบหงายมือ มือขวาจับส่งหลัง 14 จังหวะ

ท่าที่ 5 บัวชูฝัก (พระลักษณะแผลงฤทธิ์) เอามือขวาที่จับสอดขึ้นมาตั้งหงายมือซ้ายตั้งแคะแอม 7 จังหวะ

ท่าที่ 6 ท่าเชื่อม 1 (กัณฑ์ร้อน) จีบมือที่ตั้ง (ซ้าย) ชักออกไปจับแขนตั้งทั้ง 2 ข้าง มือขวาดัง 7 จังหวะ

ท่าที่ 7 ท่าเชื่อม 2 (ยูงรำแพน) 7 จังหวะ

ท่าที่ 8 ท่ากราย (พายเรือ) โบกมือซ้ายขึ้นตั้งวง เอียงซ้ายมือขวาจับอยู่อย่างเดิม 7 จังหวะ

ท่าที่ 9 ท่ากนิษฐรำ ดั่งมือขวาขึ้นจับตั้ง ซ้ายยังตั้งวง 7 จังหวะ

ท่าที่ 10 ท่าผาลา ดั่งมือหลัง จีบซ้ายกลับขวาแบบเอียงขวา 7 จังหวะ

ท่าที่ 11 ท่าจับสะบัด (ตระหวัดเกล้า) โบกจับไปมาตามจังหวะ 7 จังหวะ

ท่าที่ 12 ท่าสอดสร้อย จีบขวาคว่ำซ้ายแบบ กลับทั้งแขนขวาพลิกขึ้นจับเอียงซ้ายตั้งวงซ้ายขวาจับเหยียดทั้งแขน ขึ้นตั้งวง หันหน้าทางมือที่ตั้งวง 14 จังหวะ

ท่าที่ 13 ท่าบิดบัวบาน นั่งจังหวะที่ 5 เป็นจังหวะที่ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้าย่อตัวลง จังหวะที่ 6 นั่งบนสันเท้า

จังหวะที่ 7 พนมมือ นับ 1 ยืนมือที่พนม นับ 2 ยกสูงเหยหน้า นับ 3 มือถึงหน้าผกนับ 1 ลง นับ 2

¹² เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่. สัมภาษณ์ อ่างใน. มูลนิธิพระราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ. บายศรีทูลพระขวัญ. เชียงใหม่, 2550. หน้า 155

จากกระบวนการต่าง ๆ ในข้างต้น คำเรียกชื่อทำส่วนใหญ่ จะเป็นภาษานาฏศิลป์ที่ใช้เรียก กระบวนท่าการรำแม่บทของราชสำนัก โดยชื่อเรียกต่าง ๆ จะได้รับอิทธิพลของการปรับปรุง กระบวนท่าฟ้อนในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และ เมื่อมีการก่อตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ อีกด้วย

เมื่อการฟ้อนเล็บเกิดขึ้นในกลุ่มช่างฟ้อนเจ้านายฝ่ายเหนือและเจ้าผู้ครองนคร จน รูปแบบ จนเป็นแบบแผนมากยิ่งขึ้น เมื่อเมืองเชียงใหม่เริ่มมีการแพร่หลายทางด้าน การศึกษา จึง เป็นที่มาของการฟ้อนเล็บในกลุ่มสถานศึกษา ที่ผู้วิจัยจะทำการเสนอในหัวข้อต่อไป

2. การฟ้อนในกลุ่มสถานศึกษา

การฟ้อนเล็บในสถานศึกษาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและพบว่า มีประวัติการฟ้อนมาโดยตลอด ในอดีตหลังจากที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี เสด็จกลับมาประทับที่เมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรง ฟื้นฟูวัฒนธรรมการฟ้อนของชาวล้านนาให้เป็นแบบแผน อย่างที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในข้างต้น เมื่อมี การฟ้อนเล็บเผยแพร่ออกสู่สังคมล้านนา คณะนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอนใน จังหวัดเชียงใหม่จึงมีการรับรูปแบบกระบวนการทำฟ้อนเล็บ ฝึกสอนให้แก่แก่นักเรียนในโรงเรียนของ ตน ในบางโรงเรียนอาจเชิญครูผู้สอนที่เคยมีโอกาสได้รับการถ่ายทอดจากคหบดีของพระราชชายาเจ้า ดารารัศมี มาทำการสอนให้แก่แก่นักเรียน หรือบางโรงเรียนจะเชิญช่างฟ้อนชาวบ้านมาทำการสอนให้ เมื่อมีงานสำคัญของจังหวัดก็จะทำการฟ้อนเล็บให้ได้ชม จากการศึกษาเอกสารได้พบว่า มีการฟ้อน เล็บของนักเรียนโรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ ฟ้อนเล็บรับเสด็จพระมหากษัตริย์และพระบรมวงค์ศานูวงศ์ ที่ได้เสด็จมาเยือนเมืองเชียงใหม่ โดยส่วนใหญ่ได้มีโอกาสฟ้อนเล็บต้อนรับที่สนามบิน หรือในบางครั้งอาจจะฟ้อนเล็บถวาย ณ พลับพลาที่ประทับ หลังจากที่มีพิธีบายศรีทูลพระขวัญของ เจ้านายฝ่ายเหนือ นักเรียนที่ได้มีโอกาสฟ้อนเล็บจะได้แก่นักเรียนของโรงเรียนวัด โนนทัยพายัพ และ โรงเรียนการช่างสตรีเชียงใหม่ (โรงเรียนอาชีวศึกษา) เพราะเป็นโรงเรียนสตรีของจังหวัด¹³ เวลาที่ จะทำการฟ้อนเล็บ ก็จะนิยมใช้ช่างฟ้อนเป็นจำนวนมาก ราวประมาณ 50 – 300 คน ส่วน วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ได้มีการก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2514 และถือได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษา แห่งหนึ่ง ที่ได้ทำการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากอดีตให้คงอยู่

¹³ สัมภาษณ์. นางดาหวัด ศิลปะสมบัติ . อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่, 16 มกราคม 2550.

ภาพที่ 2.36 : ฟ้อนเล็บของนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ในงานวัน
วิชาการ ประจำปีการศึกษา 2549
ที่มา : นายธงชัย จินชาติ

ในภาพเป็นการฟ้อนเล็บของนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ในการฟ้อนเปิดงานวันวิชาการของทางวิทยาลัย โดยใช้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 100 คน การแต่งกายของช่างฟ้อนในภาพ สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวางต่อเชิงจก ห่มสไบ รวบผมดึงมีมวยระดับกลางศีรษะ เหน็บดอกเอื้อง มีสวมเล็บ

นอกจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่เป็นโรงเรียนที่ยังคงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมแล้ว ผู้วิจัยยังทราบว่า ในช่วงหลังยังมีสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและโรงเรียนเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการสอดแทรก บรรจุกิจกรรมพื้นบ้านการฟ้อนเล็บ ให้เป็นแบบเรียน ที่ทางโรงเรียนต้องทำการสอนเสริมให้กับนักเรียนเพื่อเป็นพื้นฐาน ในการปลูกฝังให้มีความรักในวัฒนธรรมของตนเอง กา โดยบางโรงเรียนอาจจะมีคณะช่างฟ้อนเล็บของโรงเรียน เพื่อที่จะเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมงานทางวิชาการของสถานศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ หรืออาจเป็นตัวแทนในการร่วมฟ้อนเล็บของเขตการศึกษาที่โรงเรียนของตนสังกัดอยู่ โดยจะมีการจัดการประกวดฟ้อนเล็บตามโรงเรียนที่ได้หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ ในการจัดงานวิชาการของโรงเรียนในแต่ละปี หรืออาจจะให้นักเรียนช่วยฟ้อนเล็บตามงานประเพณี ต่าง ๆ ด้วย กระบวนการทำฟ้อนที่ใช้ในการถ่ายทอดในการเรียนการสอน นักเรียนจะได้รับการสอนจากคุณครูผู้สอนนาฏศิลป์ของโรงเรียนนั้น ๆ แต่ในบางโรงเรียนที่ขาดแคลนคุณครูสอนวิชานาฏศิลป์ ทางโรงเรียนอาจจะทำการเชิญวิทยากร ช่างฟ้อนชาวบ้าน หรือช่างฟ้อนที่มีชื่อเสียงว่ามีลีลาการฟ้อนที่

สวยงาม มาเป็นวิทยากรในการสอนก็ได้สุดแต่ดุลพินิจ ของทางโรงเรียน¹⁴ เครื่องแต่งกายของช่าง
 ฟ้อนของโรงเรียนทางโรงเรียนจะมีงบประมาณ สำหรับจัดซื้อเครื่องแต่งกาย แต่ในบางโรงเรียนที่
 ไม่มี งบประมาณก็จะเอาชุดพื้นเมืองของนักเรียนเอง ที่ใช้สวมใส่ในวันศุกร์ นำมาเป็นชุดฟ้อนเล็บ
 ของโรงเรียนก็ได้ เพียงแต่นำผ้าสไบมาพาดเวลาทำการฟ้อน

ภาพที่ 2.37 : ฟ้อนเล็บ จำนวน 1,800 คน งานเชียงใหม่วิชาการเทิดไท้องค์ราชันย์
 ณ สนามกีฬาสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี พ.ศ. 2550
 ที่มา : นายจักรพันธ์ อินวาทย์

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁴ สัมภาษณ์. นายนิรุฒ โต๊ะถม. คุณครู โรงเรียนบ้านแม่ลานหลวง ตำบลยางเปียง
 อำเภอกมก้อย จังหวัดเชียงใหม่. 5 มกราคม 2551.

ภาพที่ 2.38 ฟ้อนเล็บงานเชียงใหม่วิชาการ ช่างฟ้อนเล็บเป็นนักเรียนตั้งแต่
ชั้นประถม จนถึงระดับชั้นมัธยม

ที่มา : นายจักรพันธ์ อินวาทย์

ภาพที่ 2.39 การแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บขึ้นอยู่กับทางโรงเรียน โดยไม่ระบุสีของ
เครื่องแต่งกาย

ที่มา : นายจักรพันธ์ อินวาทย์

จากภาพในด้านบน จะเห็นได้ว่าการฟ้อนเล็บ ของนักเรียนในสังกัดสถานศึกษา จังหวัด เชียงใหม่ ร่วมฟ้อนเล็บในพิธีเปิดงานเชียงใหม่วิชาการเทิดไทองค์ราชันย์ เป็นจำนวนทั้งสิ้น 1,800 คน โดยในงานวันนั้น ทางคณะผู้จัดงาน ได้ให้โรงเรียนต่าง ๆ ที่เข้าร่วมงานส่งช่างฟ้อนเล็บเพื่อ ฟ้อนในพิธีเปิด โดยส่วนใหญ่ทางโรงเรียนจะส่งนักเรียนร่วมฟ้อนเล็บ โรงเรียนละประมาณ 10 – 30 คน ผู้วิจัยได้ทราบว่า สาเหตุที่บางโรงเรียนจัดส่งไม่เท่ากัน อาจเพราะด้วยสาเหตุหลาย ประการ อาจจะขึ้นอยู่กับงบประมาณของทางโรงเรียน หรืออาจจะขึ้นอยู่กับความพร้อมของเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายของนักเรียนที่เข้าร่วมฟ้อนเล็บในครั้งนั้น

ฟ้อนเล็บเมื่อแพร่หลายเข้าสู่กลุ่มสถานศึกษาแล้ว กลุ่มนักเรียน นักศึกษาบางคนก็ ได้รับการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการฟ้อนเล็บ เมื่อได้รับการถ่ายมาเป็นอย่างจริงจังมี ความชำนาญ บางคนอาจจะนำกระบวนการทำฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดจากสถานศึกษาเพื่อใช้ในการ รับงานแสดงศิลปวัฒนธรรมของล้านนา โดยผู้ว่าจ้างจะเป็นกลุ่มบริษัทจัดการแสดง หรือผู้รับจัด งาน จนเป็นธุรกิจรับจ้างฟ้อนโดยผู้วิจัยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3.การฟ้อนเล็บในกลุ่มบริษัทจัดการแสดงและกลุ่มร้านอาหาร

รูปแบบการฟ้อนเล็บในกลุ่มที่ 3 เป็นการฟ้อนในรูปแบบของบริษัท และกลุ่มอิสระ ผู้จัดการแสดง โดยส่วนใหญ่ผู้ที่รับจ้างจะเป็นนักเรียน นักศึกษาที่มีความสามารถในด้านการฟ้อน พื้นเมือง เพื่อเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ธุรกิจการท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่ในงานเทศกาล ต่าง ๆ ที่ได้จัดขึ้น ผู้ว่าจ้างจะเป็นบริษัทที่ก่อตั้งทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ และส่วนภูมิภาค อาทิ บริษัทสะพานงาผ้าโบราณ บริษัทหอมมันเมือง บริษัทเวียงแก้ว บริษัทลีปานคอเลิศชั้น และ ยังมี การแสดงตามห้องอาหารที่มีการจำหน่ายอาหารพื้นเมืองในแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ใน รูปแบบการแสดงที่มุ่งเน้นวัฒนธรรมล้านนา เช่น ห้องอาหารศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ห้องอาหารคุ้มขันโตก ห้องอาหารกาแลฟูดเซ็นเตอร์ เป็นต้น นักแสดงที่ทำการแสดงโดยส่วน ใหญ่ จะเป็นนักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดนาฏศิลป์พื้นบ้าน จากโรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ เป็นต้น

ภาพที่ 2. 40 ฟ้อนเล็บเจ้านาย ในการประกวดนางสาวเชียงใหม่
ประจำปี 2550
ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพเป็นการแสดงชุดฟ้อนเล็บเจ้านาย ผู้แสดงแต่งกาย โดยสวมเสื้อแขนพองแบบสมัยรัชกาลที่ 5 นุ่งซิ่นลายขวางต่อเชิงจก สวมรองเท้า เก้าอี้มทรงญี่ปุ่น เหน็บดอกเอื้อง มือสวมเล็บ

เมื่อมีการแพร่หลายทางด้านการแสดงมากขึ้น เยาวชนส่วนใหญ่จึงเริ่มที่จะทำการศึกษาและเริ่มที่จะทำการฟ้อน เพื่อเป็นการสืบสานศิลปวัฒนธรรมล้านนาและใช้ความรู้จากการที่ได้ไปศึกษามหารายได้พิเศษช่วยให้นักเรียน นักศึกษามีรายได้มาช่วยแบ่งเบาค่าใช้จ่ายของครอบครัวและยังเป็นการฝึกประสบการณ์ ในบางครั้งอาจจะร่วมแสดงกับคณะศรัทธาชาวบ้านในงานประเพณีและงานบุญต่าง ๆ ที่สอดคล้องอยู่ในสังคมกลุ่มชนนั้น ๆ ผู้วิจัยจึงขอกกล่าวถึงการฟ้อนเล็บในกลุ่มที่ 4 อัน ได้แก่ การฟ้อนเล็บในกลุ่มศรัทธาหัววัด หรือชาวบ้าน

4. การพอนเล็บในกลุ่มศรัทธาหัววัด หรือชาวบ้าน

รูปแบบการพอนเล็บในกลุ่มที่ 4 นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง การพอนเล็บที่อยู่ในกลุ่มศรัทธาหัววัด หรือ ชาวบ้าน การพอนเล็บในกลุ่มนี้เป็นการพอนที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า ช่างพอนหัววัด ช่างพอนหัววัดเป็นกลุ่มคณะศรัทธาชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันเพื่อทำการพอนเล็บในขบวนแห่คร้วทานของทางวัด ในประเพณีปอยหลวง หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางวัด ประวัติดังกล่าวของกลุ่มช่างพอน หรือศรัทธาชาวบ้าน ที่ทำการพอนเล็บนั้น ไม่มีประวัติที่แน่นอน ว่ามีการพอนครั้งแรกที่ใด ใครเป็นผู้พอนหรือ หัววัดใดเป็นผู้คิด จากประวัติที่ผู้วิจัยทำการสืบค้นจากเอกสาร ได้พบว่าการพอนเล็บนี้จะนิยมพอนกันมากในงานปอยหลวง หรือพอนขบวนแห่เครื่องคร้วทาน หรืออาจจะเรียกว่า “พอนแห่คร้วทาน” และการพอนชนิดนี้ทุกวัดจะต้องมีคณะศรัทธาช่างพอนเป็นของตนเอง และถ้าวัดใดไม่มีช่างพอนพอนนำ อาจจะถูกติติง และยังคงแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของคนภายในชุมชนหัววัดนั้นด้วย ถ้าจากเอกสารที่ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นและได้ทำการสัมภาษณ์ ได้พบว่าโบราณนิยมเรียกกันว่า พอนเมือง กระบวนทำพอนที่ปรากฏ น่าจะเป็นการพอนที่ไม่มีรูปแบบที่มีทำพอนตายตัว โดยอาจจะพอนเป็นกลุ่ม ไม่มีการแปรแถว ไม่มุ่งเน้นทำพอน ต่อมาเมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงปรับปรุงกระบวนทำพอนให้เป็นแบบแผน เมื่อชาวบ้านที่ได้เห็นรูปแบบการพอนที่ทรงได้ปรับปรุง ก็ได้จดจำทำพอนนำมาประยุกต์ ปรับเปลี่ยน ทำพอนที่ตนเองพอนอยู่ให้มีความสวยงาม เหมือนกันกับช่างพอนคุ้มหลวง

จากเอกสารได้มีการกล่าวถึงความศรัทธาที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงมีต่อพระพุทธศาสนา โดยที่พระองค์ทรงส่งให้ช่างพอนของตำหนักดารารัศมี ไปร่วมงานแทบทุกครั้งที่มีงานบุญทอดกฐินหรืองานปอยหลวงฉลองสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในอำเภอแม่ริม ตัวเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง ถ้ามีรายการกราบทูลขอมาพระองค์จะโปรดให้นำช่างพอนจากตำหนักดารารัศมีไปร่วมงานกระบวนแห่ทอดกฐินและพอนรับคร้วทานอยู่เสมอ ชาวบ้านเมื่อทราบข่าวก็จะพากันไปชมการพอนอย่างคับคั่ง การพอนเล็บที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้ทรงปรับปรุงขึ้นนี้ จึงได้แบบแผนที่ยึดถือกันสืบมาจนถึงปัจจุบัน¹⁵

¹⁵ วงศ์ศักดิ์ ฌ เชียงใหม่. ขัตติยานีศรีล้านนา. วิทอินดีไซน์. 2547

ภาพที่ 2.41 : คณะช่างฟ้อนเล็บห้วัดทำการฟ้อนนำขบวนแห่ครัวทานในงาน
ปอยหลวง วัดธาตุคำ ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพเป็นคณะศรีทราชาช่างฟ้อนห้วัด ที่ฟ้อนนำขบวนแห่ครัวทานในงานปอยหลวง เป็นที่น่าสังเกตจะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่ที่มีการฟ้อนเล็บนำขบวนแห่ครัวทาน จะนิยมใช้ช่างฟ้อนที่เป็นสาววัยรุ่น มีหน้าตาที่สวยงาม การแต่งกายในภาพแสดงให้เห็นถึงความสวยงามของเครื่องแต่ง โดยจะใช้สีที่มีความสดใส เหมาะกันช่างฟ้อนที่ฟ้อนนำขบวน

เมื่อช่างฟ้อนห้วัด หรือ ช่างฟ้อนชาวบ้านได้เห็นรูปแบบการฟ้อนจากกลุ่มหลวงแล้ว จึงมีการยึดกระบวนการทำฟ้อนที่ตนเองได้เห็นและคิดปรับเปลี่ยนขึ้นใหม่ เอามาเป็นรูปแบบของตนเอง และยึดเอาทำฟ้อนให้เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มหรือคณะ เมื่อเวลาไปทำการฟ้อนที่ใดก็จะมีคนนำทำฟ้อนมาฟ้อนโชว์ ว่ากลุ่มของตนมีทำฟ้อนที่สวยงาม จึงอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ในงานปอยหลวงจะนิยมมีการประกวดฟ้อนเล็บเกิดขึ้น

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในข้างต้นจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการฟ้อนเล็บมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การฟ้อนเล็บที่ปรากฏในกลุ่มชนทั้ง 4 กลุ่ม ยังคงมีการสืบสานองค์ประกอบต่าง ๆ มาโดยตลอด แต่ในบางครั้งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่มีความเจริญเข้ามา จนอาจจะทำให้วัฒนธรรมบางอย่าง ลบเลือน หรือปรับเปลี่ยนไป แต่การฟ้อนเล็บก็ได้มีโอกาสเป็นส่วนของการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองและเป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่านอกจากกลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในข้างต้นแล้ว ยังมีการฟ้อนเล็บของกลุ่มคนอีกส่วนหนึ่ง คือ การฟ้อนของข้าราชการบริพารในและนางสนองพระโอษฐ์ ใน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและพระบรมวงศานุวงศ์ ได้มีการฝึกหัดการฟ้อนเล็บเพื่อใช้ฟ้อนต้อนรับ โดยผู้ฟ้อนส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการผู้หญิงทั้งหมด ด้วยเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเสด็จเยือนจังหวัดเชียงใหม่ พระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรการฟ้อนเล็บของนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการฟ้อนรับเสด็จที่สนามบินและพระองค์ยังได้ทอดพระเนตรการฟ้อนเล็บของเจ้านายฝ่ายเหนือในขบวนบายศรีทูลพรพระขวัญที่ได้มีการจัดถวาย สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถจึงมีความสนพระทัยเรื่องการฟ้อนเล็บ จึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้หาครูเข้ามาสอนฟ้อนเล็บให้แก่ข้าราชการบริพารในพระองค์ ผู้ที่ได้เข้าทำการสอนฟ้อนเล็บได้แก่ ม.จ.หญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรี ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของพระราชชายาเจ้าดารารัศมีทำการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนให้ และจัดช่างฟ้อนทำการฟ้อนต้อนรับพระราชคันศุภะในพระองค์ที่ทรงพระราชทานเลี้ยงสืบมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นพระมหากุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ต่อวงการฟ้อนล้านนา และยังส่งผลให้การฟ้อนเล็บมีความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

ในหัวข้อต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอองค์ประกอบของการฟ้อนเล็บ โดยมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

2.4 รูปแบบของการแต่งกายฟ้อนเล็บ

จากเอกสารของอรุณ เวชสุวรรณ เขียนไว้ในหนังสือ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ ได้มีการบันทึกไว้โดยฝรั่งคนหนึ่งเมื่อราว ปี พ.ศ. 2424 ชื่อ คาร์ล บ็อก ได้เขียนหนังสือชื่อ “วัดและช่าง” พิมพ์เผยแพร่ในหลายประเทศแถบทวีปยุโรป ว่า

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเหนือ โดยเฉพาะสตรีล้านนานับเป็นภาพชีวิตที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างมาก สำหรับเรื่องนี้คาร์ล บ็อก ได้บันทึกไว้ว่า “ต่อไปนี้จะขออธิบายถึงเรื่องเสื้อผ้าอันสวยงาม ที่ผู้หญิงใช้กันบ้าง เครื่องแต่งกายสำคัญที่ใช้เป็นแบบเดียวกันกับกระโปรงที่ผู้หญิงยุโรปนุ่ง ซึ่งก็เหมือนกันกับผ้าเตี่ยวของผู้ชาย แตกต่างกันที่ใส่ผ้า 3 ชั้นต่อกัน โดยทั่วไปแล้วใช้ผ้าคนละสีและคนละชนิดเย็บต่อเข้าด้วยกัน ผ้าผืนใหญ่ที่จะให้นุ่งห่มตั้งแต่หน้าอกจนถึงหัวเข่า เวลาอยู่กับบ้านทำด้วยฝ้าย โอกาสที่เป็นงานเป็นการจึงจะใช้ผ้าไหม ผ้านี้มีความกว้างจากชายด้านหนึ่งถึงอีกด้านหนึ่งประมาณ 20 ถึง 22 นิ้ว ส่วนมากกลายเป็นทาง ๆ สีที่ใช้กันมากก็เป็นสีเหลือง สีน้ำเงินและสีแดง ส่วนลายผ้านั้นเวลาทอๆ กันตามยาว แต่เวลานุ่งก็นุ่งตามขวางรอบตัว ชั้นบนที่ต่อขึ้นไปถึงใต้อกมักเป็นผ้าฝ้ายสีดำ สีน้ำตาลแก่ หรือสีขาวหลายๆ ส่วนปลายผ้านุ่งก็มีชายยาวราวฟุตหนึ่งมีสีแดง หรือสีน้ำตาลเข้ม ถ้าตัวผ้านุ่งทำด้วยไหมชายผ้าและขอบผ้าก็ต้องเป็นผ้าไหมด้วยและมักจะมีสีเส้นเงินหรือเส้นสีทองสอดสลับฝ้ายกชนิดนี้ราคาราวผืนละ 60 รูปี แต่ถ้าทำด้วย

ผ้าฝ้ายซึ่งใช้ได้สวมบุกสมบันและทนทาน ก็มีราคาไม่เกิน 1 รูปีครึ่งหรือ 2 รูปี ฝ้านุ่งเช่นนี้เรียกว่า ชิ้น เวล่านุ่งใช้พันไว้รอบตัว ให้ชายซ้อนทับกันแล้วหนีบขายนอกไว้ข้างเอว”

คาร์ล บ็อค ยังได้บันทึกชีวิตความเป็นอยู่ ของการแต่งกายสตรีล้านนา ไว้อย่างละเอียด และมีความรู้สึกสนใจในการแต่งกายของสตรีภาคเหนือในสมัยนั้นไว้มาก คาร์ล บ็อคได้อธิบายต่อไปอีกว่า “ผ้าที่ใช้คลุมหน้าอกมักเป็นผ้าห่มหรือผ้าแถบเรียกว่า ผ้าย่อง สีขาว สีเหลือง หรือสีชมพูอ่อน สีสุดท้ายนี้ดูจะเป็นสีที่นิยมกันมาก การห่มผ้ากันหลายแบบตามแต่ความพอใจของแต่ละคน บางคนห่มให้ผ้าพาดไหล่ให้คลุมหน้าอกด้านหนึ่ง แล้วสอดชายผ้าไปได้แขนด้านตรง ข้ามอ้อมมาข้างหลังแล้วพันตลบขึ้น จนชายผ้าจดชายผ้าอีกทางหนึ่งที่ห้อยไว้ตั้งแต่ที่แรก ส่วนมากจะปล่อยให้ชายผ้าห้อยอยู่ (แบบห่มสองไหล่) แต่บางคนก็หนีบชายผ้าไว้แน่น (แบบห่มผ้าแถบ)”เกี่ยวกับสมัยนิยม หรือ แฟชั่นที่เริ่มแพร่หลายเข้ามาอันเป็นของใหม่สำหรับชาวล้านนาในสมัยนั้นคาร์ล บ็อค ได้อธิบายต่อไปอีกว่า “ผู้หญิงบางคนเริ่มสวมเสื้อคับ ๆ ตัดให้เข้ารูปและแขนก็คับติดตัว เช่นเดียวกัน คุณคล้าย ๆ กันกับแบบ Ladies Jerseys ซึ่งเป็นแบบที่ทันสมัยอยู่ในปารีสและลอนดอน เมื่อไม่นานมานี้ ในการตัดเสื้อจะต้องใช้ฝีมือไม่น้อยทีเดียว เพราะไม่ใช่ทำแบบเสื้อถักที่ยืดหดได้ง่าย แต่ที่ทำด้วยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมเนื้อแน่น แต่การสวมเสื้อเช่นนี้ทำให้รูปร่างดูสวยไม่เท่าเมื่อเวลาแต่งตัวธรรมดา”¹⁶

คาร์ล บ็อค นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมัน ยังได้พรรณาคความสวยงามของสาวชาวล้านนาว่า “ไม่มีผู้หญิงชาติใดในทางตะวันออก ที่มีความสวยงามสวมใส่เสื้อผ้าอย่างง่าย ๆ และเหมาะสมได้เหมือนดังที่หญิงสาวชาวเหนือนุ่งผ้าชิ้นและห่มผ้าย่อง เพราะสีเข้ากันได้ง่ายมาก และเพื่อเป็นการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้หญิง ก็ต้องพูดว่าสวยมากด้วยเสื้อผ้าแบบนี้ ช่วยให้เห็นรูปร่างอันได้สัดส่วนทรงงามของผู้หญิงและไม่กะกะต่อท่าทางการเดินอันอ่อนช้อยตามธรรมชาติด้วย”

เมื่อได้พรรณาถึงเรื่องการสวมใส่เสื้อผ้าของสตรีภาคเหนือไว้แล้ว คาร์ล บ็อค ได้เขียนเกี่ยวกับทรงผมของสตรีภาคเหนือในสมัยนั้นไว้ว่า “ทรงผมก็มีได้ทำให้รูปร่างอันงดงามอยู่แล้วของผู้หญิงชาวเหนือดูงามน้อยไปเลย พวกผู้หญิงแถบนี้ไว้ผมยาว เมื่อยาวพอแล้วก็ใสน้ำมันเกล้ามวยไว้ที่ท้ายทอยอย่างเรียบร้อยและไม่เคยขาดที่จะเอาพวงมาลัยพันไว้รอบมวย บางคนก็ใช้ช่อดอกไม้หรือดอกกล้วยไม้เสียบไว้ข้างๆ บางคนก็เอามาทัดหูทั้งหญิงและชายดูช่อดอกไม้กันจริง ๆ จัง ๆ และธรรมชาติก็อำนวยความสะดวกให้มีดอกไม้มากมายตามแต่รสนิยมเสียด้วย เพราะในป่าก็มีดอกไม้มากมายเต็มไปหมด ในบรรดาดอกไม้เหล่านี้ ก็มีดอกกล้วยไม้ที่สวยงามน่ารักมาก ทั้งบางชนิดยัง

¹⁶ อรุณ เวชสุวรรณ . พระราชยาเจ้าดารารัศมี กับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ . 2543 . 93

มีกลิ่นหอมยิ่งนัก บางคนเกล้าผมแล้วปักปิ่นหรือประดับปิ่นทอง ยอดปิ่นมักเป็นรูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ รูปกลม ๆ หรือบิดเป็นเกลียวก็มี”¹⁷

จากการศึกษาเอกสารที่ได้มีการจดบันทึกเรื่อง การแต่งกายของสตรีภาคเหนือของคาร์ล บ็อค ได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการแต่งกายของสตรีชาวล้านนา ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และวัฒนธรรมการใช้ผ้าและสีของสตรี ที่มีการสืบสานและยังคงรักษารูปแบบได้ดีตลอดมา

ต่อมาเมื่อครั้งสมัยที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จกลับมาประทับ ณ จังหวัดเชียงใหม่ พระองค์ทรงได้เชิญคุณครูผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาจากกรุงเทพฯ ฯ และได้ทรงปรับปรุงรูปแบบท่าฟ้อนนาฏศิลป์ล้านนาให้เป็นแบบแผนยิ่งขึ้น โดยยึดเอาท่ารำพื้นฐานทางภาคกลางมาผสมผสานกับการฟ้อนแบบภาคเหนือ ต่อมาพระองค์ทรงยังปรับปรุง รูปแบบการแต่งกายของช่างฟ้อนภายในคุ้มของพระองค์ให้มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์

จากการศึกษาเอกสาร การเสด็จประพาสสมณชลพาลัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ในเดือน กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2469 นั้น ได้มีพระราชพิธีทูลพระขวัญ โดยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงเตรียมงานต้อนรับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ ที่พระราชทานให้มณฑลฝ่ายเหนือ พระองค์เป็นองค์ประธานในการจัดขบวนบายศรี ทูลเกล้าถวายตามประเพณีของเชียงใหม่ และพระองค์ยังทรงเป็นประธานในการจัดการแสดงฟ้อนรำถวายให้ทอดพระเนตร ขบวนบายศรีทูลพระขวัญ จะมีการฟ้อนนำบายศรีสู่พระขวัญ และ เจ้านายฝ่ายเหนือชายและหญิงฟ้อนนำขบวน¹⁸

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ อรุณ เวชสุวรรณ . พระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ . 2543 . 94

¹⁸ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ . เจ้านายฝ่ายเหนือกับงานวัฒนธรรม . 2544 . 118

ภาพที่ 2.42 : การแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายชาย
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.43 : การแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือฝ่ายหญิง
ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพถ่ายการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือที่ฟ่อนทูลเกล้าถวาย จะแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายเหนือทั้งชายและหญิง สำหรับประชาชนชาวเชียงใหม่ ก็จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงามตามแบบแผนการแต่งกาย

ครั้นถึงสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จเยือนนครเชียงใหม่ ได้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแต่งกายของช่างฟ่อน

หรือการแต่งกายแบบพื้นเมืองของสตรีชาวล้านนา ตามนโยบายการแต่งกายของสภาวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นแบบแผนในการแต่งกาย กล่าวคือ

ผ้าซิ่นหรือผ้าถุง

ผ้าซิ่น คือ ผ้าที่ทอสำหรับเย็บเป็นถุงสำหรับผู้หญิงชาวล้านนาถุงเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ซิ่นจะมีขนาดสั้น-ยาว กว้าง-แคบ แตกต่างกันไปตามรูปร่างของผู้นุ่งและวิธีการนุ่ง นอกจากนี้ลักษณะของซิ่นยังแตกต่างกันไปตามโอกาส เวลา สถานที่ และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมในแต่ละยุคสมัยด้วย วัฒนธรรมการนุ่งซิ่น เปลือยอกของหญิง (ยกเว้นเวลาเข้าวัด ซึ่งจะห่มผ้าสรวายແສ້ງ) มิให้เห็นอยู่ทั่วไป แม้จะไม่มีหลักฐานปรากฏอย่างแน่ชัดว่า ชาวล้านนาเริ่มนุ่งซิ่นมาตั้งแต่เมื่อใด สันนิษฐานได้ว่าอาจจะเริ่มในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา แต่จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ อาทิจากภาพถ่ายเก่าแก่ที่ถ่ายในเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ณ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และที่วิหารวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2.44 : ภาพการแต่งกายในจิตรกรรมฝาผนังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของคนเมือง
ที่มา : นายธงชัย จินชาติ

ผ้าถุงหรือผ้าซิ่นที่ใช้สวมใส่ในการฟ้อนเล็บนั้น เป็นผ้าถุงหรือผ้าซิ่นแบบพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมการสวมใส่คู่กันมาตั้งแต่อดีต ผ้าซิ่นของชาวล้านนาอาจเป็นผ้าซิ่นตีนต่อ หรือ ซิ่นตีนจกก็ได้ โดยตัวของผ้าซิ่นจะมีลวดลายขวางกับลำตัวสีต่างๆ อาจทอด้วยผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย ส่วนปลายของเชิงซิ่นอาจต่อด้วยตีนจก หรืออาจจะต่อเป็นเชิงสีดาก็ได้ ในบางกรณีอาจจะทอผ้าซิ่นให้เชิงซิ่นมีสีเดียวกันกับตัวซิ่น จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทราบว่า การสวมใส่ผ้าซิ่นลายขวางที่มีการ

ต่อตีนต่อเอาด้วยสีดำนั่น เป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนาที่ได้มีการสานต่อมาเป็นอย่างดี ชาวล้านนาจะใช้ผ้าชิ้นที่ทอขึ้นเองและใช้กันภายในครัวเรือน สีที่นำมาย้อมเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมที่ใช้สำหรับทอชิ้น ในสมัยโบราณจะนิยมใช้สีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีดำจะย้อมด้วยไม้มะเกลือ สีน้ำเงินหรือสีคราม จะได้มาจากต้นฮ้อม สีน้ำตาลจะได้มาจากใบหูกวาง เป็นต้น¹⁹

ภาพที่ 2.45 : ชิ้นดำ หรือชิ้นกำน
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.46 : ชิ้นไหมสันกำแพง
ที่มา : ผู้วิจัย

อีกในหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการสวมใส่ผ้าชิ้นเป็นการแบ่งชนชั้นในการสวมใส่ผ้าชิ้นก็เป็นได้ กล่าวคือสตรีผู้ที่มียศหรือสตรีสูงศักดิ์ผู้มีอันจะกินก็จะนิยมสวมใส่ ผ้าชิ้นที่ต่อด้วยเชิงจกที่มีราคาแพงเชิงจกอาจจะต่อด้วยแร่เงินหรือทองเพื่อให้เหมาะสมกับฐานะของตน ส่วนชาวบ้านธรรมดาที่จะสวมใส่ชิ้นที่ต่อด้วยเชิงฝ้ายฝ้ายธรรมดา แต่ที่นิยมสวมใส่เชิงฝ้ายสีดำนั่น อาจจะเป็นสีที่ข่อยขึ้นเอาได้จากสีธรรมชาติหรืออาจจะสวมใส่ในเวลาทำงานเพื่อให้เหมาะสมกับการดูแลรักษาผ้าชิ้น ส่วนฝ้านุ่งหรือผ้าชิ้นของช่างฟ้อนในคุ้มพระราชยาเจ้าดารารัศมี พระองค์ทรงโปรดให้คนในคุ้มของพระองค์ทอผ้าชิ้นใช้เองภายในคุ้ม โดยจะทอเป็นผ้าไหมยกดอกแบบลำพูนลวดลายต่างๆ หรืออาจจะทอเป็นผ้าไหมลายขวางลำตัวที่เรียกว่า ชิ้นตาแลว ชิ้นตาชีว หรือ อาจจะรู้จักกันดีในชื่อเรียกว่า “ชิ้นไหมสันกำแพง” โดยในยุคหลังมีการทอผ้าชิ้นชนิดนี้ ในบริเวณอำเภอสันกำแพง

¹⁹ สัมภาษณ์. นางอัญชลี ศรีป่าซาง. 24 เมษายน 2550.

ยางแพร่หลาย แต่พระราชยาเจ้าดารารัศมีก็ทรงโปรดมีการให้ต่อเชิงชั้นด้วยเชิงจกผ้าไหมสอดดุ้นเงินหรือดุ้นทองลาดลายการจกทอแบบพื้นเมือง

ภาพที่ 2.47 : การแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บ
ด้านหน้า

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.48 : การแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บ
ด้านหลัง

ที่มา : ผู้วิจัย

เสื้อช่างฟ้อน

วัฒนธรรมการเสื้อจากเอกสารไม่มีประวัติการสวมเสื้อของชาวเชียงใหม่ที่แน่นอน ว่ามีการสวมเสื้อในยุคสมัยใด จากการสัมภาษณ์คาดว่าน่าจะเริ่มมีการสวมเสื้อตั้งแต่สมัยอดีต²⁰ เสื้อที่นิยมสวมใส่กันมาก คือเสื้อแขนกระบอก คอกลมผ่าอกสีต่างๆ หรืออาจจะตัดเย็บเป็นแบบคอจีนก็ได้ โดยจะนิยมตัดเย็บให้เข้ากันกับสีชั้น ผ้าที่นิยมใช้ในการตัดเย็บตัวเสื้อนั้นก็จะเป็นผ้าฝ้ายที่สามารถทอขึ้นเองในครัวเรือน หรือหาซื้อได้ในราคาที่ไม่แพง แต่ในบางครั้งอาจจะนิยมตัดเย็บด้วยผ้าไหมเนื้อดี ราคาแพงเพื่อให้เหมาะสมกับงาน หรือฐานะของผู้สวมใส่

²⁰ สัมภาษณ์ . นางอัญชลี ศรีป่าซาง. 8 มกราคม 2550.

ผ้าสไบ

การสวมใส่สไบหรือห่มผ้าสไบของสตรีชาวเหนือ จากรูปแบบการแต่งกายของชาวล้านนามีวัฒนธรรมการสวมใส่ผ้าสไบมาเป็นเวลากว่า 700 ปี จากภาพเขียนสีภายในวิหารวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน หรือภาพเขียนสีในวิหารวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่มีการเขียนสีภาพกายแต่งกายของสตรีล้านนา โดยจะแต่งกายด้วยการห่มสไบและนุ่งซิ่นแบบพื้นเมือง ประดับด้วยเครื่องประดับสวยงาม และจากเอกสารในข้างต้นที่กล่าวถึง วัฒนธรรมการห่มสไบมิให้เห็นอย่างแพร่หลาย และสืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในสมัยของพระราชยาเจ้าดารารัศมี ทรงกราบบังคมทูลลาเสด็จกลับมาประทับ ณ ค่ายเจ้าหลวงจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปีพ.ศ. 2457 ทรงกำหนดให้ช่างฟ้อนภายในคุ้มของพระองค์ ห่มสไบทับเสื้ออาจจะใช้สีเข้ากันกับสีของชุดหรือสีตัดกัน โดยจะพาดเฉียงบ่าซ้ายไปเอวขวาและพับพันพาดบ่าซ้ายไปด้านหลัง ช่างฟ้อนในคุ้มของพระองค์ทรงให้ใช้ผ้าตาข่ายสีทองทำเป็นสไบ ประกอบการฟ้อนมีความยาวของตัวสไบประมาณ 2 เมตรครึ่ง มีความกว้างประมาณ 5 - 6 นิ้ว ให้ชายสไบด้านหน้าเสมอบริเวณชายเสื้อ ด้านหลังยาวประมาณหัวเข่า ในบางโอกาสก็จะใช้ผ้าสไบที่ทอขึ้นจากผ้าไหม²¹ ส่วนชาวบ้านนิยมใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมก็ได้สุดแต่โอกาส

ภาพที่ 2.49 : การแต่งกายของช่างฟ้อนเลียบใช้ห่มสไบในการฟ้อน
ที่มา : นางสาวสุกัญญา ชมพูนรัตน์

จากภาพรูปแบบการแต่งกายของช่างฟ้อนจะ ห่มผ้าสไบแทนการสวมเสื้อ นุ่งผ้าซิ่นลายดอกต่อเชิงด้วยผ้าจก สวมเข็มขัดมีหัว เก้าฝมทรงญี่ปุ่น เหน็บดอกเอื้องทักดูบะ มือสวมเล็บ

²¹ สัมภาษณ์_ นางสาวสุกัญญา ชมพูนรัตน์ . 17 ธันวาคม 2550.

สวมสังวาล เข็มกลัด กำไรข้อมือ

เครื่องประดับสำหรับสวมใส่ประกอบการพ้อนเล็บ มีเครื่องประดับอันได้แก่ สังวาล โดยนิยมสวมทับผ้าสไบพาดจากไหล่ซ้ายลงเอวขวาของผู้สวมใส่ อดีตสังวาลชาวเชียงใหม่อาจจะไม่ได้สวมใส่กันมากนัก มีการสวมใส่กันแพร่หลาย ในสมัยของพระราชยาเจ้าดารารัศมี พระองค์ทรงโปรดให้ช่างพ้อนภายในคุ้มของพระองค์ สวมใส่สังวาล กัดเข็มกลัด และสวมกำไรข้อมือ ข้อเท้า ให้เป็นเอกลักษณ์ของช่างพ้อนในคุ้มของพระองค์ เมื่อรูปแบบกายแต่งกายของช่างพ้อนคุ้มของพระราชยาเจ้าดารารัศมี แพร่หลายให้ชาวเชียงใหม่ได้เห็นรูปแบบกายแต่งกายที่มีความสวยงาม ชาวเชียงใหม่จึงเริ่มสวมใส่สังวาลทับผ้าสไบและมีเข็มกลัดประดับอก แต่จะไม่นิยมสวมกำไรข้อมือ และกำไรข้อเท้าในการพ้อน

เกล้าผม เหน็บดอกไม้

ลักษณะการเกล้าผมของคนเมืองหรือชาวเชียงใหม่ มีรูปแบบการเกล้าผมที่ยังคงสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต โดยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและเห็นได้ชัดเจน โดยจะแบ่งได้ดังนี้

การเกล้าผมของเด็ก จะนิยมไว้ผมให้ยาวตั้งแต่กำเนิด แล้วนำมามัดเป็นมวย ไว้ที่บริเวณด้านบนตรงกลางศีรษะของเด็ก ประดับด้วยดอกไม้พื้นเมืองที่ออกดอกตามฤดูกาล อาจเป็นดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม เช่น ดอกมะลิ ดอกสารภี ดอกกำสละทอง เป็นต้น ในบางครั้งอาจเสียบตรงปลายไม้ไผ่สานเป็นดอกเล็ก ๆ เพื่อให้เกิดความสวยงามและมีชื่อเรียกกันเป็นภาษาท้องถิ่นว่า “ดอกล้อม”

การเกล้าผมของสาววัยแรกรุ่ง จะนิยมเกล้าผมมวยไว้ที่บริเวณขวัญกลางศีรษะ ในบางโอกาสอาจจะเกล้าผมยกด้านหน้า แล้วประดับด้วยดอกไม้ตามฤดูกาล หญิงสาวผู้มีฐานะอาจประดับด้วยของมีค่าที่เป็นโลหะต่างๆ อาทิ เช่น ปิ่นปักผมเงิน หรือ ทองคำ เป็นต้น

การเกล้าผมของวัยชรา จะนิยมใส่น้ำมันเป็นเงา แล้วมัดเป็นมวยไว้บริเวณท้ายทอย ประดับด้วยดอกไม้ตามฤดูกาลและอาจประดับด้วยโลหะที่ทำจากเงิน หรือ ทองคำ ตามฐานะของผู้ที่สวมใส่ด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.50 : การเกล้าผมมวยแบบคนเมือง
ที่มา : ผู้วิจัย

ในสมัยของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระองค์ได้ทรงนำแฟชั่นในการเกล้าผมแบบญี่ปุ่นแพร่หลายในพระตำหนักของพระองค์ ทรงโปรดการเกล้าทรงนี้มาก มีบทความบางบท ได้ทำการศึกษาช่างฟ้อนหรือนางต้นห้องของพระองค์ พระองค์ทรงโปรดการเกล้าผมทรงญี่ปุ่น ในช่วงแรกไม่โปรดให้ผู้ใดเกล้าผมเหมือนพระองค์ โดยจะทรงเกล้าทางด้านหน้ายกสูงเป็นกระบัง ด้านหลังขมวดเป็นมวย เหน็บดอกไม้ หรือปิ่นปักผม ต่อมาเมื่อมีการทำกันอย่างแพร่หลาย พระองค์ก็ทรงโปรดให้ช่างฟ้อนในคุ้มของพระองค์ เกล้าผมทรงญี่ปุ่นประกอบการฟ้อน

ปัจจุบันการเกล้าของช่างฟ้อนเล็บ สามารถแบบได้เป็นสองแบบ คือ

- การเกล้าผมทรงญี่ปุ่น การเกล้าผมในลักษณะนี้ จะพบเห็นกันในหมู่ช่างฟ้อนของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เพราะทางวิทยาลัยนาฏศิลป์ได้ยึดแบบแผนการแต่งกายตลอดจนกระบวนท่าฟ้อน มาจากคุ้มของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจาก นางสมพันธ์ โชตนา (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง) ช่างฟ้อนประจำคุ้มเจ้าหลวง วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่จึงยึดเอารูปแบบการเกล้าผมทรงญี่ปุ่นใช้สำหรับเกล้าใช้ในการแสดงชุดฟ้อนเมืองหรือ ฟ้อนเล็บ

- การเกล้าผมแบบรวบตั้ง การเกล้าผมในลักษณะนี้จะพบเห็นในหมู่ช่างฟ้อนหัววัด หรือช่างฟ้อนโดยทั่วไป โดยจะนิยมรวบผมตั้งรวมเก็บไว้บริเวณด้านหลังของศีรษะ แล้วนำมวยผมมาครอบทับเป็นมวยกลมทางด้านหลัง

ภาพที่ 2.51 : ทรงผมแบบวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

เล็บฟ่อน

เล็บฟ่อน ทำด้วยทองเหลืองเป็นรูปกรวย ปลายงอนสวมที่นิ้วมือ ทั้งซ้ายและขวา ยกเว้น นิ้วหัวแม่มือ รวม 8 เล็บ จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทราบว่า มูลเหตุของการฟ่อนหรือการร่ายรำทาง นาฏศิลป์ไทย ได้มีการประดิษฐ์หรือทำเล็บขึ้นมาเพื่อประกอบการแสดง อาจเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจ จากการที่ได้พบเห็นศิลปินไทย ได้วาดภาพของตัวเทวดา หรือนางฟ้าร่ายรำด้วยมือที่สวยงาม เป็นเส้นโค้งสอดรับกับลวดลายของลายเส้นที่ศิลปินได้รังสรรค์ขึ้น ในงานจิตรกรรมไทย และเมื่อผู้รังสรรค์เครื่องแต่งกาย หรืออาจเป็นครู อาจารย์ที่ได้คิดประดิษฐ์ท่าทางด้านนาฏศิลป์ไทย ได้เห็นความสวยงามจากงานจิตรกรรมไทยนั้น อาจเกิดแรงบันดาลใจหรือแนวคิดในการประดิษฐ์ เล็บเพื่อสวมใส่ประกอบการฟ่อนรำ ให้มีมือที่เรียวยาวเป็นเส้นโค้งเหมือนก้นงานจิตรกรรมที่ได้เห็น และเมื่อมีการสวมเล็บในการร่ายรำในราชสำนักทางภาคกลาง จึงมีอิทธิพลแพร่หลายออกสู่ภูมิภาคอื่น และเมื่อครั้งสมัยที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้เสด็จมาประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง พระองค์อาจจะได้ทรงทอดพระเนตรการแสดงละคร หรือระบำในราชสำนักที่มีการสวมเล็บ

พระองค์ทรงอาจจะนำรูปแบบการสวมเล็บ จึงมาคิดประดิษฐ์เล็บในการพ่อนำทางภาคเหนือ จนกลายเป็นเล็บพ่อนที่มีการสืบทอดให้เห็นจนถึงปัจจุบัน²²

ภาพที่ 2.52 : เล็บพ่อน

ที่มา : ผู้วิจัย

การที่จะพ่อนเล็บแบบใช้กระบวนท่าเต็มรูปแบบออกแสดงนั้น ต้องใช้เวลาในการแสดงนาน อาจจะทำให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายได้ ดังนั้นในปัจจุบัน จึงนิยมเอาพ่อนเล็บแบบกระบวนท่าเต็ม มาดัดแปลงแก้ไข โดยได้ตัดทำเชื่อมบางท่าออก เพื่อย่นระยะเวลาในการแสดงให้น้อยลง และมีการแปรแถวในขณะที่พ่อน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสวยงาม น่าชม การจะดัดแปลงแก้ไขตัดทำบางท่าออกได้ตามเวลาที่กำหนดไว้ ก็จะต้องอยู่ในความดูแลของผู้เชี่ยวชาญและการฝึกซ้อมที่ดี มิฉะนั้นอาจทำให้กระบวนท่าและความสวยงามของการแปลงแถวเกิดผลกระทบได้

2.5 เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการพ่อนเล็บ

เครื่องดนตรี ที่ใช้บรรเลงประกอบ ในการพ่อนเล็บนั้น มีชื่อเรียกว่า “วงตั้งโนง” โดยจะประกอบด้วยเครื่องดนตรีจำนวน 1 ชุด คือ กลองแหว 1 ใบ กลองตะหลดปด 1 ใบ ฆ้องโห่ 1 ใบ ฆ้องอ้อย 1 ใบ สว่า 1 คู่ แนน้อย 1 เล้า และแนหลวง 1 เล้า เครื่องดนตรีทั้งหมด สามารถจัดแบ่งหน้าที่จากการบรรเลงเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเครื่องดนตรีที่มีหน้าที่บรรเลงแนวดำเนินจังหวะ หรือองค์จังหวะ คือ กลองแหว กลองตะหลดปด ฆ้องโห่ ฆ้องอ้อย และสว่า เครื่องดนตรีที่มี

²² สัมภาษณ์. นายสุรัตน์ จงดา. 13 มกราคม 2550

หน้าที่บรรเลงแนวดำเนินทำนอง คือ แนน้อย และแนหลวง จากการศึกษพบว่า วงตั้งโนงบางวง ใช้เฉพาะเครื่องดนตรีที่บรรเลงแนวดำเนินจังหวะ คือ กลองแหว่ กลองตะหลดปด ฆ้องอ้อย ฆ้องโห่ และสว่า ไม่มีแนน้อยและแนหลวงบรรเลงแนวดำเนินทำนอง เนื่องจากนักดนตรีที่สามารถเป่าแนน้อยและแนหลวงมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนของ วงตั้งโนง โดยนักดนตรีที่สามารถเป่าแนได้ ส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีประจำในวงพาทย์พื้นเมือง (วงเต่งถึง หรือวงพาทย์ฆ้อง) อีกทั้งขณะช่างพ่อนยังได้ยึดแนวดำเนินจังหวะเป็นหลักในการพ่อน

ภาพที่ 2.53 : กลองแหว่
ที่มา : ผู้วิจัย

กลองแหว่

กลองแหว่เป็นกลองจึงหน้าเดียวหุ่นกลองมีลักษณะรูปถ้วย ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้ชิงชัน ฯลฯ ภายในชุดเป็นโพรงโล่งตลอดตัวกลองตามสัดส่วน จึงหน้ากลองด้วยหนังวัวหรือหนังเือง (เลียงผา) ก่อนการตีบรรเลงในวงตั้งโนง และการตีเพื่อประกวดเสียงกลองแหว่ สล่ากลองต้องติดจำกลองถ่วงหน้ากลอง เพื่อให้ได้เสียงตามความต้องการ จากการศึกษพบว่า “กลองแหว่” มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ดังนี้

จังหวัดเชียงใหม่ เรียกว่า กลองแอม เป็นการเรียกชื่อตามลักษณะภายนอกของหุ่นกลอง ที่มีลักษณะคอดตรงกลางของหุ่นกลองคล้ายกับ “สะเอว” ของคน ซึ่งภาษาถิ่นล้านนาเรียกสะเอวว่า “แอม” สล่ากลอง และชาวบ้านจึงเรียกกลองชนิดนี้ว่า “กลองแอม” และกลองตั้งโนง หรือ กลองตั้งนง หรือ กลองตั้งโมง ซึ่งเป็นการเรียกชื่อจากเสียงที่ได้ยินจากการบรรเลงของวงตั้งโนง ที่ประกอบด้วย กลอง และฆ้อง เป็นเครื่องดนตรีหลัก คือ เสียงกลอง เมื่อตีแล้วเกิดเสียง “ตั้ง” แล้วรับด้วยเสียงฆ้องเกิดเสียง “โนง” เป็นเสียงที่ชัดเจนที่สุด และเป็นจังหวะหลักในการนับจังหวะของช่างฟ้อนในการฟ้อน

จังหวัดลำพูน เรียกว่า กลองเป็ง หรือกลองเป็งโมง เป็นชื่อที่เรียกจากเสียงที่ได้ยิน เช่นเดียวกับการเรียกชื่อ กลองตั้งโนง แต่แตกต่างกันในการออกเสียงจากเสียงที่ได้ยินต่างกัน คือ เสียงกลองแอมคนฟังได้ยินเสียงเป็น “เป็ง” และเสียงฆ้องได้ยินแล้วออกเสียงเป็น “โมง” นิยมเรียกชื่อนี้ในจังหวัดลำพูน²³

จังหวัดลำปาง เรียกว่า กลองตกเส้ง หรือกลองตบเส้ง เป็นชื่อที่เรียกตามเสียงที่ได้ยิน เช่นเดียวกับชื่อของ กลองตั้งโนง และ กลองเป็งโมง แต่เป็นเสียงที่ได้ยินจากเครื่องดนตรีที่แตกต่าง ในการออกเสียง คือ เสียง “ตก” เกิดจากเสียงของกลองตะหลดปด สลับกับเสียงของ “เส้ง” (นึ่งล้านนา) เกิดเสียง “เส้ง” จึงเรียกว่า “กลองตกเส้ง”

จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน หรือ วงแห่กลุ่มลุ่มน้ำยม-น่าน เรียกว่า กลองอืด สาเหตุที่เรียกว่ากลองอืด เพราะว่าเมื่อตีกลองแล้วกลองแอมเกิดเสียงดังกังวานยาวนาน หรือมีเสียงลูกปลายยาวนาน ชาวบ้าน และ สล่ากลองแถบนั้นจึงเรียกว่า “กลองอืด”²⁴

จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา หรือ จังวัดแถบลุ่มน้ำกก และน้ำยม เรียกว่ากลองอืดสิ่ง หรือ สืดสิ่ง เป็นการเรียกชื่อกลองแอมจากเสียงที่ได้ยินจาก กลองอืด ผสมกับเสียงของ สิ่งกับฆ้อง เกิดเสียงดัง “สิ่ง” จึงเรียกกลองที่ใช้ตีว่า “กลองอืดสิ่ง”

จากชื่อของกลองแอมที่เรียกชื่อแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ยังมีชื่อที่นิยมใช้เรียกทั่วไปในแถบภาคเหนือตอนบน หรืออาณาจักรล้านนา เรียกว่า “กลองห้ามมาร” หรือ “กลองพญามาร” ชื่อนี้เรียกตามความเชื่อที่มีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาว่า “...ในท้องมหาสมุทร มีพระเถระรูปหนึ่งบำเพ็ญบารมีอยู่มีชื่อว่า “พระอุปกุศ” พระมหาเถระรูปนี้มีอิทธิฤทธิ์มาก สามารถปราบมารทั้งหลายได้...” ดังนั้น เมื่อมีงานสมโภชน์ หรือการทำบุญฉลองศาสนสถานของทางวัดที่ชาวล้านนาเรียกว่างาน “ปอยหลวง” คณะศรัทธาร่วมกันไปในนิมนตร์พระอุปกุศจากท้องมหาสมุทร โดยสมมุติเอา

²³ สนั่น ธรรมธิ . 2542 . 93 อ้างใน นิรันดร์ ภักดี .วงตั้งโนง : กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544

²⁴ ณรงค์ สมิตธิธรรม. เรื่องเดียวกัน.

ก่อนหินจากแม่น้ำ หรือลำธารใกล้ ๆ วัด ใส่พานแห่อัญเชิญกันมาเป็นขบวนนำไปตั้งไว้ ณ หอพระ
 อุทิศ ที่จัดเตรียมไว้ภายในวัดโดยมีความเชื่อว่า พระอุทิศสามารถห้ามมาร หรืออุปสรรคต่าง ๆ
 ที่อาจเกิดขึ้นในขณะที่จัดงานได้ การแห่พระอุทิศคณะศรัทธาชาวบ้านร่วมกันนำกลองแหว่ กับฆ้อง
 ไปตีแห่หน้าขบวนมายังวัด เวลาตีกลองแล้วเสียงกลองดังออกทางก้นกลองเสียงของกลองจึง
 เปรียบเสมือนการห้ามมาร จึงเรียกว่า “กลองห้ามมาร” หรือ “กลองพญามาร”²⁵

ภาพที่ 2.54 : กลองตะหลดปด

ที่มา : ผู้วิจัย

กลองตะหลดปด

กลองตะหลดปด หรือปะหลดปด หรือมะหลดปด เป็นกลองสองหน้า หุ่นกลองเป็นรูป
 ทรงกระบอก ภายในหุ่นกลองเป็นรูปถั่ว ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้คู้ (ไม้ประดู่) ไม้เกล็ด (ไม้
 ชิงชัน) ฯลฯ หรือไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้จันทน์ เป็นต้น ขึงหน้ากลองด้วยหนังวัว ในอดีตส่ากลองใช้
 หนังคิงสำหรับเร่งเสียงขึ้นหน้ากลอง ปัจจุบันใช้เชือกไนลอนแทน การบรรเลงใช้ไม้ตีสองอันเป็น
 ห่วงกลม ๆ ใช้ตีบรรเลงขึ้นจังหวะในวงตั้งโน้บ การแห่กลองปฐา และการแห่กลองสะบัดชัย

²⁵ คำ กาไวย์. เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 2.55 : หม้องฮ้อยและหม้องโหยง
ที่มา : ผู้วิจัย

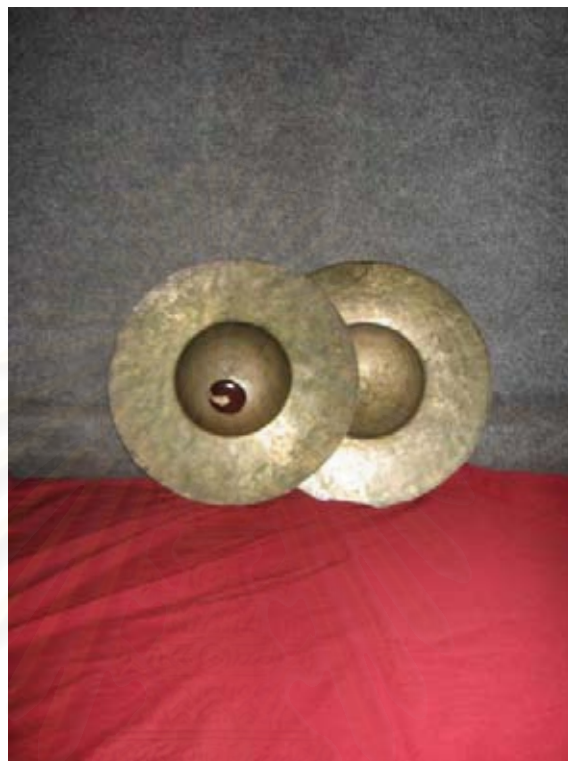
หม้องฮ้อยและหม้องโหยง

หม้องฮ้อย และหม้องโหยง เป็นหม้องที่ใช้ตีเป็นเครื่องดนตรีสำคัญในวงตั้งโนง คือ ซ็องวงที่ใช้ “ตั้ง-โนง” มาจากเสียงกลอง คือ “ตั้ง” และเสียงหม้อง คือ “โนง” ถือเป็นเอกลักษณ์ และเป็นเสียงหลักของวงตั้งโนง หม้องเป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากโลหะสำริดที่มีความสำคัญ และมีพัฒนาการมาช้านานตั้งแต่สมัยศีกคำบรรพ์ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือแถบอุษาคเนย์ ดังมีคำกล่าวที่ว่า “มีหม้อง ย่อมมีกลอง”²⁶ หม้องฮ้อยเป็นหม้องขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ 22-28 นิ้ว หม้องโหยงเป็นหม้องขนาดเล็ก หน้ากว้างประมาณ 13-18 นิ้ว หม้องทั้งสองชนิดใช้ตีบรรเลงคู่กัน โดยทั้งคู่ต้องเป็นเสียงเดียวกัน หรือที่สละ่าเรียกว่า “เสียงได้กัน”²⁷ ในการบรรเลงวงตั้งโนงคณะให้ใช้ไม้คานสำหรับ

²⁶ ท้าวฮ้อยหรือเจียง อ่างใน สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2542: 138 นิรันดร์ ภักดี วงตั้งโนง: ธรรมเนียมศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544

²⁷ ดำรงค์ ชัยเพ็ชร. เรื่องเดียวกัน.

แขวนฆ้องอ้อยและฆ้องโห่ียง โดยให้ฆ้องอ้อยแขวนอยู่ด้านหลัง ฆ้องโห่ียงแขวนไว้ด้านหน้า คนที่มีหน้าที่หามก็ตีบรรเลงในขณะที่เคลื่อนขบวน

ภาพที่ 2.56 : สว่า

ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ

สว่า

สว่า เป็นเครื่องดนตรีหลักในวงตั้งโนง เมื่อตีบรรเลงเกิดเสียง “ส-ว่า” ในภาษาพื้นเมืองล้านนา หรือ ฉาบใหญ่ ในท้องถิ่นล้านนาเรียกชื่อฉาบขนาดต่าง ๆ แตกต่างกัน คือ สว่า คือ ฉาบใหญ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12-14 นิ้ว นิยมใช้ตีบรรเลงในวงตั้งโนง และวงกลองมอญเซียง แส่ว คือ ฉาบขนาดกลาง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8-11 นิ้ว นิยมใช้ตีในวงกลองปู่เจ้ และกลองสะบัดชัย ลั้ง คือ เครื่องดนตรีที่ผสมผสานระหว่างฉาบเล็กกับฉิ่ง มีรูปร่างคล้ายฉาบเล็กแต่หนาเหมือนฉิ่ง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3-4 นิ้ว ใช้ตีในวงตกลั้ง และวงพาทย์พื้นเมืองในจังหวัดลำปาง ในการแห่

วงตั้งโน้งประกอบการฟ้อนเมือง คณะช่างฟ้อนยึดเสียงของสว่าสำหรับกำหนดจังหวะของการย่อตัวในขณะการฟ้อน²⁸

ภาพที่ 2.57 : แนน้อย และแนหลวง

ที่มา : ผู้วิจัยถ่ายเมื่อ

แนน้อย และแนหลวง

แนน้อยและแนหลวง เป็นเครื่องดนตรีที่มีหน้าที่บรรเลงแนวดำเนินทำนองในวงตั้งโน้ง โดยการเป่าเพลงแห้ง หรือเพลงแห้งหลวง ซึ่งนำทำนองเพลงปราสาทไหวของวงพาทย์พื้นเมือง หรือวงเต่งถึงมาบรรเลง แต่ก่อนวงตั้งโน้งมีการประสมวงเฉพาะเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ประกอบด้วย กลองแวง กลองตะหลดปด ฆ้องอ้อย ฆ้องโหยง และสว่า เท่านั้น การประสมวงในลักษณะปัจจุบันโดยการเพิ่มแนน้อย และแนหลวง เริ่มขึ้นในสมัยพระราชชายาเจ้า

²⁸ เกลิมศรี พรหมสุวรรณ, สัมภาษณ์ .อ้างใน นิรันดร์ ภักดี .วงตั้งโน้ง : กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544

คารารัศมี เสด็จประทับเมืองเชียงใหม่เป็นการถาวร²⁹ โดยนำนักเป่าแนจากกวพาทย์พื้นเมือง และนำเพลงปราสาทไหวมาเป่าบรรเลง เรียกว่า เพลงแห่ง ทำให้วงตั้งโนงมีเครื่องดนตรีบรรเลงแนวดำเนินทำนองประสมวงกับเครื่องดนตรีประกอบจังหวะเป็นวงตั้งโนงที่สมบูรณ์จนถึงปัจจุบัน

แน ในภาษาล้านนา หมายถึง เครื่องดนตรีในตระกูลปี่ ลำตัวทำจากไม้เนื้อแข็ง ลื่นทำจากใบตาล ลำโพงทำจากทองเหลือง ภายในท่อเลาแนเป็นรูปกรวย ชาวล้านนาเรียกว่า “แน” ไม่นิยมเรียกว่า “ปี่แน” เพราะคำว่า “ปี่” ในภาษาล้านนาหมายถึง “ปี่จุม” ที่ใช้ประกอบการแสดงขอพื้นเมือง

ดังกล่าวที่ว่า “ปี่ และ แน ของชาวล้านนาเป็นชื่อเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าสองชนิดที่แตกต่างกันอย่างมาก ชาวล้านนาไม่เคยใช้ ปี่ กับ แน ร่วมวงเดียวกัน และไม่เคยนำคำทั้งสองมาประสมกัน เพื่อหมายถึงเครื่องดนตรีเพียงชนิดเดียว”³⁰

การฟ้อนเล็บมีประวัติการฟ้อนอย่างที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในข้อค้น โดยส่วนใหญ่ประวัติการฟ้อนเล็บจะนิยมอ้างอิงจากบทความของธีระยุทธ ขวงศรี ซึ่งเคยทำการสอนอยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ และเขียนบทความทางเอกสารที่เกี่ยวข้องทางนาฏศิลป์พื้นบ้านล้านนา ในยุคแรกที่ไม่มีการได้ทำการศึกษาศาสตร์ทางด้านเท่าที่ควร ต่อมาในยุคหลังเมื่อมีการเขียนบทความที่มีความเกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ล้านนา ผู้เขียนบทความส่วนใหญ่จึงนิยมนำบทความของธีระยุทธ ขวงศรีมาเป็นข้อมูลอ้างอิงในข้างต้น และจึงกล่าวถึงข้อมูลที่ตนเองทำการศึกษามา

2.6 การประกวดฟ้อนเล็บ

การประกวดฟ้อนเล็บ เกิดขึ้นครั้งแรก หรือมีการประกวดกันครั้งแรกเมื่อใดนั้น ไม่มีหลักฐานที่มีการจดบันทึกอ้างอิง ไว้แน่นอน แต่มีการประกวดสืบเนื่องกันมาโดยตลอด และนิยมทำการประกวดกันในงานปอยหลวง หรืองานประจำปีของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น งานพระตำหนักพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ณ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ การประกวดฟ้อนเล็บนั้นมีข้อสันนิษฐานว่า น่าจะเริ่มทำการประกวดมาจากงานปอยหลวง เพราะในงานปอยหลวงได้มีการฟ้อนนำ

²⁹ วิเทพ กันธิมา, สัมภาษณ์. อ่างใน นรินทร์ ภัคดี. วงตั้งโนง : กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544

³⁰ ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์, 2533: 84. อ่างใน นรินทร์ ภัคดี. วงตั้งโนง : กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544

ครัวทาน หรือเครื่องไทยทานของแต่ละที่ไปร่วมงานของวัดที่ได้มีการจัดงานปอยหลวง และเมื่อมีการรวมตัวกันของช่างฟ้อนแต่ละหัววัด จึงเริ่มเกิดการประชันขันแข่ง ในเรื่องความงามของช่างฟ้อน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ตลอดจนกระบวนการทำฟ้อน ว่าช่างฟ้อนของหัววัดใดจะมีความสวยงามมากที่สุดในงานปอยหลวงของวัดนั้น จึงอาจเป็นสาเหตุให้มีการจัดการแข่งขันในการประกวดฟ้อนเล็บ

จากการสัมภาษณ์ นายธงชัย จินชาติ อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เจ้าของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง ที่ได้จัดส่งคณะช่างฟ้อนประกวดมาโดยตลอด ได้ให้สัมภาษณ์ว่า เริ่มส่งช่างฟ้อนประกวดฟ้อนเล็บเมื่อปี พ.ศ.2546 ส่งประกวดครั้งแรกที่งานปอยหลวงวัดศรีโสคา เชียงดอยสุเทพ เป็นงานปอยหลวงที่มีความยิ่งใหญ่ งานหนึ่ง มีขบวนแห่เครื่องไทยทานและปัจจัยของหัววัดต่าง ๆ ทั่วเมืองเชียงใหม่มาร่วมงาน ในงานทางวัดได้มีการจัดการประกวดวัฒนธรรมพื้นบ้านในแขนงต่าง ๆ ได้แก่ ประกวดการตีกลองสะบัดไชย ประกวดการตีกลองปูเง่ ประกวดการประดิษฐ์เครื่องสักการะแบบล้านนา ประกวดรี้วขบวนแห่ครัวทานเข้าวัด และการประกวดฟ้อนเล็บ การประกวดฟ้อนเล็บนั้นเป็นการประกวดที่มีความน่าสนใจ เพราะช่างฟ้อนหัววัดของแต่ละวัดก็อยากจะเป็นผู้ชนะของงานปอยหลวงนี้ มีคณะช่างฟ้อนที่สมัครเข้าทำการประกวดฟ้อนเล็บทั้งหมด 28 คณะ ทางวัดให้เริ่มทำการประกวดฟ้อนกันตั้งแต่เวลา 20.00 น โดยมีกฎให้แต่ละคณะทำการฟ้อนโชว์บนเวทีคณะละ 15 นาที โดยมีกรรมการจากทางวัดเป็นผู้ให้คะแนน ในการประกวดครั้งนั้นสิ้นสุดการประกวดและตัดสินกันในเวลา 02.30 น ผลการประกวดประกาศว่า ช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง ได้รับรางวัลชนะเลิศ ในการประกวด หลังจากการประกวดในครั้งนั้นจึงเริ่มทำการประกวดเรื่อยมา ได้รับรางวัลชนะเลิศบางและรองชนะเลิศอันดับที่ 1 บางสุดแล้วแต่การตัดสินและเวทีที่ไปประกวดฟ้อน ส่วนท่าที่ใช้ในการประกวดฟ้อนเล็บนั้น เป็นท่าฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ โดยทางวิทยาลัย ได้รับการถ่ายทอดมาจาก นางสมพันธ์ โชคณา ซึ่งเป็นบุคคลท่านหนึ่งที่เคยได้รับการฝึกหัดเป็นช่างฟ้อนในคุ้มเจ้าหลวง ท่านเป็นช่างฟ้อนประจำคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี โดยทางกรมศิลปากรได้เชิญให้ท่านเป็นผู้ถ่ายทอดศิลปะแขนงนี้แก่นักเรียน ตั้งแต่สมัยเริ่มเปิดวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ท่าฟ้อนต่างๆที่ได้รับ เช่น ท่าไหว้ , ท่าบิดบัวบาน , ท่ากลางอัมพร , ท่าสอดสูงจีบหลัง , ท่าบัวชูฝัก , ท่าตากปีก เป็นต้น เมื่อเข้าประกวดก็จะนำท่าฟ้อนต่าง ๆ เอามาฝึกหัดให้กันเด็กที่จะเข้าฟ้อนประกวด แต่จะปรับเปลี่ยนให้มีการแปรแถวที่มีความหลากหลาย โดยยังคงรูปแบบท่าเดิมอยู่ แต่ในบางโอกาสก็มีการตัดท่าบางท่าออกเพื่อปรับให้เหมาะสมกับเวลาหรือกฎเกณฑ์จากคณะกรรมการ³¹

³¹ สัมภาษณ์ นาย ธงชัย จินชาติ. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่. 23 พฤษภาคม 2550

เกณฑ์การให้คะแนนของคณะกรรมการ

เกณฑ์การให้คะแนนของคณะกรรมการการตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บ จากการสัมภาษณ์ผู้ตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บ ผู้ตัดสินจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของการฟ้อนเล็บ ทั้งเรื่องเครื่องแต่งกายของช่างฟ้อน กระบวนท่าฟ้อน การแปรแถว ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนเล็บ จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทราบว่า การตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บ ไม่ได้ดูแค่ท่าทางของช่างฟ้อน เพียงอย่างเดียว จะต้องดูองค์ประกอบหลาย ๆ ด้านได้แก่

ความพร้อมเพียง การแปรแถวของช่างฟ้อน

ความพร้อมเพียงของช่างฟ้อน ช่างฟ้อนที่มาเข้าร่วมประกวดแต่ละคณะส่วนใหญ่ จะเป็นช่างฟ้อนหัววัด หรือศรัทธาวัดที่มาฟ้อนในขบวนปอยหลวง ช่างฟ้อนส่วนใหญ่ที่มาประกวดจะเป็นช่างฟ้อน ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป เวลาทำการประกวดฟ้อนคณะกรรมการจะดูในเรื่องของความพร้อมเพียง ในการแปรแถวแต่ละคณะจะมีรูปแบบของการแปรแถวแตกต่างกันออกไป โดยจะมีรูปแบบการแปรแถวที่ไม่ตายตัว บางคณะที่ทำการฟ้อนเป็นครั้งแรก หรือจัดตั้งขึ้นใหม่ก็จะมีรูปแบบของการแปรแถวที่ไม่ซับซ้อน ได้แก่ แถวแบบหน้ากระดานสองแถว หรือแบบแถวตอนลึกสองแถวเป็นส่วนใหญ่ โดยจะตั้งแถวตั้งแต่เริ่มฟ้อนจนกระทั่งฟ้อนจบกระบวนท่าฟ้อนในกลุ่มแรกนี้ไม่มีการแปรแถวที่ซับซ้อนสามารถแบ่งได้ว่าเป็นช่างฟ้อนฝึกใหม่ ส่วนอีกประเภทจะได้แก่ช่างฟ้อนที่ฟ้อนกันมานาน หรือช่างฟ้อนที่ฟ้อนเพื่อการประกวด จะเป็นช่างฟ้อนที่มีคณะตายตัวเวลาไปฟ้อนเล็บก็จะฟ้อนกันอย่างสวยงาม โดยจะมีการแปรแถวที่สลับซับซ้อน เมื่อเริ่มฟ้อนก็จะฟ้อนและแปรแถวไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่จะนิยมแปรแถวสองถึงสามท่าแล้วแปรแถวเป็นแบบต่อไป การแปรแถวส่วนใหญ่จะนิยมเป็นแถว ปีกกา หรือปากพั้ง แถวตอนลึกสวนแถว แถวสลับฟันปลา แล้วเข้าวง จะแปรแถวกันอย่างซับซ้อน กรรมการผู้ตัดสินจะให้คะแนนได้ยาก แต่อาจจะมีข้อเสีย คือเมื่อมีการแปรแถวที่สลับซับซ้อน กระบวนท่าที่ใช้ก็จะต้องปรับเปลี่ยน ให้เหมาะสมกันแถวจึงอาจทำให้ท่าฟ้อนเกิดการเปลี่ยนแปลง ช่างฟ้อนในกลุ่มที่สองส่วนใหญ่จะเป็นช่างฟ้อนที่อยู่ในความดูแลของวัด หรือ กลุ่มคณะที่มีความสามารถในการฟ้อน

ความถูกต้องของจังหวะและความกลมกลืนเข้ากับเสียงเพลง

ความถูกต้องของจังหวะและความกลมกลืนเข้ากับเสียงเพลง การประกวดฟ้อนเล็บ คณะกรรมการผู้ตัดสิน มีเกณฑ์การดูจังหวะการย่อเท้าของช่างฟ้อนในการฟ้อน การให้คะแนนส่วนใหญ่จะดูจังหวะการย่อเท้า การก้าวเท้า ส่วนมากคณะช่างฟ้อนที่เข้าร่วมประกวดจะเป็นช่างฟ้อนที่สามารถจัดจังหวะได้เป็นอย่างดี เพราะมีความชำนาญในการฟ้อนประกวดหรือแม้แต่ฟ้อนนำ

ขบวนทั่วไป การย่ำเท้าตามจังหวะแบบวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มีแบบแผนการย่ำเท้า โดยช่างฟ้อนจะย่อหรือยวบตัวตามเสียงของฉาบ และจะก้าวเท้าตามเสียงของโหม่ง ในบางครั้งคณะช่างฟ้อนบางคน อาจจะมีเทคนิคในการย่ำเท้าที่แปลกออกไป กล่าวคือ จะยวบตัวให้มีจังหวะที่ช้ากว่าเสียงฉาบนิดหน่อย แต่ยังคงจะก้าวเท้าให้ลงจังหวะ ในลักษณะนี้จะผิดไปจากการย่ำเท้าแบบวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เพราะจังหวะจะช้าลงกว่าปกติไม่สวยงามเท่าที่ควร การให้คะแนนจึงสามารถดูแล้วสังเกตจึงลงคะแนน

ลีลาในการฟ้อนหรือกระบวนท่าในการฟ้อน

ลีลาในการฟ้อนหรือกระบวนท่าในการฟ้อน ในการประกวดฟ้อนเล็บกระบวนท่าต่าง ๆ ที่ช่างฟ้อนนำมาประกวด จะมีกระบวนท่าที่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งแต่ละคณะจะทำการปรับเปลี่ยนโดยผู้ควบคุมหรือผู้ฝึกสอนจะปรับให้เป็นรูปแบบของคณะตนเอง เช่นมีการปรับเปลี่ยนท่าเนื่องจากช่างฟ้อนไม่ได้เรียนนาฏศิลป์มาโดยตรง ทำฟ้อนบางท่าจึงมีความยากเกินกว่าช่างฟ้อนจะทำได้ จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับฟ้อน อีกประการกระบวนท่าฟ้อนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ได้รับการถ่ายทอด และมีการปรับปรุงกระบวนท่าฟ้อนในสมัยของพระราชยาเจ้าดารารัศมี และเป็นแบบเรียนที่ทางวิทยาลัยนั้นยึดเป็นแบบแผนของการฟ้อนเล็บมาโดยตลอด มีกระบวนท่าที่มากกว่าที่จะนำมาประกวด ก็จะมีการปรับเปลี่ยนหรือตัดทอนท่าฟ้อนออกให้เหมาะกับการประกวด คณะกรรมการจึงมีหลักในการตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บ โดยจะดูความเหมาะสมของกระบวนท่า ว่าท่าฟ้อนมีความเหมาะสม ลงตัว จากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่งหรือไม่³² หรือมีการขัดแย้งของท่าต่อท่าหรือไม่ ถ้าท่าฟ้อนมีความขัดแย้งไม่ลงตัวหรือไม่เหมาะสมก็จะทำการตัดคะแนนของคณะช่างฟ้อนนั้น หรือถ้ามีความสวยงามลงตัวของท่าฟ้อนจากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่ง คณะกรรมการก็จะให้คะแนนกับคณะที่ทำได้ดี

การแต่งกายของช่างฟ้อนผู้ประกวด

การแต่งกายของช่างฟ้อนผู้ประกวด ตามแบบแผนของรูปแบบการแต่งกายของช่างฟ้อนนั้น มีรูปแบบที่สืบทอดกันมาโดยตลอด กล่าวคือ นุ่งผ้าชิ้นลายขวางต่อเอวและเชิงสีดำ ในบางครั้งอาจจะสวมใส่ผ้าชิ้นที่มีการต่อเชิงจก สวมเสื้อแขนกระบอกคอกลม หรือแบบคอจีนติดกระดุมผ่าอก ห่มสไบโดยชายของสไบด้านหน้าจะเสมอกันกับชายเสื้อของช่างฟ้อน และจะพาดจากไหล่ซ้ายลงใต้ไหล่ขวาพับทบพาดไหล่ซ้ายลงทางด้านหลัง สวมสังวาล ติดเข็มกลัดเกล้า

³² สัมภาษณ์ นางเพียงแข จิตรทอง . อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่. 3 พฤศจิกายน

ผมมวยทั้งแบบทรงญี่ปุ่น หรือแบบรวบเป็นมวย เหน็บดอกเอื้องหรือดอกไม้ที่หาได้ สวมกำไลข้อมือ ใต้วงหูก มีสวมเล็บ ถ้าเป็นช่างฟ้อนของกลุ่มพระราชยาเจ้าดารารัศมีจะสวมกำไลข้อมือเท้าจากการแต่งกายในช่วงต้นเป็นรูปแบบการแต่งกายที่สืบทอดกันต่อมา ในการประกวดฟ้อนเล็บ คณะกรรมการจะดูความเหมาะสมของเครื่องแต่งกายของช่างฟ้อน โดยมีเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ความเหมาะสมของเสื้อที่สวมใส่ มีความพอดีกับตัวช่างฟ้อนหรือไม่ สีของผ้าชั้นมีความเหมาะสมกับกับสีเสื้อและสไบหรือไม่ การเกล้าผมสวยงามเหมาะกับช่างฟ้อนหรือไม่ ดอกไม้เหน็บผมมีความเหมาะสมไม่เยาะจนเกินไป จากการสัมภาษณ์กรรมการผู้ตัดสินไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนุ่งชั้นที่มีการต่อด้วยเชิงจก อาจจะนุ่งชั้นที่ต่อด้วยผ้าฝ้ายธรรมดาก็ได้ แต่จะดูความเหมาะสมโดยรวม³³หรือบางครั้งอาจจะนำผ้าไหมมาตัดเป็นชุดในการประกวดฟ้อนเล็บ แต่ก็อาจจะแพ้แก่คณะที่นุ่งผ้าฝ้าย ในการประกวดครั้งนั้นก็ได้อีก

ระยะเวลาในการฟ้อนเล็บ

ระยะเวลาในการฟ้อน เวลาของการฟ้อนเล็บถือได้ว่าเป็นเกณฑ์การกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งเรื่องของกระบวนท่า รูปแบบการแปรแถว ตลอดจนความเหมาะสมสวยงามในการฟ้อนเล็บประกวด คณะกรรมการผู้ตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บ จะทำการตกลงกันระหว่างผู้จัดการประกวด หรือทางวัดที่จัดงาน โดยส่วนใหญ่แล้วคณะกรรมการจะตั้งเวลาในการประกวดของแต่ละคณะ ประมาณ 10 – 15 นาที เพราะเนื่องจากถ้าคณะกรรมการผู้ตัดสินตั้งเวลาน้อยกว่านี้ อาจจะทำให้รูปแบบการแปรแถว ตลอดจนท่าฟ้อน ที่คณะช่างฟ้อนไม่ได้แสดงได้อย่างเต็มที่ เพราะเวลาน้อยเกินไป แต่ถ้าหากตั้งเวลามากไปกว่านี้ อาจจะทำให้ผู้ที่มาเที่ยวชมการประกวดเกิดความเบื่อหน่ายได้ เพราะถ้าคณะไหนที่ทำการฟ้อนได้ไม่สวย ผู้ชมก็จะไม่ชม แต่ถ้าคณะไหนฟ้อนได้อย่างสวยงามก็จะเป็นการดี มีผู้ชมกันอย่างหนาแน่น ในการประกวดฟ้อนเล็บส่วนใหญ่จึงนิยมใช้เวลาในการประกวด ประมาณ 10 – 15 นาทีต่อการประกวดหนึ่งคณะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³³ สัมภาษณ์ นางเพียงแข จิตรทอง . อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ . 3 พฤศจิกายน

ภาพที่ 2.58 : การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ่มดอกเอื้อง ณ งานฉลอง
อุโบสถวิหารลายคำ ณ วัดแม่สาหลวง ตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2549
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.59 คณะช่างฟ้อนที่เข้าร่วมประกวด ณ งานฉลอง อุโบสถวิหาร
ลายคำ ณ วัดแม่สาหลวง ตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2549
ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพทั้งสองภาพจะเห็นได้ว่าการประกวดพ่อนเล็บบางคณะ นิยมใช้ช่างหญิงสาววัยรุ่น เป็นผู้พ่อนทำการประกวด อาจจะเป็นด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ เช่น ในการประกวดพ่อนเล็บจะเป็นการพ่อนที่ต้องใช้ความสามารถของตัวช่างพ่อนในการโชว์กระบวนการพ่อน และจะต้องใช้ความสามารถในการแปรแถว ถ้าใช้ช่างพ่อนผู้สูงอายุอาจจะไม่เหมาะสมกับการแปรแถว และอาจจะต้องพ่อนในเวลานาน แต่ถ้าใช้ช่างพ่อนหญิงสาววัยรุ่นอาจจะช่วยในการฝึกหัดและความอดทนในการพ่อนเวลานาน ส่วนด้านเครื่องแต่งกายจะเห็นได้ว่า ช่างพ่อนหญิงสาววัยรุ่น จะสวมใส่เครื่องแต่งกายที่สวยงามมากกว่าด้วยรูปร่างของช่างพ่อน แต่ถ้าเป็นช่างพ่อนผู้สูงอายุอาจจะสวยงามไม่เท่าหญิงสาววัยรุ่น

การประกวดพ่อนเล็บ ผู้วิจัยได้พบว่ามีหลักฐานเป็นภาพถ่ายการประกวดพ่อนเล็บ ของคณะศรีทราช่างพ่อนของวัดพันแหวนที่ในปัจจุบันวัดนี้ ไม่มีช่างพ่อนแล้ว ได้เข้าร่วมการประกวดพ่อนเล็บ

ภาพที่ 2.60 : คณะช่างพ่อนวัดพันแหวนที่เข้าร่วมประกวด พ่อนเล็บเมื่อปีพ.ศ. 2506
ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพถ่ายเป็นภาพของคณะช่างพ่อนเล็บวัดพันแหวน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้เข้าร่วมการประกวดพ่อนเล็บ โดยเขียนได้ภาพว่า ขณะที่ 1 การประกวดพ่อนพื้นเมือง งานประเพณีสงกรานต์ เทศบาลนครเชียงใหม่ในภาพหญิงคนกลางเป็นผู้ฝึกหัดและเป็นหัวหน้าคณะ มือถือถ้วยรางวัลชนะเลิศการประกวดพ่อนเล็บ หญิงสาวช่างพ่อนอีก 8 คนเป็นช่างพ่อนที่เข้าร่วมประกวด ด้านหลังภาพที่ผู้วิจัยได้พบเขียนบรรยายถึงเครื่องแต่งกายว่า 1. ซิ่นตีนต้อ (สีเหลือง) 2. เสื้อสีน้ำ

เงิน 3. ผ้าสไบเหลือง 4. ดอกเอื้องผึ้งสด ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2506 เป็นที่น่าสังเกต เห็นได้ว่า กลุ่มคณะช่างฟ้อนวัดพันแหวน ก็นิยมที่จะใช้ช่างฟ้อนเป็นสาววัยรุ่น ในการประกวด จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทราบว่า ปัจจุบันช่างฟ้อนที่ปรากฏในภาพถ่าย ปัจจุบันบางส่วนยังมีชีวิตอยู่ แต่ไม่ได้ทำการฟ้อนแล้ว

ดนตรีที่ใช้ในการประกวดฟ้อนเล็บ

การประกวดฟ้อนเล็บ มีองค์ประกอบที่มีความสำคัญอยู่หลายประการ แต่ที่เห็นจะขาดไม่ได้ คือ วงดนตรีที่ใช้ในการฟ้อนเล็บ ซึ่งได้แก่ วงกลองตั้งโอง ในการประกวดฟ้อนเล็บ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ดนตรีที่ใช้บรรเลงในการประกวด ถือได้ว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ เพราะว่าการประกวดฟ้อนในบางเวทีการที่จะชนะ หรือ แพ้นั้นอาจจะขึ้นอยู่กับดนตรีด้วยก็ได้ ในการที่ผู้วิจัยได้ลงภาคสนามและได้เข้าร่วมในชมการประกวดฟ้อนเล็บ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ดนตรีเป็นส่วนสำคัญในอันดับต้น ด้วยถ้าคณะช่างฟ้อนต้องขึ้นประกวด และดนตรีบรรเลงไม่ได้จังหวะ หรืออาจจะบรรเลงผิดเพี้ยนไปจากจังหวะที่ช่างฟ้อนเคยฝึกซ้อมมา ก็อาจจะทำให้ช่างฟ้อนเกิดความไม่มั่นใจในการประกวดและอาจทำให้เสียคะแนนในการฟ้อนได้ แต่ถ้าคณะช่างฟ้อนใดที่ฟ้อนร่วมกับวงดนตรีที่มีความชำนาญในการบรรเลง นักดนตรีคู่งหวะการก้าวเท้าของช่าง ก็จะทำให้การฟ้อนของช่างฟ้อนนั้น มีความสมบูรณ์ทั้งรูปแบบการฟ้อนและการบรรเลงดนตรี อาจจะทำให้ช่างฟ้อนคณะนั้น ได้รับรางวัลก็เป็นได้ แต่ในบางเวทีทางคณะกรรมการอาจจะให้ช่างฟ้อนเตรียมดนตรีมาเอา โดยส่วนใหญ่จะนิยมใช้เทปคลาสเส็จ หรือซีดีเพลง เพื่อให้ช่างฟ้อนเกิดความเคยชินกับเสียงดนตรี เมื่อทำการฟ้อนประกวดก็จะมีคามมั่นใจและทำได้อย่างเต็มที่ การประกวดฟ้อนเล็บจะนิยมฟ้อนหลังจากที่คณะศรัทธาหัววัดฟ้อนนำเครื่องโททานเข้าวัดแล้ว จึงจะเริ่มมีการประกวด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.61 : การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.62 : คณะช่างฟ้อนวัดท่าลำปำ
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.63 : คณะช่างฟ้อนที่เข้าร่วมประกวด
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.64 : การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.65 : การประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้อง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.66 : คณะช่างฟ้อนเล็บหัววัดทำการฟ้อนในงานปอยหลวง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.67 : คณะช่างฟ้อนเล็บหัววัดทำการฟ้อนในงานปอยหลวง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.68 : คณะช่างฟ้อนเล็บหัววัดทำการฟ้อนในงานปอยหลวง
ที่มา : ผู้วิจัย

สรุป

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความเจริญตั้งแต่อดีต จากถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 700 ปี จึงทำให้เมืองเชียงใหม่ เป็นแหล่งรวมทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ประเพณีของชาวเชียงใหม่ จะสอดคล้องอยู่ใน เดือนต่าง ๆ ของปีทั้ง 12 เดือน โดยในบางประเพณีจะมีการฟ้อน สอดแทรก เข้าไปอยู่ เช่น ประเพณีออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน ประเพณียี่เป็ง ประเพณีปอยน้อย ประเพณีปอยหลวง ประเพณีปอยลื้อ ประเพณีปี๋ใหม่เมือง ประเพณีขึ้นพระธาตุหรือสงกรานต์พระ ธาตุ ประเพณีเข้าอินทิล ประเพณีทานสลาก เป็นต้น จนอาจจะทำให้เมื่อมีประเพณีและจะต้องมี การฟ้อนรำควบคู่กันไป ประเพณีการฟ้อน ของคนเชียงใหม่ที่มีความสำคัญ และถือได้ว่าเป็น เอกลักษณ์ ของจังหวัดเชียงใหม่ เห็นจะได้แก่ การฟ้อนเล็บ

ฟ้อนเล็บ เกิดขึ้นหรือมีการฟ้อนขึ้นครั้งแรกเมื่อใด ไม่มีหลักฐานการกำหนดที่แน่นอน แต่ จากการศึกษาประวัติพบว่าเกิดขึ้นจากการปรับปรุงของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อครั้งที่ พระองค์เสด็จกลับมาประทับที่จังหวัดเชียงใหม่ พระองค์ได้เชิญครูผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ ไทยภาคกลาง มาทำการปรับปรุงกระบวนท่าฟ้อนพื้นเมืองให้เป็นแบบแผน โดยส่วนใหญ่จะได้รับ อิทธิพลท่ารำทางภาคกลางเข้ามาผสมผสาน โดยนำลักษณะ ของหลักการแสดงภาคกลางเข้ามา ปรับปรุง อาทิเช่น รูปแบบการแปรแถว การใช้มือจับ การตั้งวง การทรงตัวตรงหลังตั้ง มา ผสมผสานกันกระบวนท่าฟ้อนเกิดเป็นการแสดงหลากหลายชุด

การฟ้อนเล็บถือได้ว่าเป็นการแสดงอีกชุดหนึ่งที่ได้รับอิทธิพล โดยได้รับจากการปรับปรุง ท่าจากการแสดงภาคกลาง การฟ้อนเล็บแพร่หลายออกสู่สังคมคนเชียงใหม่ไปทั่วทั้ง 8 จังหวัด ภาคเหนือ แต่ที่พบหลักฐานว่ามีคณะช่างฟ้อนทำการฟ้อนอยู่ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ การฟ้อนเล็บ เป็นที่นิยมจนกระทั่งเกิดการประกวดฟ้อนเล็บเพื่อชิงรางวัล โคมมีวัดที่เป็น เจ้าภาพจัดงาน หมุนเวียนทำหน้าที่ในการจัดการประกวด ผู้ที่เข้าร่วมประกวด ส่วนใหญ่เป็นช่าง ฟ้อนของศรัทธาแต่ละวัด เมื่อทำการฟ้อนโดยช่างสวมเล็บทองเหลืองทั้ง 8 นิ้วยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ ก็ จะเรียกว่า ฟ้อนเล็บ เมื่อทำการฟ้อนนำหน้าขบวนแห่ครัวทาน ก็จะเรียกว่า ฟ้อนแห่ครัวทาน หรือ ในบางครั้งอาจจะเรียกว่า ฟ้อนเมือง เพราะมีต้นกำเนิดจากฟ้อนพื้นเมือง

การแต่งกายของผู้ฟ้อนจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง คือ จะนิยมสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่ง ซิ่นลายขวาง ห่มสไบ ศีรษะเกล้าผมมวย เหน็บดอกเอื้อง ช่างฟ้อนคุ่มหลวงจะเหน็บดอกไม้ ไหวทอง สวมกำไรข้อมือ กำไรข้อเท้า ส่วนชาวบ้านจะไม่นิยมสวมดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการ ฟ้อนจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองดั้งเดิม ที่มีชื่อเรียกว่า “วงกลองตี่โนง” ซึ่งประกอบไปด้วย กลองแวง

กลองตะหลดปด ฆ้องอ้อยและฆ้องโห่ยี่ สว่า แนน้อย และเนหลวง บรรเลงประกอบการฟ้อน โดยใช้เพลงปราสาทไหว แหย่งหลวง หรือ แหย่งน้อย

ฟ้อนเล็บได้เผยแพร่ออกสู่สังคมคนเชียงใหม่ กลุ่มผู้วิจัยพบว่าสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1. การฟ้อนเล็บในกลุ่มเจ้าผู้ครองนคร หรือเจ้านายฝ่ายเหนือ สอดแทรกอยู่ในประเพณีบายศรี ทูลพระขวัญ 2. การฟ้อนเล็บในกลุ่มสถานศึกษาจะสอดแทรกในการเรียนการสอนของโรงเรียน ในจังหวัดเชียงใหม่ 3. การฟ้อนในรูปแบบของบริษัทจัดการแสดงที่รับจ้างจัดการแสดงนาฏศิลป์ ล้านนาและห้องอาหารที่มีการแสดง และกลุ่ม 4. การฟ้อนเล็บในกลุ่มศรัทธาหัววัด หรือ ชาวบ้าน เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในประเพณีงานปอยหลวง แลงานบุญต่าง ๆ และยังมีการฟ้อนเล็บของข้าราชการ ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

ปัจจุบันในงานบุญประเพณี หรือ งานปอยหลวงเป็นแหล่งรวมกลุ่มของช่างฟ้อนหัววัด หลากหลายวัด เมื่อมีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น ทางวัดเจ้าภาพจึงมีการแข่งขัน การประกวดฟ้อนเล็บ ขึ้น เพื่อเป็นการชักชวนให้คณะฟ้อนเล็บศรัทธาหัววัดต่าง ๆ เข้าร่วมประกวด และค้นหาคณะช่าง ฟ้อนเล็บ ที่ทำการฟ้อน ได้สวยที่สุดและเป็นการอนุรักษ์การฟ้อนเล็บ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ประวัติคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติและองค์ประกอบต่าง ๆ ของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ โดยในส่วนของประวัติการก่อตั้ง ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นช่วง 3 ดังนี้

1. ช่วงก่อตั้ง คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ปีพ.ศ. 2503
2. ช่วงหาสมาชิก ประมาณปีพ.ศ. 2509
3. ช่วงขาดผู้นำ

3.1. ช่วงก่อตั้ง คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ปีพ.ศ. 2503

คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เกิดขึ้นจากการร่วมกลุ่มของศรัทธา ชาวบ้านที่มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาทุกวันพระและงานบุญ ตลอดจนพิธีกรรมทางศาสนาในทุกครั้ง จะมีคณะศรัทธาชาวบ้าน ในละแวกวัดและใกล้เคียง เข้าร่วมทำบุญกันอย่างเต็มที่ ด้วยความเต็มใจ เมื่อทางวัดมีงานปอยหลวง หรืองานที่ทางวัดต้องไปเข้าร่วมงานปอยตามหัววัดต่าง ๆ ก็จะมีคณะศรัทธา ชาวบ้านรวมกลุ่มกันจัดแบ่งหน้าที่ในการเตรียมงาน ทั้งฝ่ายจัดเตรียมต้นคร้วทานหรือเครื่องไททาน ฝ่ายบอกบุญหรือฝ่ายจัดหาเงินร่วมทำบุญ ฝ่ายอาหาร ฝ่ายเครื่องเสียง เครื่องดนตรี ตลอดจนช่างฟ้อน ชาวบ้านจะจัดแบ่งหน้าที่ตามแต่ความถนัดหรือความสามารถของตน บางคนที่มีความสามารถในการฟ้อนรำ ก็ร่วมกลุ่มจัดตั้งเป็นคณะช่างฟ้อนเพื่อฟ้อนนำขบวนแห่เครื่องไททาน หรือ ต้นคร้วทานไปตามวัดต่าง ๆ ที่ได้เป็นเจ้าภาพจัดงานขึ้น การฟ้อนเล็บหรือการฟ้อนแห่คร้วทาน มีขึ้นครั้งแรกเมื่อใด หรือยุคสมัยใด ไม่สามารถสืบประวัติความเป็นมาที่แน่นอนได้ แต่มีการกระทำสืบต่อกันหลายชั่วอายุคน เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยตลอด

คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้เกิดขึ้นจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยการรวมกลุ่มและมีความเห็นที่จะจัดตั้งช่างฟ้อนประจำวัด โดยผู้นำกลุ่มได้แก่ นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ศรัทธาวัดที่มีบ้านอยู่ติดกับวัดพระสิงห์ และทางครอบครัวได้ร่วมทำบุญกับวัดพระสิงห์มาโดยตลอด ได้มีแนวคิดที่จะจัดตั้งคณะช่างฟ้อนเล็บขึ้น ในงานปอยหลวงและงาน

อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงห์) ออกทรงน้ำในงานประเพณีปีใหม่เมือง เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2503¹

นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง จึงได้ทำการชักชวนชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง ทำการจัดตั้งกลุ่มช่างฟ้อนเล็บขึ้น โดยเริ่มต้นมีสมาชิกทำการฟ้อนทั้งหมด 6 คน (ไม่สามารถหาข้อมูลได้) ในการฟ้อนครั้งแรก คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ทำการฟ้อนได้ในระยะหนึ่งประมาณ 5 – 6 ปี ก็ต้องทำการหยุดฟ้อน ด้วยสาเหตุที่ว่าสมาชิกในกลุ่ม มีหน้าที่ในการดูแลครอบครัว จึงไม่สามารถมาทำการฟ้อนให้ได้

ช่วงหาสมาชิก ประมาณปีพ.ศ. 2509

เมื่อเริ่มมีการก่อตั้งคณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ในครั้งแรกไม่ประสบความสำเร็จ นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ยังคงมีความตั้งใจในการที่จะก่อตั้งคณะช่างฟ้อนประจำวัด นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง จึงได้ทำการชักชวน นางจันทร์จร ศศิธร ที่มีบ้านติดกัน และยังเป็นคณะศรัทธาของวัดพระสิงห์ ให้เข้ามาร่วมกลุ่มกันฟ้อนเล็บ และ นางจันทร์จร ศศิธร ยังได้ชักชวน นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ซึ่งเป็นคณะศรัทธาของวัดพวกแด้ม และ ยังเคยเป็นช่างฟ้อนหัววัดมาก่อน เพราะนางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ มีบ้านอยู่หลังวัดพวกแด้มเมื่อสมัยที่ยังมีอายุประมาณ 11 – 12 ปี หรือ ประมาณ ปี พ.ศ. 2491 ได้เข้าร่วมฝึกหัดและเป็นคณะช่างฟ้อนของคณะช่างฟ้อนวัดพวกแด้ม โดยได้รับการฝึกหัดการฟ้อนเล็บ ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา ฟ้อนเงี้ยวเมือง ตลอดจนการฟ้อนอื่น ๆ ต่อมาเมื่อนางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ มีครอบครัวจึงหยุดทำการฟ้อนให้กับคณะช่างฟ้อนวัดพวกแด้ม เมื่อ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ได้รับการชักชวนให้รวมกลุ่มเป็นช่างฟ้อนก็ได้ตกลงเป็นสมาชิกช่างฟ้อนของวัดพระสิงห์ เพราะมีความคุ้นเคยสนิทสนมกับนางจันทร์จร ศศิธร และในช่วงที่ไม่ได้รับการชักชวน นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ก็มีความคิดที่อยากจะกลับไปฟ้อนให้กับคณะศรัทธาวัดพวกแด้ม แต่ก็ไม่คุ้มเคยเพราะสมาชิกคณะวัดพวกแด้มที่เคยร่วมฟ้อนด้วยกันไม่ได้ทำการฟ้อนแล้ว

คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์มีศรัทธาช่างฟ้อนประมาณราว 6 คน ทำการฟ้อนกันมาโดยตลอดทั้งงานปอยหลวง งานอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ (พระสิงห์) ออกทรงน้ำในงานปีใหม่เมือง งานฟ้อนนำขันโตก ตลอดจนงานบุญต่างๆที่เกิดขึ้นในทุกปี คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์ทำการฟ้อนกันมาได้ระยะหนึ่ง ก็หยุดทำการฟ้อนอีกครั้ง เนื่องจากช่างฟ้อนบางคนต้องย้ายตามครอบครัวไปอยู่ที่อื่น บางคนจึงไม่สามารถมาร่วมฟ้อนให้ได้ เมื่อคณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์ขาดสมาชิก นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง และ นางจันทร์จร ศศิธร มีความเห็นที่จะหาช่างฟ้อนเพิ่ม นางจันทร์จร ศศิธร และ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ จึงได้ชวนให้ นางอำไพ ดวงใจ ซึ่งรู้จักกันและ

¹ สัมภาษณ์นางจันทร์จร ศศิธร. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโศวัดพระสิงห์. 8 สิงหาคม 2550.

ได้มาร่วมทำบุญที่วัดพระสิงห์อยู่เป็นประจำ ให้เข้าร่วมเป็นคณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์ เพราะนางอำไพ ดวงใจ เคยเป็นช่างฟ้อนเก่าที่เคยร่วมฟ้อนกับนางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ สมัยที่ยังเป็นช่างฟ้อนของวัดพวกแถม และนางอำไพ ดวงใจ มีความสามารถในการฟ้อนได้ดี เข้าเป็นคณะศรัทธาช่างฟ้อนของวัดพระสิงห์

เมื่อราวปี พ.ศ. 2520 คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์มีความเห็นว่า วัดพระสิงห์ห้วยรวมหาวิหารเป็นพระอารามหลวง เวล่านำขบวนหาคร้วทานของทางวัดไปร่วมงานปอยหลวงตามวัดต่าง ๆ ไม่มีช่างฟ้อนเลืบนำขบวน แต่หัววัดโดยทั่วไปกลับมีช่างฟ้อนเลืบนำขบวนอย่างสวยงาม คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จึงรวมกลุ่มกันอีกครั้ง และทำการฟ้อนเลืบน ต่อมาจนถึงราวปี พ.ศ. 2528 คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จึงเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมมากยิ่งขึ้น นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ และนางจันทร์จร ศศิธร ได้ชักชวนนาง บัวผา จันทิมา ให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของคณะ นางบัวผา จันทิมา เป็นช่างฟ้อนประจำวัดอยู่ทั่วไป ไม่ได้เจาะจงว่าจะต่างฟ้อนให้กับวัดใด เมื่อเวลามีงานฟ้อนคนที่รู้จักก็จะชวนให้ไปฟ้อน ถ้าช่างฟ้อนวัดใดขาดคนก็จะไปฟ้อนให้ ในทุกครั้งที่ขอมมา คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์ ทำการฟ้อนต่อมาอีกระยะหนึ่ง นางจันทร์จร ศศิธร และ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ได้ชักชวนให้ นางศรีนวล โพธิศรี ซึ่งมีบ้านอยู่ละแวกใกล้กันเข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนด้วยอีกคน เพราะนางศรีนวล โพธิศรี เคยได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่าฟ้อนและการรำอีกหลายชุดจากนางพลอยศรี เมขลา ซึ่งทำการสอนฟ้อนที่โรงเรียนการช่างสตรีเชียงใหม่ (โรงเรียนอาชีวศึกษาปัจจุบัน) ในตอนสมัยที่นางศรีนวล โพธิศรี ยังเป็นนักเรียนอยู่ นางศรีนวล โพธิศรี ได้ร่วมฟ้อนกับนางพลอยศรี เมขลา มาตลอดจนนางศรีนวล โพธิศรี จบการศึกษาและเมื่อมีได้เข้ารับราชการครูและมีครอบครัวนางศรีนวล โพธิศรี จึงหยุดฟ้อน² เมื่อนางศรีนวล โพธิศรี ได้รับการชักชวนจาก นางจันทร์จร ศศิธร และ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ จึงตอบตกลงที่จะเข้าร่วมฟ้อน และเป็นสมาชิกคณะศรัทธาช่างฟ้อนของวัดพระสิงห์ทำการฟ้อนเรื่อยมา แต่ก็ต้องหยุดฟ้อนอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากสาเหตุช่างฟ้อนบางคนไม่สามารถมาฟ้อนให้ได้ คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จึงหยุดทำการฟ้อน

ปี พ.ศ. 2535 ในงานประเพณีปีใหม่เมือง หรืองานสงกรานต์ ได้มีการถ่ายทำสารคดีของต่างประเทศ เข้ามาถ่ายทำวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่³ และได้เลือกวัดพระสิงห์ห้วยรวมหาวิหารเป็นจุดท่องเที่ยวของจังหวัดรองจากวัดพระบรมธาตุคู่อุยสุเทพ จึงได้ทำการบันทึกเทปและทางทีมงานได้ติดต่อทางคณะช่างฟ้อนเลืบนวัดพระสิงห์ ทำการฟ้อนเลืบน เพื่อบันทึกเป็นภาพประกอบการแนะนำวัดพระสิงห์ และทางทีมงานสารคดีอยากให้มีช่างฟ้อนจำนวนมาก ทางคณะ

² สัมภาษณ์นาง ศรีนวล โพธิศรี. คณะช่างฟ้อนเลืบนอาวุโสวัดพระสิงห์, 4 ตุลาคม 2550.

³ สัมภาษณ์นาง ศรีนวล โพธิศรี. คณะช่างฟ้อนเลืบนอาวุโสวัดพระสิงห์, 20 ธันวาคม 2550.

ช่างฟ่อนวัดพระสิงห์จึงได้ติดต่อจัดหาช่างฟ่อน เพื่อเติม จากที่ทางกลุ่มช่างฟ่อนมีสมาชิกอยู่ 6 คน จึงต้องหาช่างฟ่อนเพิ่มอีก 4 คน เพื่อให้ได้เป็น 10 คนในการถ่ายทำครั้งนั้น นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง นางจันทร์จร ศศิธร และ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ชักชวนคนที่รู้จักให้เข้าร่วมฟ่อนในครั้งนั้น

ภาพที่ 3.1 : คณะช่างฟ่อนอาวโสดวัดพระสิงห์ที่ได้มีการร่วมกลุ่มกัน ถึง 10 คน เรียงจากด้านซ้ายไปขวา 1. นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ 2. นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ผู้ก่อตั้ง 3. นางจันทร์จร ศศิธร 4. นางศรีบุตร เทิดทูล 5. นางศรีมอย ปันแก้ว 6. นางศรีนวล โภทศรี 7. นางบัวแก้ว ไมตรีบานามสกุล 8. นางคำน้อย ณ เชียงใหม่ 9. นางนภา แสนเพ็ญ และ 10. นางอำไพ ดวงใจ ถ่ายเมื่อวันที่ 15 เมษายน ปีพ.ศ. 2535

ที่มา : นางศรีนวล โภทศรี

คณะช่างฟ่อนเลียบวัดพระสิงห์ ได้ทำการฟ่อนในงานประเพณีและงานต่าง ๆ ที่ทางวัดได้ขอให้ช่วยโดยตลอด และในทุกปีคณะช่างฟ่อนเลียบวัดพระสิงห์ จะต่อฟ่อนให้กับทางวัดเป็นประจำเป็นหน้าที่ที่จะขาดมิได้คือ การฟ่อนเลียบเพื่อบวงสรวง ในการอัญเชิญพระพุทธรูปสังขี หรือพระสิงห์ออกทรงน้ำ ในการฟ่อนเลียบบวงสรวง ทางวัดจะกำหนดการอัญเชิญพระพุทธรูปสังขีหรือพระสิงห์ ในวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ทางวัดจะให้คณะช่างฟ่อนวัดพระสิงห์ เริ่มทำการฟ่อนในเวลาประมาณ 09.00 น. บริเวณลานหน้าพระวิหารลายคำ เมื่อคณะช่างฟ่อนฟ่อนเลียบเสร็จ ทางวัดจะทำการอัญเชิญพระพุทธรูปสังขีหรือพระสิงห์มาประดิษฐานบนราชรถ และเคลื่อนขบวนออกเพื่อให้ประชาชนชาวเชียงใหม่ ได้ทำการสรงน้ำขอพรพระสิงห์ เพื่อความเป็นสิริมงคลในประเพณีปีใหม่เมือง โดยจะเริ่มตั้งขบวนแห่ที่บริเวณด้านหน้าของสถานีรถไฟเชียงใหม่ แล้วจึงเคลื่อนขบวนแห่มาทางถนนท่าแพ เข้าถนนราชดำเนิน และ ตรงเข้ามายังวัดพระสิงห์ เป็นการเสร็จพิธี

ภาพที่ 3.2 : คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ทำการตั้งท่าถ่ายรูป บริเวณลานด้านหน้าอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ในประเพณีปีใหม่
ถ่ายเมื่อ วันที่ 13 เมษายน ปีพ.ศ. 2545
ที่มา : นางจันทร์จร ศศิธร

ภาพที่ 3.3 : คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ฟ้อนเล็บบวงสรวง การอัญเชิญ
พระ พุทธสิงค์ หรือพระสิงห์ ออกทรงน้ำในประเพณีสงกรานต์
ถ่ายเมื่อวันที่ 13 เมษายน ปีพ.ศ. 2548
ที่มา : นาง ศรีนวล โปธิศรี

เมื่อราวปี พ.ศ. 2538 คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ได้ร่วมทำการฟ้อนเล็บในงานปอยหลวงกับทางวัด เมื่อเสร็จงาน ได้มีชาวบ้านเข้ามาพูดคุยเรื่องการฟ้อน และถามถึงการรวมกลุ่มกัน เมื่อพูดคุยจบ ก็เรียกว่า ช่างฟ้อนคนเฒ่า (คนแก่) คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์จึงทำการปรึกษากันว่า จะเรียกชื่อกลุ่มของตนเองว่าอย่างไร เมื่อพูดคุยกันจึงมีความเห็นที่ว่าน่าจะเรียกคณะของตนว่า “คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์” เพราะเนื่องจากในช่วงนั้น สมาชิกช่างฟ้อนทุกคนมีอายุมากกว่า 50 ปี และเหมาะสมกว่าที่จะเรียกว่า “ช่างฟ้อนคนเฒ่า”

ปี พ.ศ. 2539 คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ ได้มีโอกาสในการร่วมเป็นตัวแทนในการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ที่ได้มีการจัดการแข่งขันขึ้น ณ สนามกีฬาสมโภช เชียงใหม่ 700 ปี คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ ได้รับเชิญจากทางเทศบาลนครเชียงใหม่ ร่วมฟ้อนเล็บรับไฟพระฤกษ์

ช่วงขาดผู้นำ ปี พ.ศ. 2547

คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ ทำการฟ้อนช่วยงานทางวัดมิได้ขาด จนถึงคราวที่ขาดผู้นำหรือหัวหน้าคณะ คือ นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ได้ถึงแก่กรรมลงเมื่อปี พ.ศ. 2547 คณะช่างฟ้อนจึงหยุดทำการฟ้อน เมื่อขาดผู้นำคณะนางจันทร์จร ศศิธร และนางเก็ยคำ อรุณสิทธิ์ จึงทำการปรึกษากันเรื่องจะทำการฟ้อนต่อไปอีกหรือไม่ เพราะเนื่องจากความสมบูรณ์ทางร่างกายของช่างฟ้อนและช่างฟ้อนเริ่มมีอายุที่มากขึ้น แต่ด้วยความศรัทธาและอย่างที่จะสืบสานกระบวนการทำฟ้อนเอาไว้จึงทำการฟ้อนต่อ ทุกครั้งที่คณะช่างฟ้อนอาวโสวัดพระสิงห์ไปทำการฟ้อน ชาวบ้านและช่างฟ้อนคณะอื่นทราบข่าวว่าคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ จะทำการฟ้อน ก็จะมากอดดูการฟ้อนของทางคณะอยู่ตลอด จนเป็นที่รู้จักและให้ความเห็นว่าช่างฟ้อนเล็บของวัดพระสิงห์ ฟ้อนได้อย่างสวยงาม คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ทำการฟ้อนต่อมาโดยตลอด จนถึงราวปลายปี พ.ศ. 2547 นางจันทร์จร ศศิธรเริ่มมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง ต้องทำการเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลอยู่บ่อยครั้ง คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์จึงเริ่มฟ้อนน้อยลง และเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2548 คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์ก็เกิดการสูญเสียอีกครั้ง ด้วยสาเหตุนางอำไพ ดวงใจ ประสบอุบัติเหตุรถชนเสียชีวิต คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จึงเริ่มทำการฟ้อนน้อยลง โดยจะทำการฟ้อนในบางโอกาสที่เห็นว่าขัดกันศรัทธาของผู้เชิญไปฟ้อนไม่ได้ ทางคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์จึงทำการฟ้อนน้อยลง แต่ที่จะต่อฟ้อนเป็นประจำทุกปี ก็คือการฟ้อนเพื่อบวงสรวงอัญเชิญพระพุทธรูปหิ้งค์หรือพระสิงห์ ออกสร้งน้ำ ถึงแม้ว่าในบางปีอาจจะไม่มีช่างฟ้อนครบตามจำนวน แต่ทางคณะก็จะฟ้อนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอยู่ตลอด

ภาพที่ 3.4 : คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ฟ้อนเล็บนำขบวนแห่ครัวทาน
บริเวณทางเข้าวัด ถ่ายเมื่อประมาณ ปี 2537
ที่มา : นางจันทร์จร ศศิธร

ภาพที่ 3.5 : คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ ถ่ายภาพหลังจากฟ้อนเล็บ
บวงสรวงการอัญเชิญพระพุทธรูปสังขี หรือ พระสิงห์ ออกทรงน้ำ
ถ่ายบริเวณหน้าวิหารลายคำ เมื่อวันที่ 12 เมษายน ปีพ.ศ. 2546
ที่มา : นางศรินวล โปธิศรี

ภาพที่ 3.6 : คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ ถ่ายรูปบริเวณด้านหน้ากุ๋เจ้านาย
ฝ่ายเหนือหลังจากการฟ้อนถวาย ในพิธีดำหัวกุ๋เจ้านายฝ่ายเหนือ
ถ่ายเมื่อวันที่ 19 เมษายน ปี พ.ศ. 2545
ที่มา : นางศรีนวล โปธิศรี

ภาพที่ 3.7 : คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ฟ้อนเล็บรับขบวนแห่
พระพุทธรูปหิ้งค์หรือพระสิงห์เข้าวัด ถ่ายเมื่อวันที่ 13 เมษายน ปี พ.ศ. 2546
ที่มา : นางศรีนวล โปธิศรี

ภาพที่ 3.8 : ทูลเกล้าถวายช่อดอกไม้แด่พระราชินีแห่งประเทศภูฏานในการเสด็จ
เยี่ยมชมวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2546
ที่มา : นางจันทร์จร ศศิธร

ภาพที่ 3.9 : ขณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ในภาพได้แก่
นางจันทร์จร ศศิธร และ นางศรินวล โภทศิริ ฟ้อนเล็บถวายอนุสาวรีย์
สามกษัตริย์ในประเพณี ปีใหม่ เมื่อวันที่ 13 เมษายน ปี พ.ศ. 2547
ที่มา : นางศรินวล โภทศิริ

ภาพที่ 3.10 : คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ ฟ้อนเล็บแสดงให้แก่ผู้มาร่วมงาน การอัญเชิญพระพุทธรูปหิ้งค์ หรือ พระสิงห์ ออกทรงนำถ่ายบริเวณหน้าวิหารลายคำ เมื่อวันที่ 13 เมษายน ปีพ.ศ. 2548

ที่มา : พระครูวิทิศานุสาร (ดร.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

3.2 . ผลงานการเผยแพร่การฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์

- ฟ้อนเล็บงานเปิดโรงละครภาคเชียร์เตอร์ ณ อุทยานการค้ากาดสวนแก้ว
 - ฟ้อนเล็บงานฉลองไฟพระฤกษ์ การแข่งขันกีฬาซีเกมส์ จังหวัดเชียงใหม่
- ปี พ.ศ . 2539
- ฟ้อนเล็บถวายกู่เจ้าเจ็ดตน ณ ดอยอินทนนท์
 - ฟ้อนเล็บถวายรูปหล่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ณ พิพิธภัณฑ์พระตำหนักดารารัศมี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายในค่ายดารารัศมี อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
 - ฟ้อนเล็บ งานเปิดถนนคนเดิน ณ ช่วงประตูท่าแพ
 - ฟ้อนเล็บ งานเปิดพิพิธภัณฑ์ วัดเจ็ดยอด
 - ฟ้อนเล็บ ถวายรูปหล่อครูบาศรีวิชัย งานฉลองรูปหล่อ ณ อนุสาวรีย์ เชียงดอยสุเทพ
 - ฟ้อนเล็บ ถวายงานฉลองงูเงิน เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่ ณ วัดพระธาตุศรีจอมทอง
 - ฟ้อนเล็บ งานวันผู้สูงอายุ ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - ฟ้อนเล็บ ถวายอนุสาวรีย์ สามกษัตริย์ ปี พ.ศ. 2546
 - ฟ้อนเล็บ ถวายกู่บูรพกษัตริย์ และเจ้านายฝ่ายเหนือ งานทรงน้ำกู่ ณ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

- ฟ้อนเล็บ ถลองกลืนหลวงพระราชทาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

- ฟ้อนเล็บ งานแสดง แสง สี เสียง ณ ที่ว่าการอำเภอเมืองหลังเก่า จังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2547

- ฟ้อนเล็บ ถวายงานอัญเชิญพระพุทธรูปหิ้งค์ หรือ พระสิงห์ แห่งสร่งนางงานประเพณี ปีใหม่เมืองของทุกปี

- ฟ้อนเล็บ ถวายงานประเพณีใส่ขันดอกเส้าอินทนิล ณ วัดเจดีย์หลวง

- ฟ้อนเล็บ ถวายงานแห่กลืน วัดมหาวัน

- ฟ้อนเล็บ งานเปิดขันโตกในโอกาสต่าง ๆ ที่ จังหวัดกรุงเทพฯ อุบลราชธานี เป็นต้น

- ฟ้อนเล็บ ถวายการบวงสรวงซ่อมพระวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร จังหวัด

เชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2550

- ฟ้อนเล็บ งานปอยหลวงของวัดต่าง ๆ เช่น วัดหม้อคำดวง วัดช่างแต้ม เป็นต้น

- ได้รับเชิญเป็นคณะกรรมการ การตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บ ณ พิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราทิรมย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยภายในค่ายดารารัศมี อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3.3. ประวัติสมาชิกคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

สังคมหรือชุมชนถือได้ว่าเป็นแหล่งในการที่จะประกอบกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง ในแต่ละครั้ง ซึ่งในสังคมหรือชุมชนนั้น จะประสบผลสำเร็จตามที่ได้คาดหวังไว้สิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้คือ บุคคลที่ทำหน้าที่ในกิจกรรมต่างๆ บุคคลภายในสังคมหรือชุมชนถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ ที่จะทำให้การจัดกิจกรรมภายในสังคมหรือกลุ่มชุมชนนั้นๆ ประสบความสำเร็จ

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นแล้ว จะคาดหวังกับสิ่งของหรือเงินทองค่าตอบแทนนั้นไม่ได้ เพราะการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาในคงอยู่และเป็นการถวายเป็นพุทธบูชา คณะศรัทธาหรือชาวบ้านภายในละแวกวัดจึงเป็นหัวใจหลักในกิจกรรมที่ทางวัดได้จัดขึ้น ในกิจกรรมงานปอยหลวงของวัดจะมีหน้าที่ต่างๆ มากมายที่คณะศรัทธาหรือชาวบ้านจะต้องช่วยกันเพื่อให้งานปอยหลวงในแต่ละครั้งประสบความสำเร็จ

คณะช่างฟ้อนเล็บถือได้ว่าเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีความสำคัญในงานปอยหลวง เพราะจะเป็นบุคคลที่จะแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมการฟ้อนเล็บต้อนรับขบวนแห่ครวทาน หรือฟ้อนเล็บนำขบวนต้นครวทานเข้าวัด คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคณะช่างฟ้อนที่ได้รวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมการฟ้อนเล็บหัววัดให้คงอยู่ โดยภายในกลุ่มจะประกอบด้วยสมาชิก 6 คนดังนี้

ภาพที่ 3.11 : นางจันทรเพ็ญ รอดเครือทอง
ที่มา : ผู้วิจัย

1. นางจันทรเพ็ญ รอดเครือทอง อายุ 70 ปี (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)และไม่สามารถสืบค้นประวัติได้

นางจันเพ็ญ รอดเครือทอง เป็นบุคคลที่มีแนวคิดในการที่จะสืบสานประเพณีการฟ้อนเล็บหัววัด⁴ เพราะวัดพระสิงห์วรมหาวิหารเป็นพระอารามหลวงที่ไม่มีช่างฟ้อนเล็บประจำวัด จึงคิดที่จะก่อตั้งคณะช่างฟ้อนเล็บของวัดพระสิงห์ขึ้น และ ยังเป็นผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนเล็บให้แก่สมาชิกในคณะ และได้ชักชวนคณะศรัทธาชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญที่วัด มาร่วมกลุ่มกันเป็นช่างฟ้อนเล็บประจำวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร คือ

⁴ สัมภาษณ์นางจันทรจรร ศศิธร. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์. 19 พฤศจิกายน 2549.

ภาพที่ 3.12 : นางจันทรจักร ศศิธร
ที่มา : ผู้วิจัย

2. นางจันทรจักร ศศิธร (ณ เชียงใหม่) เกิดวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2478
ปัจจุบันอายุ 72 ปี
ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 5 ถนน สามล้าน ซอย 1 ซ้ำงวัดพระสิงห์ด้านใต้ ตำบล
พระสิงห์ อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่
บิดาชื่อ เจ้าน้อยโสภณ ณ เชียงใหม่ มารดาชื่อ นางประจวบ ณ เชียงใหม่
นางจันทรจักร ศศิธร จบการศึกษาจาก โรงเรียนการช่างสตรีเชียงใหม่
(โรงเรียนอาชีพศึกษา) เป็นธิดาเพียงคนเดียว
นาง จันทรจักร ศศิธร ได้สมรสกับ นายบุญรอด ศศิธร มีบุตรธิดาด้วยกัน 3 คน คือ
1. นายประพัฒน์ ศศิธร	อาชีพวิศวกร
2. นางสาวนิตยา ศศิธร	อาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว
3. นางครุณี ศศิธร	อาชีพพนักงาน โรงเรียนศรีธนาพานิชการ

นาง จันทรจักร ศศิธร⁵ เป็นสมาชิกคนที่ 2 ของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสภาวัดพระสิงห์ที่เข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนหัววัด โดยการชักชวนของนางจันทรเพ็ญ รอดเครือทอง ซึ่งมีความสนิทสนมกัน เพราะบ้านอยู่ติดกัน จึงเข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนและฟ้อนเล็บมาโดยตลอด

ภาพที่ 3.13 : นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์
ที่มา : ผู้วิจัย

3. นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ (หมอนา) เกิดวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2480
ปัจจุบัน อายุ 70 ปี

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 9 ถนน พระปกเกล้า ซอย 7 หลังวัดช่างแต่ม
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บิดาชื่อ นายบุญตัน เมตาเขียว มารดา ไม่สามารถจำชื่อได้
นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ มีพี่น้องทั้งหมด 4 คน คือ

1. นาง เกียงคำ อรุณสิทธิ์ อาชีพแม่บ้าน

⁵ สัมภาษณ์นางจันทรจักร ศศิธร. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสภาวัดพระสิงห์. 19 พฤศจิกายน

2. นางบุญปิ่น หมอนา อาชีพแม่บ้าน
3. นายอินสม หมอนา ปัจจุบันเสียชีวิต
4. นายเสาคำ หมอนา อาชีพรับจ้าง

นาง เกียงคำ อรุณสิทธิ์⁶ ได้สมรสกับ นายอินทร อรุณสิทธิ์ มีบุตรธิดาด้วยกัน 5 คน คือ

1. นายอัมรินทร์ อรุณสิทธิ์ อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ
2. นายอินทร์รัฐ อรุณสิทธิ์ อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ
3. นายอนุชา อรุณสิทธิ์ อาชีพทำสวน (ปัจจุบันเสียชีวิต)
4. นางอรายา อรุณสิทธิ์ อาชีพครู
5. นางอมราวดี ประเสริฐศุกกุล อาชีพครู

นาง เกียงคำ อรุณสิทธิ์⁶ เป็นสมาชิกคนที่ 3 ของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโศวัดพระสิงห์ที่เข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนหัววัด และปัจจุบันยังเป็นผู้จดจำกระบวนการทำฟ้อนเล็บ และนำในการฟ้อน

ภาพที่ 3.14: นางอำไพ ดวงใจ
ที่มา: ผู้วิจัย

4. นางอำไพ ดวงใจ อายุ 73 ปี (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)

⁶ สัมภาษณ์นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโศวัดพระสิงห์. 20 พฤศจิกายน

ไม่สามารถสืบค้นประวัติได้ ทราบเพียงว่า เป็นสมาชิกคนที่ 4 ของคณะช่างฟ้อนเล็บ อาวุโสวัดพระสิงห์ที่เข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนหัววัด โดยการชักชวนของนางจันทร์จร ศศิธร เป็นสมาชิกอีกคนหนึ่งของคณะช่างฟ้อนที่มีใจรักในการฟ้อนเล็บและฟ้อนเล็บได้สวยงาม⁷ อีกทั้งยังเป็นคนที่ตรงต่อเวลา เมื่อทางคณะจะไปทำการฟ้อนเล็บที่ใด นางอำไพ ดวงใจ จะเป็นผู้ที่มาถึงสถานที่นัดพบก่อนเวลาอยู่เสมอ และจะเป็นคนคอยจัดหาดอกไม้หรือดอกไม้อื่น ๆ มาติดผมให้กันช่างฟ้อนทุกคนในการฟ้อนทุกครั้ง

ภาพที่ 3.15 : นาง ศรีนวล โปธิศรี
ที่มา : ผู้วิจัย

5. นางศรีนวล โปธิศรี (ผดุนารักษ์) เกิดวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2480
ปัจจุบัน อายุ 70 ปี
ปัจจุบันอยู่ บ้านเลขที่ 2 ซอยพระสิงห์ซอย 1 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
บิดาชื่อ นายอินแก้ว ผดุนารักษ์ มารดาชื่อ นางบัวรส ผดุนารักษ์
นางศรีนวล โปธิศรี จบการศึกษาจากโรงเรียนการช่างสตรีเชียงใหม่
(โรงเรียนอาชีวศึกษา) มีพี่น้องทั้งหมด 4 คน คือ

⁷ สัมภาษณ์นางจันทร์จร ศศิธร. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์. 8 สิงหาคม 2550

1. นาง ศรีนวล	โพธิศรี	อาชีพรับราชการ
2. นายสุรรัต	ผลนารักษ์	อาชีพรับราชการ
3. นายสุรินทร์	ผลนารักษ์	อาชีพรับราชการ
4. นางรัตดา	ผลนารักษ์	อาชีพรับราชการ

นางศรีนวล โพธิศรี ได้สมรสกับ นายสมศรี โพธิศรี มีบุตรธิดาด้วยกัน 4 คน คือ

1. นางชนพร	โพธิศรี	อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ
2. นางสาวสิริกร	โพธิศรี	อาชีพค้าขาย
3. นายสมประสงค์	โพธิศรี	อาชีพรับราชการ
4. นางสาวสิรินาฏ	โพธิศรี	อาชีพค้าขาย

นางศรีนวล โพธิศรี⁸ เป็นสมาชิกคนที่ 5 ของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ที่เข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนหัววัด โดยการชักชวนของนางจันทร์จร ศศิธร และ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ใจรักในการฟ้อนร่ายอยู่แล้วเป็นทุนจึงเข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนและฟ้อนเล็บมาโดยตลอด

ภาพที่ 3.16 : นางบัวผา จันทิมา
ที่มา : ผู้วิจัย

⁸ สัมภาษณ์นาง ศรีนวล โพธิศรี. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์. 8 สิงหาคม 2550

6. นางบัวผา จันทิมา (ศรีวงศ์วรรณ) เกิดวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 ปัจจุบัน อายุ 75 ปี

ปัจจุบันอยู่ บ้านเลขที่ 17/1 ซอย ใจแก้ว ตำบล หนองหอย อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่

บิดาชื่อ นายหนู ธรรมเสนา มารดาชื่อ นางคำกอง ศรีวงศ์วรรณ

นางบัวผา จันทิมา จบการศึกษาจาก โรงเรียนวัดป่าสัน มีพี่น้องทั้งหมด 3 คน คือ

- 1.นางสุนันทา ศรีวงศ์วรรณ อาชีพแม่บ้าน (เสียชีวิตแล้ว)
- 2.นายคำอ่อน ศรีวงศ์วรรณ อาชีพชาวนา
- 3.นางบัวผา จันทิมา อาชีพแม่บ้าน

นางบัวผา จันทิมา ได้สมรสกับ สิบโท สมบูรณ์ จันทิมา (เสียชีวิตแล้ว) มีบุตรธิดา ด้วยกัน คน 6 คือ

- 1.นางนงนุช จันทิมา อาชีพธุรการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- 2.นางฟองจันทร์ จันทิมา อาชีพครู
- 3.นางยุพา จันทิมา อาชีพธุรการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- 4.นางนวลศรี จันทิมา อาชีพ -
- 5.นายสมบัติ จันทิมา อาชีพเกษตรกร
- 6.นางสุชาดา จันทิมา อาชีพ -

นางบัวผา จันทิมา⁹ เป็นสมาชิกคนที่ 6 ของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ที่เข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนหัววัด โดยการชักชวนของนางนางเกี้ยงคำ อรุณสิทธิ์ และ นางจันทร์จร ศศิธร นาง บัวผา จันทิมา มีความตั้งใจในการฟ้อนเล็บจึงเข้าร่วมเป็นช่างฟ้อนและฟ้อนเล็บมา โดยตลอด ปัจจุบันนางบัวผา จันทิมา ยังเป็นสมาชิกวงดนตรีพื้นเมืองผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ โดยจะแสดงทุกวันเสาร์งานถนนคนเดินวัวลาย และวันอาทิตย์ที่ถนนคนเดินท่าแพ แต่ถ้าทางคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ จะไปทำการฟ้อนเล็บที่ใด นางบัวผา จันทิมา ก็จะมาร่วมฟ้อนเล็บทุกครั้งที่มีงาน

คณะช่างฟ้อนอาวูโสวัดพระสิงห์ มีประวัติการก่อตั้งและมีผลงานต่าง ๆ ที่ได้ทำเพื่อสังคม และเป็นการสืบสานประเพณีการฟ้อนเล็บให้คงอยู่ ดังที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และรวบรวมไว้ เป็นข้อมูลในข้างต้นที่ผ่านมา

จากประวัติการฟ้อนเล็บที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา และ พบว่ายังมีองค์ประกอบที่ทำให้การฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น มีองค์ประกอบอีกหลายประการ ดังนี้

⁹ สัมภาษณ์นางบัวผา จันทิมา. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์. 29 ธันวาคม 2550

3.4. องค์ประกอบการฟ้อนของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ห้วยรมมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

3.4.1. เครื่องแต่งกาย

การแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บได้สันนิษฐานว่าในสมัยโบราณ คงจะไม่ได้วางระเบียบแบบแผนการแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บเอาไว้ ช่างฟ้อนนำขบวนแห่ครัวทานหรือช่างฟ้อนหัววัดอาจจะแต่งกายตามแบบชีวิตประจำวันของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก แต่คงจะประดิษฐ์ดัดแปลงให้มีความสวยงามมีสีสันยิ่งขึ้นจากของเดิม กล่าวคือ นุ่งซิ่น สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ มีเครื่องประดับ นิยมเกล้ามวยผมตามแบบอย่างประเพณีของล้านนา และนิยมประดับดอกไม้เป็นส่วนใหญ่ แต่อาจจะใช้ ดอกไม้ตามฤดูกาลแล้วแต่ภูมิภาค

ภาพที่ 3.17 : รูปแบบการแต่งกายของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์
ที่มา : ผู้วิจัย

ลักษณะรูปแบบการแต่งกายของคณะช่างฟ้อนอาวโสวัดพระสิงห์ มีการแต่งกายตามรูปแบบการแต่งกายชุดพื้นเมืองล้านนาเหมือนช่างฟ้อนโดยทั่วไป แต่จะมีรายละเอียดที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาและนำเสนอในหัวข้อต่อไป กล่าวคือ

ผ้าซิ่น

ผ้าซิ่นที่ใช้สำหรับสวมใส่ในการฟ้อนเล็บ คณะช่างฟ้อนจะทำการปรึกษากันในกลุ่มว่า ในการจัดซื้อผ้าซิ่นจะต้องการแบบใด สีอะไร และเนื้อผ้าที่ใช้ในการทอ เวลาสวมใส่จะสบายไม่ลำบาก การดูแลรักษาเนื้อผ้าทำอย่างไร เมื่อมีการตกลงในตลาดและองค์ประกอบของผ้าซิ่นก็จะทำการจัดซื้อที่แหล่งขายผ้า โดยส่วนใหญ่จะหาซื้อจากกาดหลวง ผ้าซิ่นส่วนใหญ่ที่คณะช่างฟ้อนได้ซื้อมาจะเป็นผ้าซิ่นลายขวางต่อเอวและเชิงสีดำ ในบางครั้งเมื่อมีงานใหญ่ระดับจังหวัดอาจจะสวมใส่ผ้าซิ่นที่มีการต่อเชิงจก เนื้อผ้าซิ่นที่ทางคณะช่างฟ้อนจัดซื้อเพื่อสวมใส่ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าซิ่นที่ทอด้วยด้ายโทเร โดยจะทอกันเป็นโรงงาน หรืออาจจะเป็นกลุ่มชาวบ้าน เพราะผ้าประเภทนี้มีคุณสมบัติง่ายต่อการดูแลรักษา สำหรับผ้าซิ่นที่เป็นผ้าฝ้ายคณะช่างฟ้อนจะไม่นิยมนำมาสวมใส่ เพราะการดูแลรักษายาก ลักษณะลวดลายของตัวซิ่น จะเป็นซิ่นตาแล้ว ต่อเชิงสีดำ เมื่อได้ผ้าซิ่นก็จะทำการตัดเย็บเป็นผ้าถุงสำเร็จ เพื่อง่ายต่อการสวมใส่

ภาพที่ 3.18 : รูปแบบการนุ่งซิ่นของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์
ที่มา : ผู้วิจัย

เสื้อข้างพ็อน

เสื้อที่ใช้สวมใส่ในการพ็อนของคณะข้างพ็อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ โดยส่วนใหญ่จะสวมเสื้อแขนกระบอกคอกลมผ่าอก ตัดเย็บแบบทรงพื้นเมืองเข้ารูป สีที่ใช้จะนิยมใช้สีที่เหมาะสมกับสีขอผ้าซิ่น ในบางครั้งอาจจะใช้เสื้อสีเดียวกับสีผ้าซิ่น หรืออาจจะใช้สีสลับกัน เนื้อผ้าจะเลือกผ้าที่มีคุณลักษณะถ่ายเทอากาศได้ดี สามารถสวมใส่ได้ทุกโอกาส เนื้อผ้าไม่แข็งหรือนิ่มจนเกินไป สีส่วนใหญ่ที่ทางคณะข้างพ็อนอาวุโสมีจะนิยมสีเขียว เพราะดูแล้วสบายตาและเหมาะสมกับวัยของผู้สวมใส่

ภาพที่ 3.19 : รูปแบบเสื้อและการห่มสไบของคณะข้างพ็อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์

ที่มา : ผู้วิจัย

ห่มสไบ สวมสังวาล ติดเข็มกลัด

การห่มสไบของช่างฟ้อนเล็บจะสามารถห่มได้เป็น 2 แบบ คือ การห่มโดยช่างฟ้อนจะทาบทาบให้ชายสไบด้านหน้าทาบทาบจะอยู่ที่บริเวณชายเสื้อ และพาดบ่าทางด้านซ้ายลงทางด้านใต้แขนขวาข้างลำตัวแล้วพับทบมาทาบทาบลงบนสไบด้านซ้าย โดยทิ้งชายสไบลงทางด้านหลัง และอีกแบบหนึ่ง คือ การทาบทาบสไบให้สไบทาบทาบอยู่ทางด้านบนของตัวสไบ โดยจะเริ่มทาบทาบจากด้านหลังของช่างฟ้อน และพับทบลงข้างลำตัวใต้แขนขวาและทบกลับวางทาบทาบทับลงบนสไบให้ชายด้านหน้าเสมอชายเสื้อของช่างฟ้อน คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ จะใช้การห่มสไบในแบบที่ 1 ส่วนในแบบที่ 2 จะพบในบางคณะ ผ้าสไบส่วนใหญ่ที่คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ จะเป็นผ้าโทเรที่ทอสำเร็จได้สัดส่วน โดยจะไม่ยาวหรือสั้นจนเกินไป ผ้าสไบจะมีความยาวอยู่ที่ประมาณ 2.5 เมตร ผ้าสไบทางคณะจะจัดซื้อพร้อมกันกับผ้าชิ้น ในบางครั้งผ้าสไบเก่าเกินไป ก็จะจัดซื้อกันใหม่ สีของผ้าสไบ คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จะนิยมสีขาว ด้วยเหตุผลที่ว่า ส่วนใหญ่เวลาไปทำการฟ้อนจะต้องฟ้อนในงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงนิยมใช้สีขาว ส่วนสไบสีอื่น ๆ ทางคณะก็ใช้ เป็นสีแดง สีเหลือง สีเขียว เพราะบางครั้งสีของผ้าสไบทางวัดหรือเจ้าภาพอาจจะกำหนดสีมาให้ได้ แต่ทางคณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จะไม่สวมใส่สไบสีดำ เพราะถือเป็นสีที่ไม่เหมาะสมในการฟ้อนงานมงคล สร้อยสังวาลที่ทางคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ สวมใส่จะเป็นสร้อยสังวาลที่ทำจากโลหะชุบทอง โดยจะได้รับความอนุเคราะห์จากทางเจ้าภาพ ในบางงานที่ทางเจ้าภาพเตรียมเครื่องประดับไว้ให้ เมื่อฟ้อนเสร็จก็จะได้รับเป็นของขวัญระลึก มาสวมใส่ในการฟ้อนครั้งต่อไป เข็มกลัดที่ทางคณะช่างฟ้อนติดกลัดกับสังวาล โดยมากทางสมาชิกจะจัดหานำมาเองเป็นส่วนตัว โดยเข็มกลัดจะเป็นพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ฯ หรืออาจจะเป็นตราสัญลักษณ์ในวโรกาสต่าง ๆ

การเกล้าผม

รูปแบบทรงผมของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ การเกล้าผมของคณะจะเกล้าอยู่ 2 แบบ คือ เกล้าผมแบบทรงญี่ปุ่น โดยสมาชิกจะเดินทางไปเกล้าผมที่ร้านประกายแก้ว¹⁰ ซึ่งเป็นร้านทำผมที่ทางสมาชิกเป็นลูกค้าและรู้จักกันเป็นเวลากว่า 25 ปี ในการเกล้าผมทางร้านจะทำการสระผมก่อน เมื่อสระผมเสร็จก็จะทำการเป่าให้แห้ง ทำการย้อม และเก็บเกล้า โดยจะเริ่มต้นด้วยการเกล้าผมทางด้านหน้าก่อน เมื่อเกล้าผมทางด้านหน้าเสร็จ ก็จะทำการเกล้าผมทางด้านหลัง โดยจะเกล้าผมทางด้านหลังขึ้นเอามาทบกันผมที่เกล้าส่วนด้านหน้า แล้วจัดแต่งทรง เมื่อเกล้าด้านหน้า

¹⁰ สัมภาษณ์นางจันทร์จร ศศิธร. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์. 13 มกราคม

และด้านหลังเสร็จ ส่วนปลายผมที่เหลือก็จะทำการขมวดเป็นมวยบริเวณกลางศีรษะ และหนีบดอกไม้ ส่วนการเกล้าผมในแบบที่ 2 จะเป็นการเกล้าผมแบบรวบดึงเป็นมวยไว้บริเวณท้ายทอย และหนีบดอกไม้ การเกล้าผมในแบบที่สอง จะเป็นการเกล้าที่ช่างพ่อนเกล้าเองมาจากบ้าน ถ้าต้องไปพ่อนเล็บแล้วช่างพ่อนไม่มีเวลาที่จะไปเกล้าผมที่ร้านประกายแก้ว ช่างพ่อนก็จะเกล้ากันเอง โดยจะใช้ทรงผมที่สามารถเกล้ากันเองได้

ภาพที่ 3.20 : การเกล้าผมด้านหน้าของช่างพ่อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ ด้านหน้า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3.21 : การเกล้าผมด้านหลังของช่างพ่อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ด้านหลัง
ที่มา : ผู้วิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เล็บฟ่อน

เล็บฟ่อนของคณะช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์ จะนิยมใช้เล็บฟ่อนที่ทำขึ้นจากแผ่นทองเหลืองโดยจะสวมทั้ง 8 นิ้ว ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือทั้งสองข้าง การที่ช่างฟ่อนเล็บวัดพระสิงห์นิยมใช้เล็บสีทองเพราะด้วยสาเหตุที่ว่า มีความสวยงามเหมือนทองคำ เหมาะสมกับสังวาลและเข็มกลัด แต่มีช่างฟ่อนบางคณะจะนิยมใช้เล็บฟ่อนที่มีสีเงิน โดยทางคณะช่างฟ่อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ จะจัดซื้อจากแหล่งที่มีเล็บฟ่อนจำหน่าย และบางครั้งที่ได้รับการเชิญให้ไปฟ่อนทางคณะเจ้าภาพ จะมีการจัดเตรียมเล็บฟ่อนไว้ให้สวมใส่เวลาฟ่อน เพื่อความสวยงามของตัวเล็บ และเมื่อฟ่อนเสร็จก็จะนิยมให้ไว้เป็นที่ระลึกหรือเป็นสินน้ำใจที่มาร่วมฟ่อนในงาน

ภาพที่ 3.22 : รูปเล็บฟ่อนของคณะช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ

จากการสัมภาษณ์ช่างฟ่อนผู้วิจัยได้ทราบว่า เครื่องแต่งกายที่ใช้ประกอบการฟ่อนของคณะช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์ จะตัดเย็บด้วยเงินส่วนตัวเพราะมีความคิดเห็นที่ว่า อยากจะร่วมทำบุญและสืบสานประเพณีการฟ่อนให้สืบต่อไปโดยไม่อยากที่จะรบกวนทางวัด มีความแตกต่างจากคณะช่างฟ่อนอื่น ๆ ที่จะได้รับการสนับสนุนเงินจากทางวัดหรือหน่วยงานต่าง ๆ ตัดเย็บเครื่องแต่งกายให้กับคณะช่างฟ่อน

ในการฟ่อนสิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยคือ มือจะต้องสวมเล็บทุกครั้งที่ทำกรฟ่อน

3.4.2. ดนตรีประกอบการฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนเล็บอย่างที่ทราบโดยทั่วไป จะนิยมใช้ “วงกลองตั้ง โนง” เพราะเป็นวงดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ทั้งเสียงของเครื่องดนตรีที่ทำการบรรเลงเมื่อได้ยิน ก็ทราบว่าเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาแน่นอน คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์เวลาไปทำการฟ้อนจะไปฟ้อนในสถานที่ต่าง ๆ หรือในบางครั้งอาจจะฟ้อนภายในบริเวณวัดที่มีการจัดงาน ทุกครั้งจะมีนักดนตรีประจำวัดบรรเลงอยู่โดยตลอด คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ก็จะเข้าร่วมฟ้อนในทุกครั้ง จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทราบว่าวัดพระสิงห์ แต่เดิมมีคณะนักดนตรีวงกลองตั้ง โนง และมีเครื่องดนตรีครบชุด แต่ต่อมาคณะนักดนตรีเริ่มมีอายุมากและแยกย้ายกันไป บางคนก็เสียชีวิต จนไม่สามารถรวมกลุ่มบรรเลงดนตรีได้ เครื่องดนตรีที่ทางวัดพระสิงห์เคยมีก็ไม่มีใครดูแล และหายสาบสูญไป ในปัจจุบันวัดพระสิงห์จึงไม่มีวงกลองตั้ง โนงบรรเลง¹¹

ส่วนทางคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์เวลาไปทำการฟ้อนที่ใด จะนิยมฟ้อนกับเพลงที่ทำการบันทึกลงเทปคลาสสิคมากกว่า เพราะสาเหตุที่ว่า เวลาไปทำการฟ้อน ที่ต้องฟ้อนเข้ากับดนตรีที่ทำการบรรเลงสด จะไม่ถนัดด้วยการบรรเลงดนตรีสดเวลาบรรเลงนักดนตรีจะบรรเลงท่วงทำนองไม่เท่ากัน บางคณะอาจจะบรรเลงช้า บางคณะอาจจะบรรเลงเร็ว จึงทำให้เวลาฟ้อนไม่เคยชิน และเมื่อมีอายุมากขึ้นสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง จึงไม่ถนัดในการฟ้อนกับดนตรีที่ไม่เคยชิน

3.4.3. การฝึกหัดและขั้นตอนการฝึกซ้อม

การฝึกซ้อมของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ จะใช้รูปแบบการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนโดยการฝึกหัดทุกวันในช่วงแรกของการก่อตั้งคณะ จากนั้นนางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง โดยจะเริ่มจากการฝึกการก้าวเท้าให้เข้ากับจังหวะและทิศทางของท่าฟ้อน เมื่อผู้ฟ้อนเริ่มเข้าใจจังหวะจึงเริ่มฝึกซ้อมท่ามือในท่าต่าง ๆ ตามกระบวนการทำฟ้อน และเมื่อช่างฟ้อนมีความชำนาญจนสามารถจดจำกระบวนการทำฟ้อนได้แล้ว จึงเริ่มฟ้อนให้เข้ากับจังหวะดนตรี โดยจะทำการฝึกซ้อมในช่วงเย็นของทุกวันหรือในเวลาที่เว้นว่างจากการทำงานของแต่ละบุคคล และ เมื่อมีงานปอดหลวง หรืองานต่าง ๆ ที่ทางวัดจะต้องไปร่วมงาน ก็จะทำการฝึกซ้อมก่อนหน้าที่จะถึงวันงานประมาณ 2 - 3 วัน โดยตลอดมา ต่อมาในระยะหลังเนื่องจากช่างฟ้อนเริ่มมีอายุที่มากขึ้น และนางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ได้ถึงแก่กรรมลง คณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์จึงเริ่มทำการฟ้อนตามงานโดยทั่วไปน้อยลง

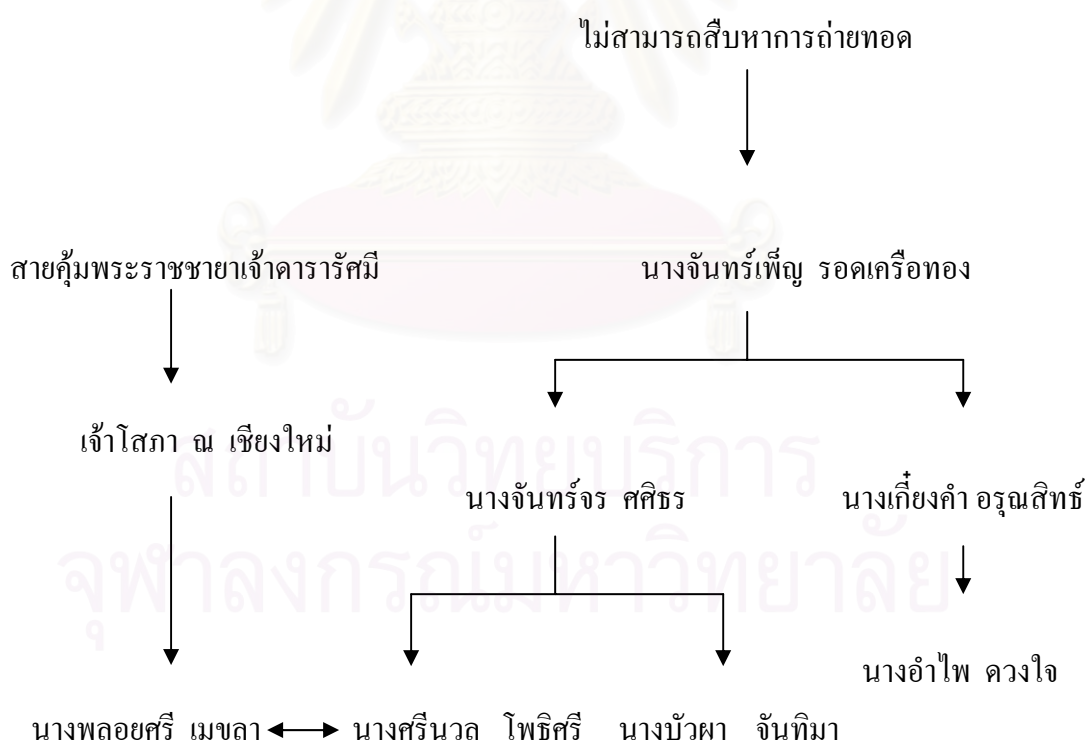
¹¹ สัมภาษณ์นางจันทร์จร สติธร. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์. 13 มกราคม 2550.

และจะทำการฟ้อนในงานบางงานที่ต้องฟ้อน หรือจากการกล่าวขอเชิญไปฟ้อนโชว์จากหน่วยงานราชการต่าง ๆ โดยปัจจุบันจะทำการฝึกซ้อมทำฟ้อนก่อนหน้าวันงานประมาณ 1 - 2 อาทิตย์ เพื่อให้ร่างกายเกิดความคุ้นเคยกับการฟ้อนในเวลานาน¹²

3.4.4. สถานที่ในการฝึกหัด

คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ เป็นการร่วมกลุ่มกันของคณะศรัทธาชาวบ้านที่มีความคิดเห็นเดียวกัน ในการสืบทอดประเพณีการฟ้อนเล็บหัววัด หรือ ช่างฟ้อนตัวแทนประจำวัด ที่จะทำการฟ้อนในงานต่าง ๆ สถานที่ในการฝึกหัดหรือฝึกซ้อม คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ จึงยึดเอาวัดพระสิงห์เป็นจุดศูนย์กลางในการฝึกซ้อม ด้วยสาเหตุที่ว่าเมื่อถึงวันพระจะมีการทำบุญของคณะชาวบ้านศรัทธามาทำบุญที่วัดอยู่แล้ว คณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ ก็จะใช้พื้นที่บริเวณลานวัดด้านข้างพระวิหารหลวง หรือ ในบางครั้งก็ใช้พื้นที่ ด้านข้างของกุฏิสงฆ์ ทำการฝึกซ้อม กระบวนท่าฟ้อนที่จะไปทำการฟ้อนมาที่วัดได้ขอให้ช่วยอยู่เป็นประจำ

ตารางการสืบทอดกระบวนท่าฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์

¹² สัมภาษณ์นาง เกียงคำ อรุณสิทธิ์. คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์. 16 มกราคม

นอกจากคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ จะทำการฟ้อนเล็บให้กับทางวัดแล้วผู้วิจัยยังพบว่าคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ ยังได้รับเชิญไปฟ้อนเล็บให้กับองค์กรต่าง ๆ และได้ร่วมทำการฟ้อนในงานสำคัญของทางจังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ยังได้รับเชิญให้เป็นกรรมการ การตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บให้กับทางวัดหรือหน่วยงานที่ได้จัดการประกวดฟ้อนเล็บ เช่น การประกวดฟ้อนเล็บของวัดพระสิงห์ในงานประเพณีปีใหม่เมือง งานการประกวดฟ้อนเล็บ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยภายในค่ายดาราศาสตร์ อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบและเกณฑ์การตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวูโสวัดพระสิงห์ มีรายละเอียดดังนี้

3.5. เกณฑ์การตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนอาวูโสวัดพระสิงห์

3.5.1. ความพร้อมเพียงและ การแปรแถว

เกณฑ์ของการให้คะแนนความพร้อมเพียง นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ได้อธิบายไว้ว่า เรื่องความพร้อมเพียงของสมาชิกที่ทำการฟ้อนเล็บ โดยทั่วไปทุกคณะที่เข้าประกวดทำได้ดี แต่เราจะต้องดูว่าคณะไหนทำได้ดีที่สุด ช่างฟ้อนได้ทำการฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ดีก็ให้คะแนน ส่วนการแปรแถวช่างฟ้อนที่เข้าประกวดจะมีการแปรแถวที่ไม่มาก บางคณะก็จะมีรูปแบบการแปรแถวที่สวยงาม เหมาะสมกับท่าฟ้อน บางคณะก็ทำได้ไม่ดี

3.5.2. ความถูกต้องของจังหวะกระบวนการทำฟ้อน

เกณฑ์การตัดสินกระบวนการทำฟ้อน นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ อธิบายว่า โดยจะดูที่ผู้ฟ้อนว่าสามารถทำท่าได้ถูกต้องสวยงามหรือเปล่า มือตั้งทำได้เสมอกันหรือไม่ ท่าฟ้อนมีความเหมาะสมเชื่อมโยงจากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่ง และที่ที่มีความสำคัญมากที่สุดรองลงมาจากท่าฟ้อนคือ อารมณ์ ของช่างฟ้อนมีความสุขในการฟ้อน ช่างฟ้อนยิ้มแย้มแจ่มใส จังหวะของช่างฟ้อนก็มีความสำคัญ ดูว่าช่างฟ้อนจับจังหวะได้หรือไม่ การย่อเข้าตรงกับเสียงของเครื่องดนตรี

3.5.3. การแต่งกายของช่างฟ้อนผู้ประกวด

เกณฑ์ของรูปแบบการแต่งกายของช่างฟ้อนเล็บที่เข้าร่วมประกวด นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ สมาชิกของช่างฟ้อนอาวูโสวัดพระสิงห์ ได้อธิบายเรื่องการให้คะแนนการแต่งกายว่า ข้อแรกจะดูที่เครื่องแต่งกายของผู้เข้าประกวดมีความถูกต้องหรือไม่ เมื่อดูรูปแบบเครื่องแต่งกายแล้วจะดูที่สีของเครื่องแต่งกาย ชุดฟ้อนเล็บประกวดควรจะมีสีที่สวยงามสดใสเหมาะสมกับผู้สวมใส่

ถ้านุ่งชั้นสีสด ตัวเสื้อควรมีสีอ่อน ผ้าสไบควรมีสีสด แต่ถ้าผ้าชั้นสีอ่อน ก็ควรสลับสีให้สวยงาม และอาจจะแต่งโดยให้สีของตัวเสื้อและผ้าชั้นมีสีเดียวกันและใช้ผ้าสไบที่มีสีตัดกันกับสีชุด ถ้าคณะช่างฟ้อนที่เข้าประกวดสามารถทำได้ตามเกณฑ์ก็คือว่าสมบูรณ์ ส่วนการเกล้าผมของช่างฟ้อนจะเกล้าผมแบบใดก็ได้ที่สุดแล้วแต่คณะช่างฟ้อนทำมาแต่จะดูที่ดอกไม้เหน็บผมควรจะใส่ดอกไม้สด ไม่ควรใส่ดอกไม้แห้งแต่ถ้าไม่สามารถใช้ดอกไม้สดได้ก็จะดูที่ความสวยงามของสีดอกไม้

3.5.4. ระยะเวลาในการฟ้อนเล็บ

ส่วนระยะเวลาที่ใช้ในการประกวดฟ้อนเล็บ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ได้อธิบายรายละเอียดเรื่องระยะเวลาว่า เวลาในการฟ้อนประกวด ควรจะมีเวลาพอสมควรกระบวนท่าเหมาะสมไม่สั้นและไม่ยาวนานจนเกินไป เพราะในบางคณะที่เข้าประกวดจะฟ้อนไปเรื่อยๆ ไม่ยอมจบ และถ้าฟ้อนได้สวยก็ดี แต่บางครั้งฟ้อนไม่สวยและฟ้อนนานเกินไปทำให้เสียเวลาแก่คณะอื่นที่จะเข้าประกวด เวลาฟ้อนประกวดที่ดีจะอยู่ที่ ประมาณ 10 – 15 นาทีก็พอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุป

ฟ้อนเล็บ เป็นการฟ้อนที่ยังมีการสืบทอดกันในเขตจังหวัดเชียงใหม่ โดยจะนิยมฟ้อนในงานเทศกาล งานปอยหรืองานบุญ คณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคณะช่างฟ้อนเล็บที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มช่างฟ้อนเล็บอาวุโสที่ ช่างฟ้อนมีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป และยังเป็นคณะช่างฟ้อนที่ยังคงอนุรักษ์และรักษารูปแบบ ทำฟ้อนเล็บสืบเนื่องมาเป็นเวลาประมาณ 48 ปี จนถึงปัจจุบัน

เริ่มแรก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร แต่เดิมไม่มีช่างฟ้อนเล็บประจำวัด เหมือนกับวัดทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ ที่จะต้องมีคณะช่างฟ้อนเล็บเป็นช่างฟ้อนประจำวัด เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มหัววัดไปฟ้อนนำขบวนแห่เครื่องไทยทาน รวมทั้งทำบุญในงานปอยตามหัววัดต่าง ๆ นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ได้มีความคิดที่จะจัดตั้งกลุ่มช่างฟ้อนเล็บประจำวัดพระสิงห์ขึ้น จึงได้ชักชวนชาวบ้าน คณะศรัทธาในละแวกวัด จัดตั้งกลุ่มช่างฟ้อน และทำการฝึกหัดฟ้อน โดยมีสมาชิกช่างฟ้อนในกลุ่มคือ

นางจันทร์จร ศศิธร	ปัจจุบันอายุ 72 ปี
นางเก็ยคำ อรุณสิทธิ์	ปัจจุบันอายุ 70 ปี
นางศรีนวล โพธิศรี	ปัจจุบันอายุ 70 ปี
นางอำไพ ดวงใจ	อายุ 73 ปี(ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
นางบัวผา จันทิมา	ปัจจุบันอายุ 75 ปี

การแต่งกายของกลุ่มช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองล้านนาเหมือนอย่างเช่นช่างฟ้อนหัววัดทั่วไปได้แก่ นุ่งซิ่นลายขวาง สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ สวมสังวาล ดัดเข็มกลัด เก้าอี้ทรงญี่ปุ่น เหน็บดอกไม้ มีมือสวมเล็บ ในการจัดหาเครื่องแต่งกาย จะใช้ทุนส่วนตัวของช่างฟ้อน ทำการตัดเย็บและจัดซื้อเองมาโดยตลอด โดยมีได้ใช้เงินทุนจากวัด หรือของความอนุเคราะห์จากหน่วยงานทั่วไปเหมือนเช่นช่างฟ้อนกลุ่มอื่น

ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์เวลาไปทำการฟ้อนที่ใด จะนิยมฟ้อนกับเพลงที่ทำการบันทึกลงเทปคลาสสิก มากกว่า เพราะสาเหตุที่ว่า เวลาไปทำการฟ้อน ที่ต้องฟ้อนเข้ากับดนตรีที่ทำการบรรเลงสด จะไม่ถนัดด้วยการบรรเลงดนตรีสดเวลาบรรเลงนักดนตรีจะบรรเลงท่วงทำนองไม่เท่ากัน บางคณะอาจจะบรรเลงช้า บางคณะอาจจะบรรเลงเร็ว จึงทำให้เวลาฟ้อนไม่เคยซิด และเมื่อมีอายุมากขึ้นสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง จึงไม่ถนัดในการฟ้อนกับดนตรีที่ไม่เคยชิน

บทที่ 4

กระบวนการทำพอนเล็บของคณะช่างพอนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ลักษณะนาฏยลักษณะของการพอนเล็บคณะช่างพอนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้รับการถ่ายทอดและทำการพอนตั้งแต่ก่อตั้งคณะ ปี พ.ศ. 2505 จนถึงปัจจุบัน

กระบวนการพอนเล็บของคณะช่างพอนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีกระบวนการที่ทางคณะช่างพอนเล็บยึดเป็นแบบแผนในการพอนมา ตั้งแต่เริ่มทำการก่อตั้งคณะช่างพอนเล็บ โดยรูปแบบส่วนใหญ่ทางคณะช่างพอนยังอนุรักษ์กระบวนการพอนของเดิมไว้ทั้งหมด กระบวนการที่ใช้ทำการพอนคณะช่างพอนจะแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การพอนแบบนำขบวนแห่ และการพอนแบบพอนอยู่กับที่

การพอนแบบนำขบวนแห่ จะเป็นการพอนที่พอนในงานปอยหลวงหรืองานที่ต้องพอนเป็นขบวน ผู้พอนจะนิยมตั้งเป็นแถวตอนลึกสองแถว ผู้ที่มีความสามารถจดจำกระบวนการได้ดีก็จะเป็นผู้นำในคู่ที่หนึ่งส่วนผู้ที่ไม่สามารถจดจำทำพอนได้ก็จะพอนตามอยู่ทางด้านหลัง โดยผู้พอนจะก้าวเท้าเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา การพอนในรูปแบบนี้จะนิยมใช้กระบวนการพอนทั้งหมดทำการพอน แต่ในบางโอกาสอาจจะปรับเปลี่ยน หรือตัดกระบวนการให้น้อยลงเพื่อให้เหมาะสมกับโอกาสและสถานที่ ในการพอนแต่ละครั้ง

การพอนแบบพอนอยู่กับที่ จะใช้สำหรับพอนบนเวที หรือการพอนโชว์ฝีมือ ผู้พอนจะนิยมพอนอยู่กับที่บนเวที ผู้พอนจะนิยมตั้งแถวในรูปแบบหน้ากระดานสองแถว หรืออาจจะเป็นแถวตอนลึกสองแถว โดยจะขึ้นอยู่ในการควบคุมของผู้นำคณะ กระบวนการพอนจะใช้ท่าที่ได้รับการถ่ายทอดมาทั้งหมดทำการพอน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแปรแถว ให้มีความสวยงาม

กระบวนการพอนที่ปรากฏของคณะช่างพอนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ ได้รับการถ่ายทอดมาโดยการสืบทอดแบบมุขปาฐะ หรือแบบสอนทำให้จำ ผู้ที่มีความชำนาญในการจดจำจะเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับสมาชิกในกลุ่ม เมื่อช่างพอนได้รับการถ่ายทอดและสามารถจดจำทำพอนได้ ช่างพอนจะไม่มีการจดบันทึกกระบวนการพอนไว้ จึงเป็นสาเหตุทำให้ช่างพอนไม่สามารถทราบชื่อท่าและไม่สามารถเรียกชื่อท่าพอนต่าง ๆ เหมือนอย่างวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ที่มีการจดบันทึกท่าพอนและมีชื่อเรียกท่าพอนต่าง ๆ ไว้อย่างเป็นทางการ

ผู้วิจัยจึงขอนำกระบวนการทำพ็อนของคณะช่างพ็อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ มาศึกษา เปรียบเทียบกันทำพ็อนของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ แล้วใช้การเรียกชื่อทำที่มีลักษณะเหมือนกัน ให้เป็นแบบแผนที่รูปจกกันทางวิชาการเพื่อ ผู้ที่มีความสนใจจะได้เข้าใจในชื่อเรียกทางวิชาการ อย่างตรงกัน

กระบวนการทำพ็อนเล็บของคณะช่างพ็อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์มีกระบวนการทำที่ผู้วิจัยทำการ บันทึกไว้ได้ทั้งหมด 15 ทำ ดังนี้

- ทำมือจีบหลัง
- ทำบังหน้า
- ทำไหว้
- ทำบิดบัวบาน
- ทำกาตากปีก
- ทำกลางอัมพร
- ทำสอดสูงจีบหลัง
- ทำสะบัดจีบ
- ทำขอมมือซ้าย
- ทำกระต่ายต้องแร้ว
- ทำซ้นมือจีบหางข้าง
- ทำผาลาเพียงไหล่
- ทำพรหมสี่หน้า
- ทำสอดสร้อย
- ทำกัณฑ์ร่อน

ลักษณะทำพ็อนส่วนใหญ่ ที่ปรากฏในข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า เวลาทำการพ็อน ทางคณะช่างพ็อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ จะทำการพ็อนโดยการใช้ทำพ็อนปฏิบัติซ้ำกันทั้งสองด้านในบางทำ และบางทำจะปฏิบัติทำพ็อนเพียงด้านเดียว

4.1. ลักษณะการย่อและทิศทางการฟ้อนเล็บขณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์

รูปแบบการก้าวเท้าของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ ในสมัยเริ่มแรกของการร่วมกลุ่มจะใช้จังหวะของการก้าวเท้าทั้งหมด 7 จังหวะ ตามรูปแบบการก้าวเท้าของช่างฟ้อนคุ่มพระราชยาเจ้าดารรัศมี แต่จะมีความแตกต่างคือช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์จะก้าวเท้าโดยจะไม่มี การผสมเท้า โดยจะย่อเท้าต่อไปเรื่อย ๆ ต่อมาในระยะหลังได้มีการตัดทอนรูปแบบการก้าวเท้าให้มี จังหวะการก้าวที่น้อยลง โดยการปรับเป็นการก้าวเท้าแบบ 5 จังหวะแทน ด้วยสาเหตุที่ว่า สภาพ ความสมบูรณ์ทางร่างกายของตัวช่างฟ้อนที่มีอายุที่มากขึ้น จึงลดจังหวะการก้าวเท้าให้เหลือเพียง 5 จังหวะ การก้าวเท้าของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ เมื่อเริ่มทำการฟ้อนจะก้าวเท้าออก ด้วยเท้าซ้าย แล้วย่อเท้าตามจังหวะของเสียงเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เมื่อถึงบริเวณการเปลี่ยน ท่าก็จะทำการเริ่มนับหนึ่งใหม่ เป็นการเริ่มต้นขอกระบวนท่าฟ้อนตามลำดับท่า ด้วยการย่อเท้า และเดิน โดยจะเดินจากด้านขวามือหันไปด้านซ้ายมือ โดยจะหมุนตัวไปทางด้านหน้าของเวที ประมาณ 180 องศา เมื่อหมุนตัวได้ตามกำหนดการก้าวเท้าครบ 5 จังหวะก็จะทำการเปลี่ยน กระบวนท่าฟ้อน ในกระบวนท่าต่อไป ด้วยการย่อเท้าเดินจากด้านซ้ายมือหันไปด้านขวามือ พร้อม กับการก้าวเท้า 5 จังหวะ เพื่อเป็นการหมดกระบวนท่าต่อไป

ลักษณะการย่อเท้าจะเดินย่อไปตามเสียงเสียงของฆ้องหุ่ยและจะยัด ยวบ ตามเสียงของกลอง ด้วยการผสมเท้าแล้วเริ่มต้นด้วยเท้าขวาและซ้ายย่อเท้าสลับ 5 จังหวะ ดังนี้

เสียงดนตรี ต๊ะ ช่างฟ้อนจะยวบตัว

เสียงดนตรี ติ่ง ช่างฟ้อนจะยัดตัว

เสียงดนตรี โนง ช่างฟ้อนจะก้าวเท้าขวา นับ 1 จังหวะก้าว

เสียงดนตรี ต๊ะ ช่างฟ้อนจะเว้นจังหวะ

เสียงดนตรี ติ่ง ช่างฟ้อนจะยวบตัว

เสียงดนตรี ตัก ช่างฟ้อนจะยัดตัว

เสียงดนตรี โนง ช่างฟ้อนจะก้าวเท้าซ้าย นับ 2 จังหวะก้าว

เสียงดนตรี ต๊ะ ช่างฟ้อนจะยวบตัว

เสียงดนตรี ติ่ง ช่างฟ้อนจะยัดตัว

เสียงดนตรี โนง ช่างฟ้อนจะก้าวเท้าขวา นับ 3 จังหวะก้าว

เสียงดนตรี ต๊ะ ช่างฟ้อนจะเว้นจังหวะ

เสียงดนตรี ติ่ง ช่างฟ้อนจะยวบตัว

เสียงดนตรี ตัก ช่างฟ้อนจะยัดตัว

เสียงดนตรี โนง ช่างฟ้อนจะก้าวเท้าซ้าย นับ 4 จังหวะก้าว

เสียงดนตรี ต๊ะ ช่างฟ้อนจะยุบตัว

เสียงดนตรี ติ่ง ช่างฟ้อนจะยึดตัว

เสียงดนตรี โนง ช่างฟ้อนจะก้าวเท้าขวา นับ 5 จังหวะก้าวเท้าซ้ายหมดจังหวะการก้าวเท้า และเริ่มหมุนตัวกลับโดยจะเริ่มต้นอีกครั้งด้วยการก้าวเท้าต่อไปและปฏิบัติดังรายละเอียดการย่อเท้า ของช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัตพระสิงห์ ไปจนหมดกระบวนท่าฟ้อนเล็บ

การวิเคราะห์กระบวนท่าฟ้อนผู้วิจัยได้ทำการศึกษากระบวนท่าฟ้อนและนำมาวิเคราะห์ โดยการแยกสรีระของกระบวนท่าฟ้อน แบ่งได้เป็น ศีรษะ มือ แขน ลำตัว เท้า และทิศทางการ ฟ้อนดังนี้

ภาพที่ 4.1 : ท่ามือจิบส่งหลัง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 1 ท่ามือจิบส่งหลัง

ศีรษะ	-	เอียงซ้าย
มือ	-	มือทั้งสองจิบส่งหลัง
แขน	-	ส่งแขนตั้งทั้งสองข้าง
ลำตัว	-	ตั้งตรง
เท้า	-	ก้าวเท้าซ้าย

ทิศทางการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านซ้ายมือ 180 องศา

ภาพที่ 4.2 : ทำบังหน้า

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 2 ทำบังหน้า

- ศีรษะ - เอียงศีรษะตั้งตรง
- มือ - ตั้งวงทั้งสองข้างระดับศีรษะ
- แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอกเล็กน้อย
- ลำตัว - ตั้งตรง
- เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำเท้าตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่ำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ขวามือ 180 องศา ปฏิบัติทั้งสองด้าน

หมายเหตุ ทำบังหน้าปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.3 : ท่าไหว้

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 3 ท่าไหว้

ศิระยะ - เอียงด้านขวา

มือ - มือทั้งสองประกบกันไหว้อยู่ระหว่างคิ้ว

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอก

ลำตัว - เอียงขวา

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายเข้าตามจังหวะ

ทิศทางการพ้อน - หันด้านขวามือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่าไหว้ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.4 : ทำบิดบัวบาน

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 4 ท่าบิดบัวบาน

- ศิระษะ - เชียงขวา
- มือ - มือซ้ายจับคว่ำระดับหน้ามือขวาตั้งวงวางบนข้อมือซ้ายแล้วม้วนมือสลับกัน
- แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอกเล็กน้อย
- ลำตัว - ตั้งตรงกคไหล่ขวา
- เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ
- ทิศทางการฟ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านขวามือ 180 องศาปฏิบัติทั้งสองด้าน

หมายเหตุ ท่าบิดบัวบานปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.5 : ทำกนินรรำ

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 5 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ทำกนินรรำ”

ศิรณะ - เอียงขวา

มือ - มือซ้ายจับหงาย มือขวาดั้งวง

แขน - แขนตั้งระดับไหล่

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่ำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ซ้ายมือ 180 องศาปฏิบัติทั้งสองด้าน

หมายเหตุ ทำกนินรรำปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.6 : ทำยอนมือซ้าย

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 6 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ทำยอนมือซ้าย”

ศีรษะ - เอียงขวา

มือ - มือขวาตั้งวงระดับแก้มศีรษะ มือซ้ายตั้งวงกลาง

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอกเล็กน้อย

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ขวามือ 180 องศาปฏิบัติทั้งสองด้าน

หมายเหตุ ทำยอนมือซ้ายปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.7 : ทำสอดสูงจิบหลัง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 7 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ทำสอดสูงจิบหลัง”

ศिरษะ - ตั้งตรง

มือ - มือซ้ายหงายฝ่ามือระดับแ่งศिरษะ มือขวาจิบส่งหลัง

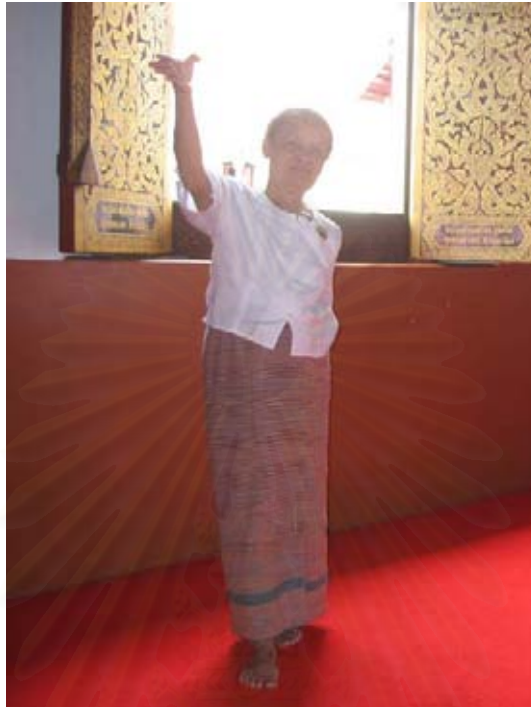
แขน - แขนขวาส่งตั้ง แขนซ้ายงอข้อศอก

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำสอดสูงจิบหลังปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.8 : ทำสอดสูงจิบหลัง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 8 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ทำสอดสูงจิบหลัง” เพื่อกลับ

ศिरษะ - ตั้งตรง

มือ - มือขวาหงายฝ่ามือระดับแกงศिरษะ มือซ้ายจิบส่งหลัง

แขน - แขนขวาอ้อมข้อศอก แขนซ้ายส่งตั้ง

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางการพ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำสอดสูงจิบหลังปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.9 : ท่ากลางอัมพร

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 9 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ท่ากลางอัมพร”

ศิริษะ - เอียงซ้าย

มือ - มือซ้ายหงายฝ่ามือระดับแ่งศิริษะ มือขวาดั้งวง

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอกเล็กน้อย

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางการพ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่ากลางอัมพรปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.10 : ทำสอดสูงจิบหลัง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 10 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยขอเรียกชื่อท่า ว่า “ทำสอดสูงจิบหลัง” เทียบกลับ

ศีรษะ - ตั้งตรง

มือ - มือขวาหงายฝ่ามือระดับง่ามศีรษะ มือซ้ายจิบส่งหลัง

แขน - แขนขวาอ้อมข้อศอก แขนซ้ายส่งตั้ง

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางการพ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำสอดสูงจิบหลังปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.11 : ท่าสะบัดจีบ

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 11 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่าว่า”ท่าสะบัดจีบ”

ศีรษะ - ตั้งตรง

มือ - มือซ้ายตั้งวางระดับแก้มศีรษะ มือขวาจับปรกข้าง

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอกเล็กน้อย

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางการพ้อง - หันด้านขวามือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่าสะบัดจีบปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.12 : ทำสอดสร้อย

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 12 ทำสอดสร้อย

ศิริษะ - ตั้งตรง

มือ - มือซ้ายตั้งวางระดับแก้มศิริษะ มือขวาจับหางที่ชายพก

แขน - แขนซ้ายตั้งขนานกับพื้น แขนขวาอ้อมข้อศอก

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางการพ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำสอดสร้อยปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.13 : ท่าสอดสร้อย

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 13 ท่าสอดสร้อย

ศิริษะ - ตั้งตรง

มือ - มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาตั้งวงระดับแฉ่งศิริษะ

แขน - แขนซ้ายงอข้อศอก แขนขวาตั้งขนานกับพื้น

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่างเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่าสอดสร้อยปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.14 : ทำกัณฑ์ร้อน

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 14 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ทำกัณฑ์ร้อน”

ศีรษะ - ตั้งตรง

มือ - มือซ้ายจับหางแขนตึงระดับไหล่ มือขวา

แขน - แขนทั้งสองข้างตึงขนานกับพื้นระดับไหล่

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำกัณฑ์ร้อนปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.15 : ทำจิบส่งหลัง
ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 15 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ทำจิบส่งหลัง”

ศิรณะ - เอียงซ้าย

มือ - มือทั้งสองจิบส่งหลัง

แขน - ส่งแขนตั้งทั้งสองข้าง

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางการฟ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำจิบส่งหลังปฏิบัติ 2 ชุด

ภาพที่ 4.16 : ท่าพรหมสีหน้า

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 16 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ท่าพรหมสีหน้า ”

ศีรษะ - ตั้งตรง

มือ - มือทั้งสองหงายฝ่ามือระดับแฉ่งศีรษะ

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอก

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่ำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่าพรหมสีหน้าปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.17 : ท่า7กระต่ายต้องแฉ่ง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 17 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ท่ากระต่ายต้องแฉ่ง”

ศิรยะ - ตั้งตรง

มือ - มือทั้งสองตั้งวงกลาง

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอก

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่ำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่ากระต่ายต้องแฉ่งปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.18 : ทำจีบส่งหลัง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 18 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ทำจีบส่งหลัง”

ศิระยะ - ตั้งตรง

มือ - มือทั้งสองจีบส่งหลัง

แขน - ส่งแขนตั้งทั้งสองข้าง

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางในการพ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำจีบส่งหลัง ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.19 : ทำซ็อนมือจีบหงายข้าง
ที่มา : ผู้วิจัย

- ท่าที่ 19 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ทำซ็อนมือจีบหงายข้าง”
- ศิริษะ - ตั้งตรง
- มือ - มือทั้งสองจีบหงาย มือซ้ายอยู่ข้างลำตัว มือขวาอยู่ระดับชายพก
- แขน - มือซ้ายขนานกับพื้น มือขวาอ้อมข้อศอก
- ลำตัว - ตั้งตรง
- เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ
- ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน
ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำซ็อนมือจีบหงายข้าง ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.20 : ทำซ็อนมือจีบหงายข้าง

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 20 ไม่ทราบชื่อท่า ผู้วิจัยของเรียกชื่อท่า ว่า “ ทำซ็อนมือจีบหงายข้าง”

- ศิริษะ - ตั้งตรง
- มือ - มือทั้งสองจีบหงาย มือขวาอยู่ข้างลำตัว มือซ้ายอยู่ระดับชายพก
- แขน - แขนซ้ายงอข้อศอก แขนขวาวนानกับพื้น
- ลำตัว - ตั้งตรง
- เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางการพออน - หันด้านขวามือและย่ำเท้าพร้อมกันหมุนตัวไปทางด้านซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำซ็อนมือจีบหงายข้าง ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.21 : ทำผาลาเพียงไหล่
ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 21 ทำผาลาเพียงไหล่

ศีรษะ - เอียงขวา

มือ - มือซ้ายหงายฝ่ามือระดับเอว มือขวาตั้งวงระดับแก้มศีรษะ

แขน - แขนซ้ายงอข้อศอก แขนขวางอข้อศอกขนานกับพื้น

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายย่อตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำผาลาเพียงไหล่ ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.22 : ทำผาลาเพียงไหล่

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 22 ทำผาลาเพียงไหล่

ศิริษะ - เอียงขวา

มือ - มือซ้ายตั้งวงระดับแก้มศิริษะ มือขวาหงายฝ่ามือระดับเอว

แขน - แขนซ้ายงอข้อศอกขนานกับพื้น แขนขวาอข้อศอก

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่างเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำผาลาเพียงไหล่ ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.23 : ทำบังหน้า

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 23 ทำบังหน้า

- ศิระษะ - เอียงศิระษะตั้งตรง
- มือ - ตั้งวงทั้งสองข้างระดับศิระษะ
- แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอกเล็กน้อย
- ลำตัว - ตั้งตรง
- เท้า - ก้าวเท้าขวาย่ำเท้าตามจังหวะ
- ทิศทางการพ้อน - หันด้านซ้ายมือและย่ำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านขวามือ 180 องศา

หมายเหตุ ทำบังหน้าปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.24 : ท่าไหว้

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 24 ท่าไหว้

ศิระษะ - เอียงด้านขวา

มือ - มือทั้งสองประกบกันไหว้อยู่ระหว่างคิ้ว

แขน - ตั้งขนานกับพื้นงอข้อศอก

ลำตัว - เอียงขวา

เท้า - ก้าวเท้าซ้ายตามจังหวะ

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและย่อเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้าน

ซ้ายมือ 180 องศา

หมายเหตุ ท่าไหว้ปฏิบัติ 1 ชุด

ภาพที่ 4.25 : ท่าจบ

ที่มา : ผู้วิจัย

ท่าที่ 25 ท่าจบ

ศีรษะ - ตั้งตรง

มือ - พนมมือระหว่างอก

แขน - แขนทั้งสองงอข้อศอก

ลำตัว - ตั้งตรง

เท้า - เท้าซ้ายตั้งเข้า เท้าขวาคุกเข้าวางหลัง

ทิศทางในการฟ้อน - หันด้านขวามือและขำเท้าพร้อมกับหมุนตัวไปทางด้านซ้ายมือ 90 องศา

เมื่อสมาชิกช่างฟ้อนเล็บคณะช่างฟ้อนวัดพระสิงห์ วรรณวิหารได้ไปฟ้อนเล็บในโอกาสต่าง ๆ สมาชิกจะปฏิบัติทำฟ้อน โดยมีกระบวนการทำที่ผู้วิจัยทำการศึกษาและจดบันทึกจำนวน การก้าวเท้าและนับจังหวะ ที่คณะช่างฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ปฏิบัติในเวลาทำการฟ้อน มีรูปแบบการย้ำเท้าตามจังหวะตามกระบวนการทำ ดังนี้

ทำจิบส่งหลัง	15	จังหวะ
ทำบังหน้า	10	จังหวะ
ทำไหว้	5	จังหวะ
ทำบิดบัวบาน	10	จังหวะ
ทำกนินร่า	10	จังหวะ
ทำยอนมือซ้าย	5	จังหวะ
ทำสอดสูงจิบหลัง	5	จังหวะ
ทำกลางอัมพร	10	จังหวะ
ทำสอดสูงจิบหลัง	5	จังหวะ
ทำสะบัดจิบ	10	จังหวะ
ทำสอดสร้อย	10	จังหวะ
ทำกึ่งหันร่อน	10	จังหวะ
ทำจิบส่งหลัง	10	จังหวะ
ทำพรหมสี่หน้า	5	จังหวะ
ทำกระด่ายต้องเร็ว	5	จังหวะ
ทำจิบส่งหลัง	5	จังหวะ
ทำช้อนมือจิบหงายข้าง	10	จังหวะ
ทำผาลาเพียงไหล่	10	จังหวะ
ทำบังหน้า	5	จังหวะ
ทำไหว้	5	จังหวะ
ทำจบ		

กระบวนการทำฟ้อนของคณะช่างฟ้อนเลียบอาวโสภาวัดพระสิงห์เมื่อได้จับบันทึกเป็นลักษณะรูปแบบทำฟ้อนและการท่าเท้าในการฟ้อนแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำกระบวนการทำฟ้อนทั้งหมดมาประพันธ์เป็นคำและเปรียบเทียบทำฟ้อน โดยมีลักษณะคำประพันธ์ที่มีความหมายสอดคล้องกับทำฟ้อน หรืออาจจะตีความหมายจากกระบวนการทำฟ้อน ให้มีความหมายสอดคล้องกันเป็นประโยคได้ดังนี้

ท่าที่	ลักษณะท่า	ชื่อท่า	เชื่อมความหมาย
1		ท่าจีบส่งหลัง	ตัวเหล่าน้อย
2		ท่าบังหน้า	ฝ้ายฟ้อนเบื้องสูง
3		ท่าไหว้	นพน้อมเทิดทูล

4		ทำบิดบัวบาน	ดอกไม้บูชา
5		ทำกின்றรำ	สื่อเทพช่วยคำ
6		ทำยอนมือซ้าย	ปกปักรักษา
7		ทำสอดสูงจับหลัง	เทิดสิ่งสูงค่า

8		ท่ากลางอัมพร	สื่อชุ่มเย็นใจ
9		ท่าสอดสูงจีบหลัง	พระธาตุสูงเด่น
10		ท่าสะบัดจีบ	ร่วมเย็นสลดใจ
11		ท่าสอดสร้อย	เรียงร้อยมาลัย

12		ทำกัณฑ์ร้อน	ด้วยใจขึ้นบาน
13		ทำจีบส่งหลัง	เราชนรุ่นหลัง
14		ทำพรหมสี่หน้า	นำธรรมสืบสาน
15		ทำกระต่ายตองเร็ว	ให้เกริกกัवाल

16		ทำจีบส่งหลัง	แต่ใจพองชน
17		ทำซ้อนมือจีบหงายข้าง	จงช่วยชักนำ
18		ทำผาลาเพียงไหล่	วัฒนธรรมเกิดผล
19		ทำบังหน้า	ให้อยู่ยืนยง

20		ท่าไหว้	คู่เมืองล้านนา
21		ท่าจบ	

ตัวเหล่าน้าน้อย

นพน้อมเทิดทูล

ชื่อเทพช่วยคำ

เทิดสิ่งสูงค่า

พระธาตุสูงเด่น

เรียงร้อยมาลัย

เสาชนรุ่นหลัง

ชื่อเกริกก้องวาล

จงช่วยชักนำ

ให้อยู่เย็นง

ฝ้ายพ่อนเบื้องสูง

ดอกไม้บูชา

ปกปักรักษา

ชื่อชุ่มเย็นใจ

ร่วมเย็นสดใส

ด้วยใจชื่นบาน

นำธรรมสืบสาน

แต่ใจผองชน

วัฒนธรรมเกิดผล

คู่เมืองล้านนา

เมื่อผู้วิจัยนำคำประพันธ์ที่ได้จากการตีความหมายของกระบวนท่าพ็อน มาวางเป็นประโยค จะมีความหมายดังนี้

“พวกเราขอวิงวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเคารพด้วยการบูชาด้วยดอกไม้ ขอเทพ เทวดาช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาเปรียบเสมือนสิ่งสำคัญให้มีความสุขใจ พระบรมธาตุสูงสง่า ตัวข้าของถวายมาลัยด้วยใจปีติยินดี เราเยาวชนรุ่นหลังขอสืบสานพระพุทธศาสนาในคงอยู่ในจิตใจ และร่วมสืบสานวัฒนธรรมให้อยู่คู่แผ่นดินล้านนา”

4.2. ลักษณะการแปรแถวของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์

จากการศึกษากระบวนการทำฟ้อนของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการตั้งแถวและการแปรแถวของคณะช่างฟ้อน โดยมีรูปแบบการแปรแถวจะใช้ในการฟ้อนที่มีผู้แสดงจำนวนมาก โดยลักษณะของการแปรแถวที่ใช้ในการฟ้อนสามารถแยกออกได้ เป็นสามรูปแบบ กล่าวคือ

แบบที่ 1. การตั้งแถวแบบ แถวตอนลึก โดยใช้ผู้แสดงจำนวน 6 คน

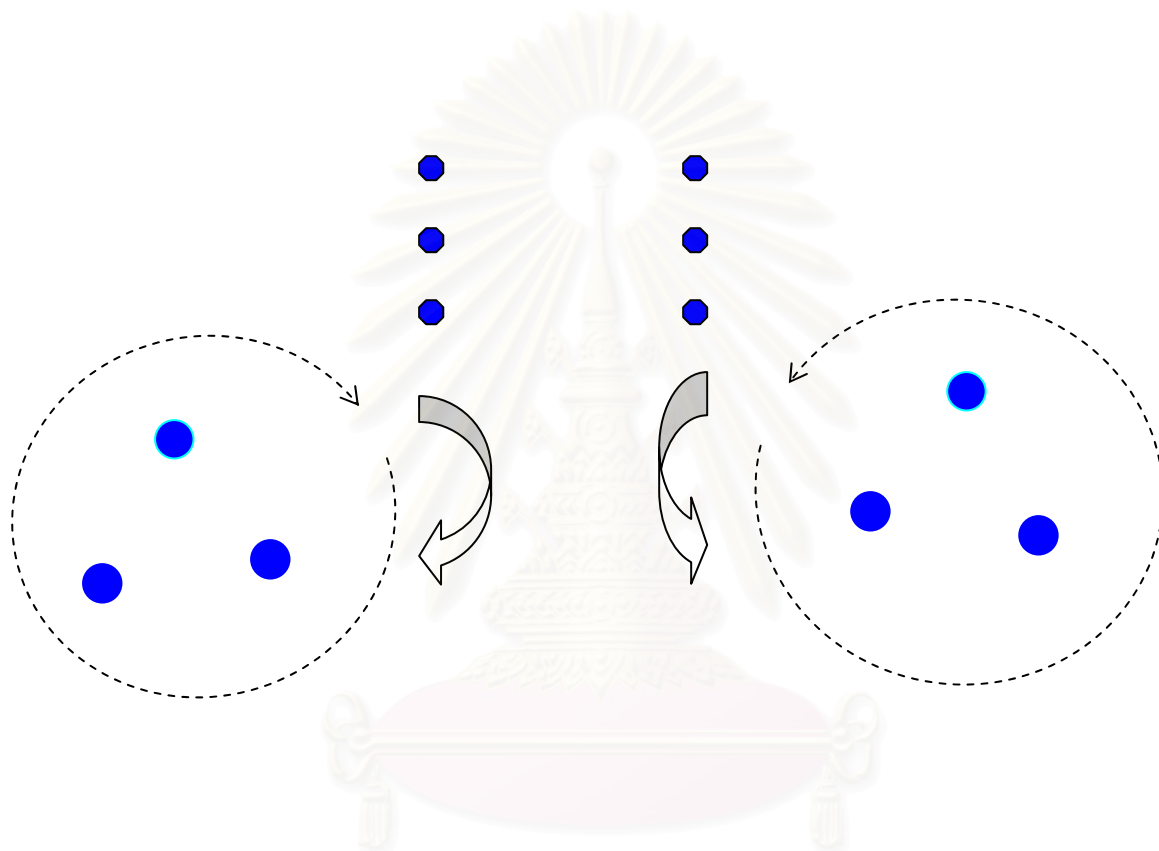
ลักษณะของการตั้งแถว แบบตอนลึก คณะช่างฟ้อนส่วนใหญ่จะนิยมใช้ การตั้งแถวในลักษณะนี้ ด้วยสาเหตุที่ว่า เวลาทำการฟ้อน ช่างฟ้อนที่มีความชำนาญ จะสามารถฟ้อนนำช่างฟ้อนคนอื่น ๆ ที่ฟ้อนยังไม่ได้ หรือเป็นผู้นำในการเปลี่ยนกระบวนการทำฟ้อนในทำอื่น ๆ อาจถือได้ว่าลักษณะการตั้งแถวแบบ แถวตอนลึก เป็นรูปแบบการตั้งแถวที่เป็นพื้นฐานในการฟ้อนเส้นเบื้องต้นก็เป็นที่ และด้วยสาเหตุอีกประการ ในเวลาที่ช่างฟ้อนจะฟ้อนนำคร่ำทวน จะนิยมตั้งแถวแบบแถวตอนลึก เพราะมีความเหมาะสมกับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เข้าร่วมในขบวนแห่คร่ำทวน

ตารางภาพที่ 1 การตั้งแถวแบบแถวตอนลึกสองแถว

แบบที่ 2 การแปรแถวแบบวงกลมเล็กสองวง

ลักษณะการแปรแถวในแบบที่สอง คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัตพระสิงห์ จะใช้ในตอนที่ ตอนปรับรูปแบบการแปรแถว โดยจะปรับแถวจากการตั้งแถวแบบตอนเล็ก แล้วช่างฟ้อนจะเดินขึ้นทางด้านหน้าแล้วปรับแถวโดยช่างฟ้อนจะแยกแถวออกจากกันแล้วม้วนเข้าเป็นลักษณะวงกลมเล็กสองวง ในระหว่างการฟ้อน

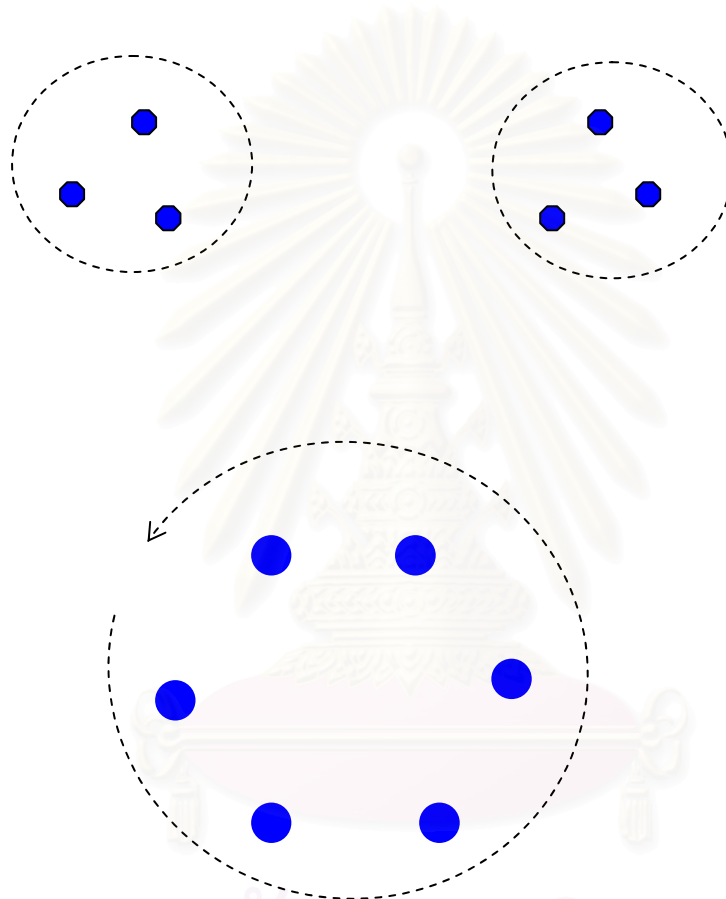

ตารางภาพที่ 2 การตั้งแถวแบบแถวตอนเล็ก แล้วปรับเป็นวงกลมสองวง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบที่ 3 การปรับแถวแบบวงกลมใหญ่

เมื่อช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัตพระสิงห์ ทำการฟ้อนตามกระบวนท่าในลักษณะการปรับแถวเป็นแบบวงกลมเล็กสองวง ได้ในระยะหนึ่งก็จะทำการปรับแถวในลักษณะเป็นวงกลมใหญ่ หนึ่งวง โดยจะให้ช่างฟ้อนที่อยู่ในวงกลมเล็กสองวงเดินวนแล้วขยายออกรวมเป็นวงกลมใหญ่หนึ่งวง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตารางภาพที่ 3 การปรับแถวจากแบบวงกลมเล็กเป็นแบบวงกลมใหญ่

จากลักษณะการแปรแถวในข้างต้นทั้งสามแบบ คณะช่างฟ้อนเล็บอาวโสวัตพระสิงห์ จะทำการปรับแถวในลักษณะแบบแถวตอนเล็กสองแถวอีกครั้ง เพื่อเป็นการตั้งแถวเป็นท่าจบ กระบวนท่าฟ้อนสำหรับการฟ้อนเล็บโชว์บนเวที ส่วนการฟ้อนเล็บที่จะต้องเดินฟ้อนนั้นก็จะใช้แถวตอนเล็กสองแถว ในการฟ้อนแบบเดินขบวน

สรุป

กระบวนการทำพ็อนเล็บขณะช่างพ็อนเล็บอาวโสวัดพระสิงห์ทางคณะได้รับการถ่ายทอดทำพ็อนมาจากนางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งคณะช่างพ็อน ทำพ็อนที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นทำพ็อนที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยในปัจจุบันกระบวนการทำพ็อนทั้งหมด นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ และนางจันทร์จร ศศิธร เป็นผู้รับถ่ายทอด

ทำพ็อนผู้วิจัยพบว่า จะมีทำพ็อนทั้งหมด 15 ทำ และจะมีการปฏิบัติทำซ้ำในบางท่า ระหว่างการพ็อนจะมีกระบวนการทำทั้งท่าหลักและท่าซ้ำจำนวน 25 ท่าต่อการพ็อนหนึ่งครั้ง ในระหว่างที่ทำการพ็อนการย่ำเท้าของผู้พ็อนจะย่ำเท้าตามจังหวัดเสียงเครื่องดนตรี โดยจะย่ำตามเสียง โหม่ง และเสียงฉาบ ช่างพ็อนอาวโสวัดพระสิงห์จะเริ่มก้าวเท้าซ้ายเป็นจังหวะแรก โดยมีความแตกต่างจากช่างพ็อนคณะอื่น เมื่อย่ำเท้าครบตามจังหวะก็จะทำการเริ่มปฏิบัติทำพ็อนในลำดับต่อไป โดยจะเริ่มนับหนึ่งใหม่เพื่อเป็นการเริ่มต้นจังหวะและกระบวนการทำพ็อนตามลำดับท่า ลักษณะการย่ำเท้าในการเดินพ็อน หรือการพ็อนนำขบวน ช่างพ็อนอาวโสวัดพระสิงห์จะเริ่มก้าวเท้าซ้ายและหมุนลำตัวจากด้านขวามือหมุนไปด้านซ้ายมือ โดยจะย่ำเท้าไปตามท้องถนนที่ขบวนจะเคลื่อนไป ช่างพ็อนจะหมุนตัวประมาณ 180 องศา เมื่อหมุนตัวได้ตามกำหนดการก้าวเท้าครบ 5 จังหวะก็จะทำการเปลี่ยนกระบวนการทำพ็อนในกระบวนการทำต่อไปและจะหมุนตัวกลับในลักษณะ 180 องศาต่อไป ผู้วิจัยในคำศัพท์เรียกรูปแบบการก้าวเท้าและหมุนตัวในข้างต้นว่า “ชุด” ส่วนรูปแบบการแปรแถวขณะช่างพ็อนอาวโสวัดพระสิงห์จะมีรูปแบบของการแปรแถวอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่ การแปรแถวแบบแถวตอนลึกผู้พ็อนจะแบ่งเป็นแถวด้านซ้ายมือและด้านขวามือสองแถว การแปรแถวแบบวงกลมเล็กสองวง ผู้พ็อนจะแปรแถวจากแถวตอนลึกเป็นวงกลมเล็กสองวงโดยจะเดินขึ้นมาทางด้านหน้าและหมุนเป็นวง และแบบวงกลมใหญ่ ผู้พ็อนจะแปรแถวจากวงกลมเล็กสองวงและหมุนปรับกลายเป็นวงกลมใหญ่หนึ่งวง เมื่อแปรแถวครบตามรูปแบบหรือในบางแบบ ก็จะปรับเป็นการแปรแถวแบบแถวตอนลึกต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความเจริญมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 700 ปี จึงทำให้เมืองเชียงใหม่ เป็นจุดศูนย์กลางของความรู้และเป็นแหล่งรวมทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม

วัฒนธรรมการฟ้อนของชาวเชียงใหม่มีการถ่ายทอดและสั่งสมจนมีรูปแบบที่เป็นแบบแผน และเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชน การฟ้อนของชาวล้านนาสามารถแบ่งได้เป็นกลุ่มใหญ่ กล่าวคือ การฟ้อนผี การฟ้อนเมือง และ การฟ้อนแบบราชสำนัก ในกลุ่มที่ 1 การฟ้อนผีจะเป็นการฟ้อนที่ได้รับอิทธิพลทางด้านคติความเชื่อเรื่องการนับถือผี ได้แก่ การฟ้อนผีมดผีเม็ง โดยผู้ฟ้อนจะเป็นลูกหลานภายในตระกูลที่จะต้องจัดพิธีการเลี้ยงผี ลูกหลานจะจัดการฟ้อนนี้ขึ้นในทุกปี หรืออาจจะจัดเป็นลักษณะปีเว้นปีหรือจัดขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนการฟ้อนผีจะไม่มียุทธวิธีแบบทำฟ้อนที่ตายตัวสุดแต่ร่างทรงหรือม้าขี่ การฟ้อนในกลุ่มที่ 2 จะเป็นการฟ้อนแบบพื้นเมือง เป็นการฟ้อนที่เกิดขึ้นจากการฟ้อนที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนนั้นๆ หรือผู้ฟ้อนถ่ายทอดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในรูปแบบของศิลปะการแสดง เช่น ฟ้อนนกกิ้งกะหล่ำ ฟ้อนโต ฟ้อนแง้น ฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ และ ฟ้อนก่ายลา การฟ้อนในกลุ่มที่ 3 จะเป็นการฟ้อนราชสำนัก ในกลุ่มนี้ทำฟ้อนจะเป็นทำที่ได้รับความนิยมมาจากราชสำนักภาคกลางและนำมาผสมผสานกับการฟ้อนพื้นเมืองจนมีรูปแบบที่ตามตัว และมีกระบวนการทำฟ้อนที่เป็นแบบแผน เช่น ฟ้อนม่านม้ายี่เซียงตา ฟ้อนโยคีถวายไฟ ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนเทียน และ ฟ้อนเล็บ

ฟ้อนเล็บ เป็นการฟ้อนที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ประวัติของการฟ้อนเล็บไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนว่ามีการฟ้อนมาตั้งแต่ แต่คาดว่าน่าจะเกิดขึ้นจากการฟ้อนเพื่อแสดงความปิติยินดีหรือความรื่นเริง โดยการฟ้อนจะมีมากในงานที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผู้ฟ้อนจะเป็นผู้หญิงที่เป็นคณะศรัทธาชาวบ้านในละแวกวัดที่มาร่วมประกอบบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ในงานที่ได้มีการจัดขึ้น ฟ้อนเล็บเมื่อนำไปฟ้อนในงานปอยหลวงนำหน้าขบวนแห่ต้นคร้าวทาน ชาวบ้านก็จะนิยมเรียกกันติดปากว่า “ฟ้อนคร้าวทาน” หรือ “ฟ้อนแห่คร้าวทาน” การฟ้อนเล็บและการฟ้อนแห่คร้าวทาน ได้มีบทบาทอยู่ในงานประเพณีของชาวเชียงใหม่จะพบได้จากประเพณี เดือนต่าง ๆ ของปีทั้ง 12 เดือน โดยในบางประเพณีจะมีการฟ้อนชนิดนี้สอดแทรกอยู่ด้วย เช่น ประเพณีออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน ประเพณียี่เป็ง ประเพณีปอยน้อย ประเพณีปอย

หลวง ประเพณีปอยลื้อ ประเพณีปีใหม่เมือง ประเพณีขึ้นพระธาตุหรือสร่งน้ำพระธาตุ ประเพณีเข้าอินทนิล ประเพณีทานสลาก เป็นต้น จนอาจจะทำให้เมื่อมีประเพณี ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ จะต้องมีการพื่อนรำควบคู่กันไป

พื่อนเลื้อบ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการที่ได้มีการบันทึกประวัติของการพื่อนเลื้อบไว้ว่า เกิดขึ้นจากการปรับปรุงของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จกลับมาประทับ ณ จังหวัดเชียงใหม่ พระองค์ได้เชิญครูผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยภาคกลาง มาทำการปรับปรุง กระบวนท่าพื่อนพื้นเมืองให้เป็นแบบแผน โดยส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลท่ารำทางภาคกลางเข้ามาผสมผสาน โดยนำลักษณะของหลักการแสดงภาคกลางเข้ามาปรับปรุง อาทิเช่น รูปแบบการแปรแถว การใช้มือจับ การตั้งวง การทรงตัวตรงหลังตั้ง มาผสมผสานกันกระบวนท่าพื่อนเลื้อบที่มีแบบแผนสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การพื่อนเลื้อบแพร่หลายออกสู่สังคมคนล้านนาไปทั่วทั้ง 8 จังหวัดภาคเหนือ แต่ที่พบหลักฐานว่ามีคณะช่างพื่อนเลื้อบทำการพื่อนอยู่ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และ เชียงราย โดยมีรูปแบบทั้งชื่อเรียก กระบวนท่าพื่อน คนตรี ตลอดจนองค์ประกอบอื่นๆ ที่มีความแตกต่างกันออกไป

รูปแบบของการถ่ายทอดกระบวนท่าพื่อนเลื้อบ จะแบ่งได้เป็นกลุ่ม ๆ กล่าวคือ การสืบทอดกระบวนท่าพื่อนเลื้อบในกลุ่มที่ 1 ได้แก่การรับการถ่ายทอดมาจากคุ่มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และได้รับการถ่ายทอดโดยช่างพื่อนภายในคุ่มของพระองค์ ได้แก่ นางสมพันธ์ โชตนา (ศิลปินแห่งชาติ) เมื่อได้มีโอกาสเข้ามาสอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ โดยถ่ายทอดและยึดเอาท่าพื่อนทั้งหมด บรรจุเป็นแบบการเรียนการสอนให้แก่นักเรียน นักศึกษา กลุ่มที่ 2. กลุ่มผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากชาวบ้าน เป็นการพื่อนที่เกิดขึ้นภายในสังคม กลุ่มช่างพื่อนชาวบ้านที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ลักษณะการถ่ายทอดจะเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ โดยการสอนให้จำกระบวนท่าพื่อน ได้แก่ ย่าสอนแม่ แม่สอนลูก ลูกสอนหลาน เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน เมื่อมีงานพื่อนก็จะรวมกลุ่มจัดเป็นช่างพื่อน กลุ่มที่ 3. กลุ่มผู้ที่ได้รับทั้งแบบคุ่มพระราชชายา ฯ และ ชาวบ้าน ในกลุ่มนี้จะเป็นช่างพื่อนที่เคยได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่าพื่อนเลื้อบจากย่า ป้า หรือแม่ของตน และเป็นช่างพื่อนอยู่แล้ว เมื่อถึงเกณฑ์ที่จะเข้ารับการศึกษาบิดา มารดา ก็จะส่งลูกหลานให้มาเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ เมื่อเด็กได้รับการเรียนการสอนนาฏศิลป์อย่างเป็นทางการและได้รับการถ่ายทอดกระบวนท่าพื่อนเลื้อบ เด็กได้นำกระบวนท่าพื่อนที่ได้รับการถ่ายทอดเอาไปสอน และถ่ายทอดให้กับคนในสังคม และมีการปรับเปลี่ยนท่าพื่อนให้มีความสวยงามและยังยึดเอาท่าพื่อนเก่าไว้ด้วยในลักษณะผสมผสานขึ้นมาใหม่

นอกจากการถ่ายทอดกระบวนการทำพ่อนเล็บทั้งสามกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า การถ่ายทอดกระบวนการทำพ่อนเล็บ นอกจากเครือข่าย มาตรการ และ สถานศึกษาแล้ว ยังมีการถ่ายทอดกระบวนการทำพ่อนเล็บอีกกลุ่มคือ พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอด อาจจะเป็นด้วยสาเหตุที่ว่า ในสังคมหรือหมู่บ้านนั้น ๆ ไม่เคยมีช่างพ่อนเล็บเมื่อต้องไปร่วมงานที่วัดอื่นจัดขึ้น ชาวบ้านไม่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำพ่อนเล็บ แต่พระภิกษุสงฆ์เคยเห็นหรือได้พบการทำพ่อนเล็บ จึงต้องเป็นผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำพ่อนเล็บให้แก่คนในสังคม และอาจจะเป็นผู้จัดหา เครื่องแต่งกายให้กับช่างพ่อนด้วย

พ่อนเล็บได้เผยแพร่ออกสู่สังคมคนเชียงใหม่ กลุ่มผู้วิจัยพบว่าสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ 1. การพ่อนเล็บในกลุ่มเจ้าผู้ครองนคร หรือเจ้านายฝ่ายเหนือ สอดแทรกอยู่ในประเพณีบายศรีทูลพระขวัญการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง 2. การพ่อนเล็บในกลุ่มสถานศึกษาจะสอดแทรกในการเรียนการสอนของโรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ 3. การพ่อนเล็บในรูปแบบของบริษัทจัดการแสดงที่รับจ้างจัดการแสดงนาฏศิลป์ล้านนาและห้องอาหารที่มีการแสดง และกลุ่ม 4. การพ่อนเล็บในกลุ่มศรัทธาหัววัด หรือชาวบ้านจะแทรกอยู่ในประเพณีงานปอยหลวง หรืองานบุญต่าง ๆ

การพ่อนเล็บ นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นล้านนา พ่อนเล็บยังเป็นที่นิยมจนกระทั่งเกิดการประกวดพ่อนเล็บเพื่อชิงรางวัล โดยมีวัดที่เป็นเจ้าภาพจัดงานทำหน้าที่ในการจัดการประกวด ผู้ที่เข้าร่วมประกวด ส่วนใหญ่เป็นช่างพ่อนของคณะศรัทธาแต่ละวัด ตลอดจนมีการจัดการประกวดพ่อนเล็บ ในงานที่ได้จัดขึ้นของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การประกวดพ่อนเล็บ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยภายในค่ายดาราศาสตร์ อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ การประกวดพ่อนเล็บในงานประเพณีปีใหม่เมือง ของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

การแต่งกายของผู้พ่อนจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง คือ จะนิยมสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ ศิระษะเกล้าผมมวย เหน็บดอกเอื้อง คนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการพ่อน จะใช้วงดนตรีพื้นเมืองดั้งเดิม ที่มีชื่อเรียกว่า “วงกลองตั้งโนง” บรรเลงประกอบการพ่อน

กลุ่มคณะช่างพ่อนเล็บที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มช่างพ่อนเล็บอาวุโสที่ ช่างพ่อนมีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป ได้แก่ คณะช่างพ่อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคณะช่างพ่อนที่ยังคงอนุรักษ์และรักษารูปแบบ ทำพ่อนเล็บแบบดั้งเดิม สืบเนื่องมาเป็นเวลาประมาณ 48 ปี จนถึงปัจจุบัน

แต่เดิมการทำพ่อนเล็บของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ไม่มีช่างพ่อนเล็บประจำวัด เหมือนกับวัดทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มหัววัดไปพ่อนรวมทำบุญในงานปอยตามหัววัดต่าง ๆ ที่จะต้องมีคณะช่างพ่อนเล็บเป็นช่างพ่อนประจำวัดตนเอง นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง (

ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ได้มีความคิดที่จะจัดตั้งกลุ่มช่างฟ้อนเล็บประจำวัดพระสิงห์ขึ้น จึงได้ชักชวนชาวบ้าน คณะศรัทธาในละแวกวัด จัดตั้งกลุ่มช่างฟ้อน และทำการฝึกหัดฟ้อน โดยมีสมาชิกช่างฟ้อนดังนี้

นางจันทร์จร ศศิธร ปัจจุบันอายุ 74 ปี นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ปัจจุบันอายุ 68 ปี นางศรีนวล โพธิศรี ปัจจุบันอายุ 69 ปี นางอำไพ ดวงใจ (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) และ นางบัวผา จันทิมา ปัจจุบันอายุ 70 ปี

การแต่งกายของกลุ่มช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองล้านนาเหมือนอย่างเช่นช่างฟ้อนหัววัดทั่วไปได้แก่ นุ่งซิ่นลายขวาง สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ สวมสังวาล ดิคเข็มกลัด เก้าอี้มทรงญี่ปุ่น เหน็บดอกไม้ มีสวมเล็บ ในการจัดหาเครื่องแต่งกายจะใช้ทุนส่วนตัวของช่างฟ้อน ทำการตัดเย็บและจัดซื้อเองมาโดยตลอด โดยมีได้ใช้เงินทุนจากวัดหรือของความอนุเคราะห์จากหน่วยงานทั่วไปเหมือนเช่นช่างฟ้อนกลุ่มอื่น

ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อไปทำการฟ้อนที่ใด จะนิยมฟ้อนกับเพลงที่ทำการบันทึกลงเทปคลาสเส็ดมากกว่า เพราะสาเหตุที่ว่า เวลาไปทำการฟ้อน ที่ต้องฟ้อนเข้ากับดนตรีที่ทำการบรรเลงสด จะไม่ถนัดด้วยการบรรเลงดนตรีสดเวลาบรรเลงนักดนตรีจะบรรเลงท่วงทำนองไม่เท่ากัน บางคณะอาจจะบรรเลงช้า บางคณะอาจจะบรรเลงเร็ว จึงทำให้เวลาฟ้อนไม่เคยชิด และเมื่อมีอายุมากขึ้น สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง จึงไม่ถนัดในการฟ้อนกับดนตรีที่ไม่เคยชิน

กระบวนการทำฟ้อนเล็บคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร กระบวนการทำทางคณะได้รับการถ่ายทอดทำฟ้อนมาจากนางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งคณะช่างฟ้อนทำฟ้อนที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นทำฟ้อนที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยในปัจจุบันกระบวนการทำฟ้อนทั้งหมด นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ และนางจันทร์จร ศศิธร เป็นรับผู้ถ่ายทอด

ทำฟ้อนผู้วิจัยพบว่า จะมีทำทั้งหมด 15 ท่า และจะมีการทำทำซ้ำในบางท่าระหว่างการฟ้อนจะมีท่าหลักและท่าซ้ำจำนวน 25 ท่า ในระหว่างที่ทำการฟ้อนการย่ำเท้าของผู้ฟ้อน จะย่ำเท้าตามจังหวัดเสียงเครื่องดนตรี โดยจะฟังเสียงโหม่ง และเสียงฉาบ ช่างฟ้อนจะเริ่มก้าวเท้าซ้าย เป็นจังหวะแรก เมื่อย่ำเท้าถึงบริเวณการเปลี่ยนท่าก็จะทำการเริ่มนับหนึ่งใหม่ เพื่อเป็นการเริ่มต้นขอกระบวนการทำฟ้อนตามลำดับท่า ด้วยการย่ำเท้าและเดิน โดยจะเดินจากด้านขวามือหันไปด้านซ้ายมือ โดยจะหมุนตัวไปทางด้านหน้าของเวที ประมาณ 180 องศา เมื่อหมุนตัวได้ตามกำหนดการก้าวเท้าครบ 5 จังหวะก็จะทำการเปลี่ยนกระบวนการทำฟ้อน ในกระบวนการทำต่อไป ด้วย

การฆ่าเท้าเดินจากด้านซ้ายมือหันไปด้านขวามือ พร้อมกับการก้าวเท้า 5 จังหวะ เพื่อเป็นการหมุดกระบวนท่าต่อไป

รูปแบบการแปรแถวของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ การแปรแถวจะใช้ในโอกาสที่ทำการฟ้อนบนเวที ส่วนการฟ้อนนำขบวนจะใช้รูปแบบแถวแบบแถวตอนลึกสองแถว การแปรแถวบนเวทีจะมีรูปแบบการแปรอยู่ 3 รูปแบบ กล่าวคือ แบบที่ 1 แบบแถวตอนลึก แบบที่ 2 แบบวงกลมเล็กสองวง แบบที่ 3 แบบวงกลมใหญ่หนึ่งวง

จากการศึกษาฟ้อนเล็บช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ธรรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ผู้วิจัยพบว่า การฟ้อนเล็บเป็นการฟ้อนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และเป็นการเชื่อมโยงศรัทธาชาวบ้านฝ่ายหญิงให้ได้เข้าถึงพระพุทธศาสนา ด้วยสาเหตุที่ว่า ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องของการก่อกุศลด้วยการฟ้อนรำ ในงานปอยหลวงช่างฟ้อนเล็บที่ฟ้อนนำขบวนแห่ครัวทานเปรียบเสมือนนางฟ้าที่ฟ้อนรำอัญเชิญต้นครัวทานหรือต้นบุญให้เข้าสู่วิหาร ส่วนช่างฟ้อนเล็บที่ฟ้อนรับขบวนแห่ครัวทานเปรียบเสมือนนางฟ้อนกำลังฟ้อนรำต้อนรับผู้ประกอบบุญกุศล จึงเป็นสาเหตุให้ในงานปอยหลวงหรืองานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจะมีการฟ้อนรำ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและเป็นการเชื่อมโยงให้ศรัทธาชาวบ้านฝ่ายหญิงได้เข้าถึงและมีส่วนร่วมในพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นประเพณีของการฟ้อนของชาวบ้านฝ่ายหญิงที่มีสอดแทรกอยู่กันวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวล้านนาสืบไป

ปัญหาและอุปสรรคในการเก็บข้อมูล

จากการศึกษาหัวข้อฟ้อนเล็บช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ธรรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล ตั้งแต่ช่วงเดือนพฤศจิกายน 2549 โดยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากแหล่งความรู้ จากตำรา จากเอกสารและจากความอนุเคราะห์จากผู้สนับสนุน ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้อัดลอกมาจากเอกสารเพียงเล่มเดียว เนื้อหาส่วนใหญ่เขียนเฉพาะประวัติ กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยจึงต้องทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินพื้นบ้านและนำข้อมูลที่ได้อ่านเปรียบเทียบ และจดบันทึกเป็นข้อมูลเบื้องต้น

อุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเก็บข้อมูลจากตัวช่างฟ้อน เนื่องจากช่างฟ้อนมีการรวมกลุ่มในแต่ละครั้ง จะพบกันในวันพระอาทิตย์ละหนึ่งครั้ง ผู้วิจัยจึงต้องเข้าไปสร้างสัมพันธ์ไมตรี ทำตัวกลมกลืนกับกลุ่มชน ซึ่งใช้ระยะเวลาพอสมควรในการร่วมกิจกรรมงานบุญที่วัดในแต่ละครั้ง และตัวช่างฟ้อนไม่เคยมีผู้เข้ามาการสัมภาษณ์จึงเป็นปัญหาในการให้ข้อมูล จึงทำให้ได้ข้อมูลไม่เต็มที่

อุปสรรคอีกประการเนื่องจากตัวช่างฟ้อนมีอายุที่มาก จึงทำให้ช่างฟ้อนไม่สามารถไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ได้ และรับไปฟ้อนน้อยลง จึงทำให้ไม่สามารถบันทึกกระบวนการทำฟ้อนได้ ผู้วิจัยจึงทำการฝึกกับตัวช่างฟ้อนเอง และคอยเวลาที่ช่างฟ้อนมีสุขภาพที่แข็งแรงจึงสามารถบันทึกกระบวนการทำฟ้อนในการวิเคราะห์กระบวนการทำฟ้อนได้

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทาง และเป็นประโยชน์ในการดำเนินการอนุรักษ์และดูแลรักษาศิลปะการฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์วรมหาวิหารให้คงอยู่สืบไป

1. หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจในรูปแบบของการฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์ ควรให้การสนับสนุนเผยแพร่ เพื่อให้บุคคลทั่วไปได้รู้จักการแสดงของช่างฟ้อนเล็บคณะนี้
2. สถานศึกษา หรือ บางหน่วยงานที่มีความสนใจควรให้การอนุรักษ์ ด้วยการฝึกซ้อมหรือรับการถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนเล็บวัดพระสิงห์จากสมาชิกช่างฟ้อน และจดบันทึกตลอดจนบันทึกเป็นวีดิทัศน์ทำฟ้อนเล็บเก็บไว้เป็นหลักฐานทางวิชาการ เพื่อให้เยาวชนหรือผู้ที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาและเป็นประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยสืบต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกียงคำ อรุณสิทธิ์. ช่างพ็อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 11 กันยายน, 20 พฤศจิกายน 2549, 16 มกราคม, 3 มีนาคม, 24 เมษายน, 26 กรกฎาคม, 4 ตุลาคม, 17 ธันวาคม 2550, 16 กุมภาพันธ์ 2551.
- คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่ ร่วมกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เจ้าหลวงเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.
- จันทร์จร ศศิธร. ช่างพ็อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 8 สิงหาคม, 11 กันยายน, 19 พฤศจิกายน 2549, 13 มกราคม, 5 มีนาคม, 24 เมษายน, 27 กรกฎาคม, 4 ตุลาคม, 20 ธันวาคม 2550, 16 กุมภาพันธ์ 2551.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ดรรชนี สายใยรักสองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : 2542.
- ชุ่ม ณ บางช้าง. ประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ร.ศ.พ., 2520.
- ดาววัล ศิลปะสมบัติ. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่. สัมภาษณ์. 16 มกราคม พ.ศ. 2550.
- ธงชัย จีนชาติ. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่. สัมภาษณ์. 5 กันยายน, 19 พฤศจิกายน 2549, 16 มกราคม, 23 พฤษภาคม, 11 ตุลาคม 2550, 12 มกราคม 2551
- ธีรยุทธ ขวงศรี. การดนตรี การขับ การพ็อน ล้านนา. เชียงใหม่ : สุรวงศ์บุ๊กเซนเตอร์, 2540.
- เชิษฐชาย อักษรดิษฐ์. หอคำคุ้มแก้ว มณีแสงแห่งนคราศิลป์สถานชาติยาธานี. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ โขตนา, 2548.
- นางเยาว์ กาญจนจारी. ดรรชนี. กรุงเทพฯ : ทริติการพิมพ์, 2533.
- นิรันดร์ ภักดี. วงตั้งโนง : กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล : 2544.
- นายนิรุต ไต้ะถม. สัมภาษณ์. ครูโรงเรียนบ้านแม่ลานหลวง. 5 มกราคม 2551.
- บัวผา จันทิมา. ช่างพ็อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 14 ตุลาคม, 29 ธันวาคม 2550, 16 กุมภาพันธ์ 2551.
- บุญเสริม สาตราภัย. ล้านนาไทยในอดีต. เชียงใหม่ : ช้างเผือกการพิมพ์, 2522.
- บุญเสริม สาตราภัย. เสด็จล้านนา 1. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ, 2532.
- บุญเสริม สาตราภัย. เสด็จล้านนา 2. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ, 2532.
- ประกายแก้ว กันทะวัง. เจ้าของร้านเสริมสวยประกายแก้ว. สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2550.

- พระครูวิทิศานุสรณ์. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารจังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 28 ธันวาคม 2550, 10 มกราคม 2551.
- พระครูวิทิศานุสรณ์. พระครูใบฎีกาเหล่า อมรเมโธ. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร. ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด : 2548.
- เพียงแข จิตรทอง. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่. สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์, 3 พฤศจิกายน 2550.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด การพิมพ์, 2542.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ 9. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด การพิมพ์, 2542.
- มณี พยอมยงค์. ประวัติและวรรณคดีล้านนา. เชียงใหม่ : มิตรนราการพิมพ์, 2516.
- มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2529.
- รุจพร ประชาเดชสุวัฒน์. รายงานวิจัย นาฏศิลป์ล้านนา : กรณีศึกษาสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี (พ.ศ. 2461) ถึงปัจจุบัน. สำนักงานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.
- วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่. ขัตติยานีศรีล้านนา. เชียงใหม่. มูลนิธิพระราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ. 2547.
- วิถี พานิชพันธ์. จิตรกรรมเวียงคำ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531.
- วิถี พานิชพันธ์. ผ้าและสิ่งถักทอไท. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2547.
- วิถี พานิชพันธ์. วิถีล้านนา. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม, 2548.
- วิไลกษณ์ ศรีป่าซาง. ครุฑขี้ของของงามแม่ญิงล้านนา. เชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- วิไลกษณ์ ศรีป่าซาง. เวียงบุญ เชียงบาน เมืองล้านนา. เอกสารประกอบการสอน.
- ศรินวล โปธิศรี. ช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 26 กรกฎาคม, 4 ตุลาคม, 20 ธันวาคม 2550, 16 กุมภาพันธ์ 2551.
- สมถวิล กล่อมสังข์. ฟ้อนเมือง. ศิลปินพหุระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง, วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ กรมศิลปากร. 2523.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : อมรินทร์การพิมพ์, 2539.
- สนั่น ธรรมธิ. นาฏดุริยางค์ล้านนา. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์. 2550.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. เจ้านายฝ่ายเหนือกับงานวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์ , 2544.

สายสวรรค์ ขยันยิ่ง. พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนาฏศิลป์ล้านนา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สุกัญญา ชมภูรัตน์. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่. สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์, 24 เมษายน, 3 พฤศจิกายน, 17 ธันวาคม 2550, 26 มีนาคม 2551.

สุทธิพันธ์ เหรา. อาจารย์พิเศษภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สัมภาษณ์. วันที่ 16 กรกฎาคม 2550.

สุรัตน์ จงดา. อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์. สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2550

สุรีย์ ณ เชียงใหม่. เจ้าของร้านเอื้องเงินการดนตรี. สัมภาษณ์. 19 มกราคม 2551.

อรุณ เวชสุวรรณ. พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ. สำนักพิมพ์อรุณวิทยา. กรุงเทพฯ : 2543.

อัญชลี ศรีป่าซาง. เจ้าของร้านสีสันพรรณไม้. สัมภาษณ์. 8 มกราคม, 24 เมษายน 2550.

ภาษาอังกฤษ

<http://www.lannaphoto.com>.

<http://www.google.co.th>.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 ลักษณะวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีถนนล้อมรอบสี่ด้าน เขตพุทธาวาสอยู่ส่วนกลางของวัด รอบเขตพุทธาวาสเป็นสนามหญ้าลานคอนกรีต และไม้ยืนต้น สำหรับเขตสังฆาวาสมีถนนซอยและกุฏิสงฆ์ สร้างเรียงกันอย่างเป็นระเบียบ โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมอาคารพระธรรมสิทธิศาสตร์ อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ โรงเรียนธรรมราชศึกษา และศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่โดยรอบเขตพุทธาวาส พระวิหารหลวง¹

ภาพป้ายวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ที่มา : ผู้วิจัย

พระวิหารหลวง เป็นสถาปัตยกรรมลานา กว้าง 24 เมตร ยาว 46 เมตร ผนังเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนไม้สักล้วนหลังคามุงกระเบื้องมีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีมุขหน้าและมุขหลัง ด้านหน้ามี 3 ประตู หน้าต่างด้านละ 5 ช่อง พระวิหารหลวงเดิมเป็นแบบจัตุรมุขต่อมาให้ปรับปรุงเหลือเพียงมุขหน้าและมุขหลัง ต่อมาพระวิหารหลังเดิมชำรุดทรุดโทรมครุบาทูศรีวิชัยและพลตรีเจ้าแก้วนวรรฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 เจ้าดารารัศมีพระชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และหลวงอนุสารสุนทร ร่วมกับประชาชนสร้างขึ้น พ.ศ. 2467 – 2468 สิ้นงบประมาณ 20,000 รูปี

¹ พระครูวิทิศานุสาร . วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร . ด้านสุทธาการพิมพ์ ,2548 . หน้า 15

ภาพพระวิหารหลวง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพพระประธานภายในพระวิหารหลวง
ที่มา : ผู้วิจัย

พระเจ้าแสนภู ราชวงศ์เม็งรายองค์ที่ 3 ได้เสวยราชสมบัติ ณ เมืองเชียงแสน นครหลวงของล้านนาไทยในสมัยนั้น เมื่อ พ.ศ. 1857 ถึง พ.ศ. 1863 ก็สวรรคต (เมืองเชียงแสนเดิมว่า “เมืองเงินยาง” ที่เปลี่ยนเป็นเชียงแสนเข้าใจกันว่า จะเปลี่ยนตามพระนามของพระเจ้าแสนภู) บรรดาเจ้านายข้าราชการและประชาราษฎร์ จึงได้มาอัญเชิญพระเจ้าคำฟู ราชโอรสผู้ครองนครเชียงใหม่ในช่วงนั้น ให้ไปครองเมืองเชียงแสน พระเจ้าคำฟูจึงได้ทรงเวนให้เจ้าผายู พระราชโอรสอยู่ครองนครเชียงใหม่ ส่วนพระองค์ได้เสด็จไปครองเมืองเชียงแสนในปีนั้น (เมืองเชียงแสนในปัจจุบัน เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย)

เมื่อ พ.ศ. 1887 พระเจ้าคำฟูได้เสด็จไปเยี่ยมเศรษฐีจ้าวหงส์ พระสหายร่วมสาบานของพระองค์ ณ เมืองเชียงคำ (เมืองเชียงคำในปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นอยู่ในจังหวัดพะเยา) พร้อมด้วยพญาฮอดอาวู ราชองครักษ์ พระเจ้าคำฟูได้ทอดพระเนตรภรรยาของ เศรษฐีจ้าวหงส์ ซึ่งทรงโฉมสวยสะคราญก็ทรงปฏิพัทธ์ ผลที่ก็ทรงกระทำกามสุมิจนจารกัภรรยาเศรษฐีจ้าวหงส์ รุ่งขึ้นพระเจ้าคำฟูก็เสด็จลงสร้างน้ำแม่คำ มีจระเข้ (บางตำนานว่าเป็น เงือก) มาขบกัดและคาบเอาพระองค์ดำน้ำหายไป พญาฮอดอาวูเข้าช่วยเหลือก็ถูกท่อนซุงไหลพุ่งมาถูกศีรษะจมน้ำบรรดาเสนาอำมาตย์ จึงได้อัญเชิญพระศพกลับไปยังเมืองเชียงแสนทำการถวายพระเพลิงพระศพของพระองค์แล้วนำพระอัฐิบรรจุลงในผอบทองคำชั้นหนึ่ง ผอบเงินชั้นหนึ่ง ผอบทองแดงชั้นหนึ่ง พญาผายูพระราชโอรส นำเอาพระอัฐิมายังเมืองเชียงใหม่ แล้วก่อพระสถูปเจดีย์บรรจุพระอัฐิและพระอังคารไว้ ณ ริมตลาดลีเชียง (ลี หมายถึง ตลาด , เชียง หมายถึง เวียง , เมือง) อนุสาวรีย์นี้ยังตั้งอยู่ในวัดจันทุกวนนี้ แล้วโปรดให้สร้างพระวิหารขึ้นหลังหนึ่ง แล้วโปรดให้มหาดเล็กไปนิมนต์พระมหาอภัยจุลเถร บางแห่งเรียก พระมหาอภัยจุลเถระ เมืองคำพูน มาเป็นเจ้าอาวาสวัดลีเชียงพระ”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพพระรูปหล่อทองเหลืองพญาเม็งรายมหาราช
ที่มา : ผู้วิจัย

หอไตร

หอไตรศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อทำการเก็บรักษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาของพระเจ้ากาวิละ เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่องค์ที่ 1 ทรงโปรดให้มีการสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2354 และได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2460 ด้วยพระราชทานศรัทธาในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ หอไตรมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศตะวันออกและตะวันตกหอไตรสูง 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนมีบันไดขึ้นชั้นบนด้านหน้า ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนสร้างด้วยไม้มีโครงสร้างหลังคาแบบมั่วตั้งใหม่ หลังคาซ้อนลดด้านหน้าสองชั้น ด้านหลังหนึ่งชั้นหนึ่งมุงด้วยกระเบื้องดินขอ ฝาผนังไม้ลายตาผ้า ป่านลม ซ่อฟ้ารูปพญานาคคงเป็นส่วนที่ซ่อม ขึ้นใหม่ในการบูรณะครั้งสุดท้ายกลางแนวสันหลังคามีรูปหงส์คินเผาประดับตลอดแนว กลางหลังคามีฉัตรโลหะประดับ ผนังหอไตรชั้นล่างตกแต่งด้วยประติมากรรมปูนปั้นเทวดาจำนวน 16 องค์สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม ตามลักษณะของการนุ่งผ้าประติมากรรมเทวดาองได้รับอิทธิพลด้านการประดับอาคาร ลาดลายการตกแต่งการนุ่งผ้าและศิราภรณ์จากประติมากรรมเทวดาที่วัดเจ็ดยอดแต่มีเทวดาบางองค์ที่มีท่าทางเคลื่อนไหวมากคล้ายกับเทวดาในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำวัดเดียวกัน บริเวณท้องไม้ของหอไตรชั้นแรกประดับด้วยปูนปั้นรูปสัตว์หิมพานต์ในกรอบคด โค้งทรงสี่เหลี่ยมจำนวน 75 ตัว ประกอบด้วยสิงโตจีน มอม สิงห์ เงือก ช้าง กวาง กิเลน ปลา เหมราช คชสีห์ นกยูง เสือ และนรสิงห์ ซึ่ง

เป็นประติมากรรมที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะหลายแห่งทั้งศิลปะจีน ศิลปะพม่า ศิลปะรัตนโกสินทร์ และศิลปะที่สืบทอดมาจากศิลปะล้านนาเอง

ลวดลายบนฝาผนังไม้ชั้นบน มีการประดับด้วยลายปูนปั้นสะตายจีนปิดทองประดับกระจก รูปดอกจัน 8 กลีบ และลายหม้อปुरुณฆฎะลงรักปิดทอง ประติมากรรมเข้าประดับด้วยทวารบาลท่ามกลางลายเมฆ นาคชะตัน รูปพญานาคและลวงม้วนหางออกด้านนอก

ลายประดับหน้าเหน็บมุขโถงและซุ้มโถงทรงปราสาทเป็นลวดลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจกประกอบด้วย ลายกลีบบัวแบบกรอบโค้งเรียบและโค้งหยัก ลายบัวปลายเสาแบบบัวจงกลแบบรัตนโกสินทร์ กาบล่าง กาบบน ทรงสามเหลี่ยมภายในกรอบประดับดอกในเทศ ประจำยามอก รูปดอกสี่กลีบประดับกระจก ลายราชวัติ เป็นลายที่แพร่หลายจากศิลปะรัตนโกสินทร์ ผสมผสานกับลายเครือล้านนาจนแปลกไปจากลายต้นเค้าเดิม ลายหน้ากระดานดอกสลับเถา ลายประจำยามกำมปู ลายดอกจอกก้านแบ่ง ลายกรอบวงโค้งทรงสี่เหลี่ยม ลายสามเหลี่ยมหัวกลับ ผลจากการศึกษาลวดลายต่าง ๆ เข้าใจว่า คงเป็นลวดลายที่บูรณะขึ้นใหม่ทั้งหมดในคราวปฏิสังขรณ์ครั้งสุดท้ายและคงมีช่างฝีมือ 2 คน ช่างปั้นลานหน้าเหน็บด้านทิศเหนือคือช่างฝีมืออิทธิพล การออกลวดลายของศิลปะภาคกลางมากกว่า

ภาพหอไตร

ที่มา : ผู้วิจัย

พระวิหารลายคำ

วิหารลายคำเป็นวิหารขนาดเล็ก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์ประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นรูปแบบวิหารสกุลช่างเชียงใหม่ยุคหลัง ที่มีอยู่ในราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จุดที่น่าสนใจเมื่อมองจากภายนอกก็คือ เป็นวิหารที่มีอาคารทรงปราสาทอีกหลังหนึ่งเชื่อมต่ออยู่ท้ายวิหาร ซึ่งจัดเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบพิเศษที่พบคล้ายกันอีกหลายแห่งเช่น วิหารวัดปราสาท และวัดป่าแดง เป็นต้น

พระวิหารลายคำ เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาไทย กว้าง 8 เมตร ยาว 30 เมตร มีช่อฟ้าใบระกา หลังคามุงกระเบื้องดินเผา สร้างในสมัยพญาแก้ว หรือพระเมืองแก้วกษัตริย์องค์ที่ 11 แห่งราชวงศ์มังราย (ราวปีพ.ศ. 2038 - 2068) และได้รับการทำนุบำรุงรักษาและซ่อมแซมสืบต่อกันมาหลายสมัย อาทิ สมัยพญาท้าวละ พ.ศ. 2353 , พญาธรรมลังกา พ.ศ. 2359 , พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พ.ศ. 2406 , พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 พ.ศ. 2429 , พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู่ อุดตลิว) ในขณะที่เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ “ พระธรรมราชานุวัตร ” ได้ปฏิสังขรณ์ใน พ.ศ. 2497 , กรมศิลปากรได้ซ่อมพระวิหารและจิตรกรรมฝาผนังในโอ ก า ส ส ม โภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปี พ.ศ. 2539

ภายในพระวิหาร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่หังค์ หรือ พระสี่ท้าว สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยล้านนารุ่งเรืองเช่นเดียวกับวิหารลายคำ ที่มีจิตรกรรมฝาผนังด้านซ้ายของพระประธานเป็นภาพจิตรกรรมเรื่องสังข์ทอง ด้านขวาเป็นเรื่องสุวรรณหงส์ เป็นผลงานที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเชียงใหม่

ภาพพระวิหารลายคำ

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพภายในพระวิหารลายคำที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ หรือ พระสิงห์
ที่มา : ผู้วิจัย

พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ หรือ พระสิงห์

พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ หรือ พระสิงห์ เป็นพระพุทธรูปสำริด ลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 1 เมตร งานฝีมือสกุลช่างแบบเชียงแสน ซึ่งพระพุทธรูปมีพุทธลักษณะขององค์พระอวอั่วน พระอุระ (อก) ใหญ่ ประทับขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย สังกาฏิ (ผ้าพาดบ่า) สั้น เนื้อพระถัน พระพักตร์กลมคล้ายผลมะตูม พระหนุ (คาง) เป็นรอยหยักกลม พระองค์คูลี (นิ้วมือ) ไม่เสมอกัน เม็ดพระศก (ผมใหญ่) พระรัศมีเป็นต่อมกลมแบบบัวตูม พระกร (มือ) ขาววางเหนือพระชานุ (เข่า)

พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ หรือ พระสิงห์ เป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองล้านนาไทย มาแต่ครั้งอดีตกาล ในวันปีใหม่เมืองหรือวันสงกรานต์ จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ หรือ พระสิงห์ มาประดิษฐานบนรถบุษบกแห่รอบเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาและสรงน้ำขอพรเป็นประเพณีสืบทอดมาทุกปี

ภาพพระพุทธรูปสี่หังค์ (พระสี่หังค์)

ที่มา : ผู้วิจัย

พระบรมธาตุหลวง

พระบรมธาตุหลวงหรือพระมหาเจดีย์ สูง 25 วาฐานสี่เหลี่ยมยาวด้านละ 16 วา 1 ศอก 6 นิ้ว ที่ฐานพระธาตุมีซ่างล้อมรอบด้านละ 1 เชือก สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์มังราย ต่อมาครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์เมื่อ ปี พ.ศ. 2469 และยังเป็นพระธาตุหนึ่งใน 12 นักษัตรประจำปีมะโรงด้วย

ภาพพระวิหารลายคำและพระบรมธาตุวัดพระสี่หังค์

ที่มา : ผู้วิจัย

พระราชประวัติพระราชยาเจ้าดารารัศมี

พระราชยา เจ้าดารารัศมี เป็นพระมเหสีเจ้า ลำดับที่ 8 ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ประสูติ ณ วันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2416 และสิ้นพระชนม์ ณ วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 สิริพระชนมายุ 60 ชันษา 3 เดือน 13 วัน ทรงมีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการผนวกราชอาณาจักรล้านนาเข้ากับสยามประเทศ ทรงเป็นบุคคลที่เคารพยิ่งของชาวเชียงใหม่และล้านนา ด้วยมิใช่ทรงพระยศพระราชยาแห่งพระพุทธเจ้าหลวงเท่านั้น หากด้วยพระเมตตาที่ทรงมีต่อราษฎรล้านนาทุกระดับชั้น โดยเฉพาะพระวิริยะอุตสาหะในการบำเพ็ญพระกรณียกิจเพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ดำรงอยู่ตราบเช่นปัจจุบัน

เมื่อทรงพระเยาว์

เดิมนั้นทรงพระนามว่า เจ้าดารารัศมี พระนามเล่นว่า อึ่งประสูติเมื่อวันอังคาร ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 8 ปีระกา (หากนับทางเหนือ เป็นเดือน 10) เมื่อเวลา 00.30 น. เศษ ที่คุ้มหลวงกลางเวียง หรือที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่หลังเดิม เป็นพระธิดาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้าเชียงใหม่องค์ที่ 7 กับพระเทวี แม่เจ้าเทพไกรสร ทรงมีพระพี่น้องหนึ่งพระองค์ คือ เจ้านางจันทโรสภา เมื่อทรงพระเยาว์ เจ้าดารารัศมีทรงศึกษาหนังสือทั้งอักษรไทย เหนือ และอักษรไทยใต้ (ภาคกลาง) และยังศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นอย่างดี

เจ้าวังหลวง

ในเวลานั้นนครเชียงใหม่ยังเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ ขณะเดียวกันอังกฤษซึ่งได้เข้าครอบครอง พม่า ก็ยังส่งอิทธิพลหลายๆ มายังเชียงใหม่ด้วย และเล่ากันว่าได้มีทูตจากพม่าตอนใต้ มาเจรจาทาบทามเจ้าอินทวิชยานนท์ พระบิดา ว่าสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศอังกฤษ ทรงมีพระประสงค์จะขอรับพระธิดาไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้ทรงตอบไปอย่างไร ครั้นเวลาผ่านไปไม่นาน มีหลักฐานว่า เมื่อ พ.ศ. 2426 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้านั่งยาเซอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร (เวลานั้นดำรงตำแหน่งเทียบ ได้กับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในภาคพายัพ) ได้อัญเชิญพระคุณทูล (คุ้มหู) และพระขำมรงค์เพชรไปพระราชทานเป็นของขวัญแก่เจ้าดารารัศมี และระบุว่า การพระราชทานของขวัญดังกล่าวเป็นการหมั้นหมาย และในที่สุดเจ้าดารารัศมีได้เสด็จลงไปถวายตัวในอีกสามปี เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2429 (ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น 11 ค่ำ เดือน 3 ปีจอ อัฐศก จตุศักราช 1248) เมื่อพระองค์เข้าประทับในพระบรมมหาราชวัง ก็ได้มีการสร้างพระตำหนักขึ้นใหม่เพื่อเป็นที่ประทับสำหรับพระองค์ และบรรดาผู้ที่ติดตามจากเชียงใหม่ด้วย และระหว่างนี้ยังทรงศึกษาคณิตศาสตร์ ขี่ม้า และฟ้อนรำ แม้กระทั่งดนตรีสากลด้วย ทรงเครื่องดนตรีได้หลากหลาย แต่ที่ทรงได้ คล่องมากคือ จะเข้ และนอกจากนี้ ยังทรงสนพระทัยในการถ่ายรูปซึ่งยังเป็นเรื่องใหม่ในสมัยนั้นด้วย

พระธิดาน้อย

เวลาผ่านไปไม่นาน เจ้าดารารัศมี ในฐานะเจ้าจอม ก็ทรงพระครรภ์ และมีพระประสูติกาลพระราชธิดา เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2432 ทรงพระนามว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิลี โดยที่ข้าราชการบริวารชาวเหนือนิยมขนานพระนามว่า เสด็จเจ้าน้อย ทว่า พระธิดาองค์น้อยมีพระชนมายุสั้นเพียง 3 พระชันษาเศษ ก็ประสูติสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2435 (ภายหลัง ในรัชกาลที่ 6 ทรงได้รับการเฉลิมพระนาม เป็น "พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิลี" และในรัชกาลที่ 7 เป็น "พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิลี" และในรัชกาลที่ 8 เป็น "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิลี") เวลานั้นเจ้าดารารัศมี เจ้าจอมมารดา (ได้เลื่อนพระยศสูงขึ้น) ทรงโศกเศร้าอย่างยิ่ง แต่ยังคงรับใช้เบื้องพระยุคลบาท พระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิด

สถาปนาพระราชชายา

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศเจ้าดารารัศมี จากเดิมเจ้าจอมมารดา เป็น พระราชชายา นับเป็นตำแหน่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพิ่งมีในสมัยรัชกาลที่ 5 เท่านั้น จึงนับได้ว่าพระราชชายาทรงเป็นพระมเหสีลำดับที่ 5 ในเวลานั้น (ไม่นับสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ที่สิ้นพระชนม์ก่อนหน้านั้น)

เสด็จเชียงใหม่

นับแต่ พระราชชายาฯ เสด็จลงมายังกรุงเทพฯ ก็มีได้เสด็จกลับเชียงใหม่สักครั้งเดียว แม้กระทั่งเมื่อพระบิดาถึงแก่พิราลัย เมื่อ พ.ศ. 2440 ก็ตาม ครั้นเมื่อปี พ.ศ. 2451 เจ้าอินวโรรสสุริยวงศ์ พระเชษฐาต่างพระมารดา ผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 8 ได้ลงมาเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว พระราชชายาฯ จึงกราบถวายบังคมขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตไปเยี่ยมพระประยูรญาติพร้อมกับที่เจ้าอินวโรรสสุริยวงศ์เดินทางกลับ ในคราวนั้นพระราชชายาฯ และคณะเสด็จออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 ระหว่างทางได้ทรงประทับแรม ณ ตำบลต่างๆ เนื่องจาก เป็นการเดินทางทางเรือ การเดินทางล่าช้า จึงใช้เวลานานกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง และระหว่างทางนี้ พระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระราชโทรเลขและหนังสือแสดงความห่วงใย ความระลึกถึง พระราชชายาฯ และพระราชชายาฯ ก็ทรงตอบกลับ เป็นเช่นนี้ไปตลอดจนถึงเชียงใหม่ นอกจากนี้แล้วพระเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชทานสิ่งของต่างๆ สำหรับคณะของพระราชชายาฯ ได้ใช้สอยในระหว่างเดินทาง รวมทั้งพระราชทานของขวัญเฉพาะแก่พระราชชายาฯ ด้วย พระราชชายา เจ้าดารารัศมีเสด็จถึงเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2452 และประทับอยู่ที่เชียงใหม่ได้ไม่นาน ก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ อีกครั้ง อย่างไรก็ตาม ระหว่างที่ประทับที่เชียงใหม่ พระราชชายาฯ ทรงมี ภารกิจมากมาย เป็นต้นว่า เสด็จเยี่ยมเมืองลำพูน เมืองลำปาง เสด็จเยี่ยมราษฎรในที่ต่างๆ และได้นำศิลปะการละครของทางภาคกลางขึ้นไปเผยแพร่ยังเมืองเหนือด้วย หลังจากเสด็จเชียงใหม่ได้สิบเดือนเศษ ก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ อีกครั้ง เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน ปีเดียวกัน โดยมีขบวนรับเสด็จอย่างมิดฟ้ามัวดิน และคราวนี้พระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชชายา เจ้าดารารัศมีประทับในพระตำหนัก สวนฝรั่งงังไส (ภายในพระราชวังดุสิต) ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่เพื่อพระราชทาน แก่พระราชชายาฯ โดยเฉพาะ หลังจากพระราชชายา เจ้าดารารัศมีเสด็จกลับกรุงเทพฯ ได้เพียง 10 เดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 นับเวลาที่เสด็จมารับใช้เบื้องยุคลบาทในพระพุทธเจ้าหลวงเป็นเวลา 23ปีเศษ

เสด็จกลับเชียงใหม่อีกครั้ง

นับแต่สิ้นรัชกาลแล้วเมื่อ พ.ศ. 2453 พระราชชายาฯ ยังประทับในพระราชวังดุสิตต่ออีกหลายปีด้วยกัน ครั้น พ.ศ. 2457 ก็ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกราบถวายบังคมลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเสด็จกลับเชียงใหม่ เมื่อได้รับ พระบรมราชานุญาต ก็เสด็จขึ้นเชียงใหม่ เมื่อ วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2457 และถึงเชียงใหม่ในวันที่ 22 เดือนเดียวกัน โดยประทับที่คุ้มท่าเจดีย์แก้ว ริมแม่น้ำปิง เมื่อเสด็จกลับเชียงใหม่แล้ว พระราชชายาฯ ได้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎร และพระประยูรญาติ ทรงทำนุบำรุงศาสนา บูรณะวัดวาอารามต่างๆ มากมาย ทรงอุปถัมภ์การศึกษา ของขณะเดียวกันก็ทรงและการอุดหนุนศึกษาของสงฆ์ และการศึกษาในโรงเรียนชายหญิงของเชียงใหม่ ได้แก่ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย และโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย โดยเฉพาะโรงเรียนคาราวีวิทยาลัยนั้น เดิมเรียกว่าโรงเรียนสตรี ภายหลังได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าโรงเรียนพระราชชายา และเปลี่ยนเป็น โรงเรียนคาราวีวิทยาลัย ตามพระนามของพระราชชายาฯ เมื่อ พ.ศ. 2452

ทรงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

นอกจากทรงอุดหนุนการศึกษาแล้ว ยังทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยเรื่องกิจการด้านดนตรี และศิลปะการแสดงนั้น ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สิ่งสำคัญที่ควรจะได้กล่าวในส่วนนี้ คือการฟื้นฟูและส่งเสริมกิจการทอผ้าซึ่งเคยมีชื่อเสียงมาช้านานในแคว้นล้านนา พระราชชายา เจ้าดารารัศมีได้ทรงรวบรวมผู้ชำนาญการทอผ้าฝ้าย ผ้าขึ้นดินจก และฝักสอนช่างทอ โดยสร้างโรงทอผ้าที่หลังตำหนักของพระองค์ มีกี่ทอผ้าประมาณ 20 หลัง ภายหลังเจ้าหญิงจากลำพูนได้มาศึกษาการทอผ้าขึ้นยกดอก และนำไปฝึกหัดคนในคุ้มหลวงที่ลำพูนจนมีความชำนาญ และได้สืบทอดต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน พระราชชายาฯ ได้ทรงงานดังกล่าวมานี้โดยตลอด กระทั่งเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 ก็ทรงประชวรโรคปอด ซึ่งเคยรักษาแล้วครั้งหนึ่งในกรุงเทพฯ แต่คราวนี้พระอาการหนัก และหลังจากประชวรได้ 5 เดือนเศษ ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 เมื่อเวลา 15.14 น. ณ คุ้มรินแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ รวมพระชนมายุ 60 ชันษา 3 เดือน กับ 13 วัน

ช่างฟ้อนคุ่มหลวง

นางสมพันธ์ โขटना เกิดวันที่ 15 มิถุนายน 2464 ณ คุ่มเจ้าหลวง นครเชียงใหม่ บิดาชื่อนายหลวง ดวงสิงห์ อาชีพ ทำงานในคุ่มเจ้าหลวง มารดาชื่อนางคำป้อ ดวงสิงห์ อาชีพ แม่บ้านในคุ่มเจ้าหลวง แต่งงานกับ นายทิม โขटना ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง นายช่างเขตทางการ จังหวัดเชียงใหม่

นางสมพันธ์ โขटना เมื่ออายุได้ 3 เดือน เจ้าบัวทิพย์ ณ เชียงใหม่ ธิดาของเจ้า แก้ววนวรรฐ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 9 (องค์สุดท้าย) ได้ขอไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมได้รับการศึกษา วิชาสามัญ เทียมเท่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ส่วนการศึกษาด้านนาฏศิลป์เริ่มฝึกอบรมในคุ่มเจ้าหลวง ตั้งแต่อายุ 9 ปี หัดเป็นตัวพระกับครูละครหลายท่าน เช่น หม่อมแสด ณ เชียงใหม่ คุณครูลมุล ยมะคุปต์ แม่ครูเฟื่อน วรศิลป์ แม่ครูหลง บุญจุหลง แม่ครูพัน แม่ครูดุษฎี แม่ครูวงศ์ ได้แสดงละครเป็น พระเอก และตัวพ่อ ในเรื่อง ไชยเชษฐ์ กาวิ สุวรรณหงส์ พระสมุทร ราชธานีราช นอกจากนี้ยังได้ฝึกหัดละครร้อง แบบปริดาถัยกับนักแสดงจากกรุงเทพฯ เช่น ครูละม่อม ครูฤดี ครูเลื่อน ครูเนื่อง และได้รับคัดเลือกให้แสดงละครร้องเรื่องสาวเครือฟ้า โดยได้รับบทแสดงเป็น ร้อยตรีพร้อม

เมื่อปี พ.ศ. 2514 กรมศิลปากรได้ขยายการศึกษามายังภาคเหนือ จัดตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์เชียงใหม่ขึ้น จึงได้เชิญ นางสมพันธ์ โขटना ไปทำการสอน ฟ้อนรำต่างๆ ให้แก่นักเรียนนักศึกษา โดยนำท่าฟ้อนเมืองแบบคุ่มหลวง ระเบียบท่า ฟ้อนม่านมุขเชียงดา ฟ้อนน้อยใจยา ฟ้อนม่านชายหญิง ฟ้อนม่านแม่เฒ่า และระเบียบท่าชาวเขาที่ประดิษฐ์ขึ้น นำมาถ่ายทอดให้ครูผู้สอนนาฏศิลป์และนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ได้ศึกษาและนำออกแสดงเผยแพร่ถึงทุกวันนี้

รางวัลเชิดชูเกียรติ

- ได้รับโล่เชิดชูเกียรติคุณ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น สาขาศิลปะการแสดง จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่สถาบันราชภัฏ ประจำปีพ.ศ. ๒๕๓๕
- ได้รับมอบเข็มเกียรติคุณเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการอนุรักษ์ด้านดนตรีและการแสดงพื้นเมือง ในงานอนุรักษ์มรดกไทยจังหวัดเชียงใหม่ประจำปี ๒๕๓๗
- ได้รับการประกาศยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์พื้นเมือง – ช่างฟ้อน) ปี พ.ศ. 2542
- ได้รับเชิญไปสอนฟ้อนให้แก่ข้าราชการฝ่ายในในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ
- ได้รับเชิญไปสอนเจ้านายฝ่ายเหนือ
- ได้รับเชิญเป็นที่ปรึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม การแสดงพื้นเมือง ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 8
- ได้ร่วมกับท่านหญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรีและคณะ ฟ้อนฟูกาฟ้อน ม่านแม่แล้
- ได้รับเชิญเป็นวิทยากรสอนและบรรยายเกี่ยวกับฟ้อนพื้นเมืองให้แก่สถาบันการศึกษาต่างๆ
- ได้รับเชิญเป็นกรรมการตัดสินการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางเพียงแข ขจิตรทอง อายุ 49 ปี
 ที่อยู่บ้านเลขที่ 27 ถนน สนามกีฬา ซอย 1 ตำบล ช้างเผือก
 อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ 50200
 โทรศัพท์ 053 - 218097
 อาจารย์สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย (ละครพระ), นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคเหนือ
 วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาวสุกัญญา ชมภูรัตน์ อายุ 49 ปี
ที่อยู่บ้านเลขที่ 75 ถนน เมืองสาทร ตำบล หนองหอย
อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ 50000
โทรศัพท์ 053 - 278367
อาจารย์สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย (ละครนาง), นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคเหนือ
วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระเบียบการประกวดเพื่อนเลิ
ณ พิพิธภัณฑที่พระตำหนักคาราภิรมย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภายในค่ายคารารัศมี อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องในวันคล้ายวันประสูติพระราชยาเจ้าคารารัศมี ครบ 133 ปี
และไปฉลององค์ฟ้าป่านำไปถวาย ณ วัดป่าคาราภิรมย์ พระอารามหลวง
วันเสาร์ที่ 26 สิงหาคม 2549 เวลา 13.00 น

1. ประเภทการประกวดเพื่อนเลิ

ประเภทเยาวชนอายุไม่เกิน 20 ปี

2. วัน เวลา และ สถานที่จัดการประกวดเพื่อนเลิ

วันศุกร์ที่ 25 สิงหาคม 2549 รายงานตัวพร้อมทั้งลงทะเบียนตั้งแต่วเวลา 17.30 – 18.30 น. เริ่มประกวดเวลา 19.00 น. ณ พิพิธภัณฑที่พระตำหนักคาราภิรมย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายในค่ายคารารัศมี อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 0 – 5329 – 9175

3. หลักเกณฑ์การประกวด

1. กำหนดให้มีช่างเพื่อนได้ตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 10 คน
2. ผู้เข้าประกวดแต่งกายชุดเพื่อนเลิ เสื้อแขนกระบอก นุ่งผ้าซิ่น หม่มสไบ เกลายมทัด ดอกกล้วยไม้ หรือดอกไม้พื้นเมืองอื่น ๆ
3. การเพื่อนต้องประกอบดนตรีเพลงบรรเลงตั้งโนง หรือกลองแหว จะใช้เป็นเทป , ซิติ หรือบรรเลงสดก็ได้
4. ผู้เข้าร่วมประกวดเพื่อนเลิแต่ละคณะจะต้องไม่ซ้ำกัน
5. สมาชิกในคณะจะต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่เคร่งเครียด ใช้เวลาในการเพื่อนไม่เกิน 10 นาที
6. คณะกรรมการจัดการประกวดจะจัดลำดับคณะในการประกวดเรียงตามลำดับการมา รายงานตัวของแต่ละคณะ โดยการจับสลาก

4. สถานที่รับสมัคร

พิพิธภัณฑที่พระตำหนักคาราภิรมย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายในค่ายคารารัศมี อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 0 – 5329 – 9175 โทรสาร 0 – 5329 – 8061
 ขึ้นไบสมัครตั้งแต่ววันที่ 20 – 25 สิงหาคม 2549

5. หลักฐานการรับสมัคร

1. สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน ของผู้สมัคร
2. สำเนาทะเบียนบ้าน ในกรณีที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน

6. เกณฑ์การให้คะแนนของคณะกรรมการ

1. ความพร้อมเพียงของแต่ละคณะ	20 คะแนน
2. ความถูกต้องของจังหวะและความกลมกลืนเข้ากับเสียงเพลง	20 คะแนน
3. ลีลาในการฟ้อน	30 คะแนน
4. การแต่งกายและมารยาทของผู้ประกวด	10 คะแนน
5. ระยะเวลาในการฟ้อน	20 คะแนน

รวม 100 คะแนน

* การตัดสินของกรรมการถือเป็นเด็ดขาด และเป็นข้อยุติ

7. รางวัลการประกวด

รางวัลชนะเลิศ	โล่รางวัลพร้อมเงินรางวัล	5,000 บาท
รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1	โล่รางวัลพร้อมเงินรางวัล	4,000 บาท
รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2	โล่รางวัลพร้อมเงินรางวัล	3,000 บาท
รางวัลชมเชย มี 2 รางวัล	รางวัลละ	1,000 บาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ใบสมัคร

การประกวดฟอนเล็บ

ณ พิพิธภัณฑสถานพระตำหนักदारारिर्मย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภายในค่ายदारาริर्मย์ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

เนื่องในวันคล้ายวันประสูติพระราชยาเจ้าदारาริर्मย์ ครบ 133 ปี

และไปฉลององค์ฟ้าป่านำไปถวาย ณ วัดป่าदारาริर्मย์ พระอารามหลวง

วันเสาร์ที่ 26 สิงหาคม 2549 เวลา 13.00 น

-
1. ชื่อวง / คณะ.....
 2. ผู้ควบคุมวง / คณะ.....
 3. ที่อยู่เลขที่..... หมู่ที่..... ถนน..... ซอย..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์..... โทรสาร.....
 4. ชื่อหัวหน้าวง / คณะ.....
 5. ชื่อ – สกุล ผู้ร่วมวง / คณะ จำนวน.....คน
 - 1.....
 - 2.....
 - 3.....
 - 4.....
 - 5.....
 - 6.....
 - 7.....
 - 8.....
 - 9.....
 - 10.....

ลงชื่อผู้สมัคร (หัวหน้าคณะ).....

(.....)

...../...../.....

กติกากาการพ็อนเล็บ

ประกวคพ็อนเล็บ เนื่งในงานประกเวณีสงกรานต์ (ปีหม่เมื่ง)

ในว้นที่ 11 และ 13 เมษายน 2551 เวลา 19.00น.

ณ บริเวณหน้าพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเชียงใหม่

- 1).จำนวนผู้แสดง 8 - 12 คน
- 2).ความพร้อม 20 คะแนน
- 3).จังหวะ 20 คะแนน
- 4).ลีลา 20 คะแนน
- 5).ท่าพ็อน 20 คะแนน
- 6).การแต่งกาย 20 คะแนน
- 7).เวลาที่ใช้ในการแสดงไม่เกิน 10 นาที
- 8).เครื่องแห่จะใช้แผ่นซีดีหรือตลับเทปหรือแห่กลองสดก็ได้
- 9).ทางคณะกรรมการจะมอบค่าพาหนะ คณะละ500บาทในคืนรอบคัดเลือกและรอบชิงชนะเลิศ
- 10).ส่งใบตอบรับได้ตั้งแต่วันที่ 20 มีนาคม 2551 ถึงวันที่ 5 เมษายน 2551
- 11).รางวัลชนะเลิศ ที่ 1 5,000 บาท พร้อมโล่รางวัล
 รางวัลชนะเลิศที่ 2 3,000 บาท พร้อมโล่รางวัล
 รางวัลชนะเลิศที่ 3 2,000 บาท พร้อมโล่รางวัล
 รางวัลชมเชย 2 รางวัลๆละ 1,000 บาท
- 12).จับฉลากลำดับการประกวคพ็อนเล็บเวลา 19.00 น.
- 13).ว้นที่ 11 เมษายน 2551 ประกวคพ็อนเล็บรอบคัดเลือกเอา 5 คณะ
 ว้นที่ 13 เมษายน 2551 ประกวครอบชิงชนะเลิศ 1 , 2, 3 และรางวัลชมเชย 2 รางวัล
 ว้นที่ 15 เมษายน 2551 ชนะเลิศ 1 ขึ้นพ็อนโชว์บนเวทีและมอบโล่รางวัล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกณฑ์มาตรฐานการปฏิบัติทำพ็อนเล็บ

เนื่องในงาน การประกวดการแสดง ชุดพ็อนเล็บ เทศกาลปีใหม่เมือง ประจำปี 2551

วันที่ 11 – 13 เมษายน 2551 เวลา 19.00 – 21.00 น.

ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เกณฑ์มาตรฐานการปฏิบัติทำพ็อนเล็บ

1. ทำเชื่อม 2	24 จังหวะ	(เดินออกเริ่มเท้าขวา มาเรียง 4)
2. ทำเชื่อม 3	7 จังหวะ	
3. ทำไหว้	7 จังหวะ	
4. ทำบิดบัวบาน	7 จังหวะ	
5. ทำกลางอัมพร	7 จังหวะ	
6. ทำสอดจิบส่งหลัง	7 จังหวะ	(สวนแถว)
7. ทำจิบคู่จอแขน	7 จังหวะ	(เข้าวงวนซ้าย)
8. ทำพรมสี่หน้า	7 จังหวะ	(เข้าวงวนขวา)
9. ทำกระด่ายต้องเร็ว	7 จังหวะ	(เรียง 4)
10. ทำเชื่อม 1	7 จังหวะ	
11. ทำเชื่อม 2	7 จังหวะ	
12. ทำกราบ	14 จังหวะ	(สวนแถวไป - กลับ)
13. ทำกินนรรำ	7 จังหวะ	
14. ทำผาลา	7 จังหวะ	
15. ทำสับคจิบ	7 จังหวะ	
16. ทำไหว้	7 จังหวะ	
17. ทำบิดบัวบาน	7 จังหวะ	(นั่งลงไหว้)
18. ทำสอดสร้อย (เดินเข้า)		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ใบสมัคร
เข้าร่วมประกวดเพื่อนเลียบ
งานประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ชื่อ.....นามสกุล.....
 บ้านเลขที่ตำบล.....
 อำเภอจังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
 โทรศัพท์.....มือถือ.....

ขอส่งคณะข้างเพื่อนเลียบเข้าร่วมประกวดชิงชนะเลิศ งานประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง)
 ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ในวันที่ 11 เมษายน 2551

ลงชื่อ.....

()

ตำแหน่ง.....

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพช่างฟ้อนคณะคุ้มดอกเอื้องรางวัลชนะเลิศการประกวดฟ้อนเล็บ
ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องในงานประเพณีปีใหม่เมือง วันที่ 13 เมษายน 2551

ภาพช่างฟ้อนคณะจุ่มสะหลีรางวัลชนะเลิศที่ 2 การประกวดฟ้อนเล็บ
ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องในงานประเพณีปีใหม่เมือง วันที่ 13 เมษายน 2551

ภาพ คณะช่างฟ้อนวัดแช่ข้างรางวัดชนะเลิศที่ 3 การประกวดฟ้อนเล็บ
ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องในงานประเพณีปีใหม่เมือง วันที่ 13 เมษายน 2551

ภาพช่างฟ้อนคณะวัดศิริชัยนิมิตรรางวัดชมเชย การประกวดฟ้อนเล็บ
ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องในงานประเพณีปีใหม่เมือง วันที่ 13 เมษายน 2551

ภาพ ช่างฟ้อนคณะวัดท่าเตี้อรราชวัลลภมเชย การประกวดฟ้อนเล็บ
ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
เนื่องในงานประเพณีปีใหม่เมือง วันที่ 13 เมษายน 2551

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ คณะกรรมการตัดสินการตัดสินการประกวดฟ่อนเล็บ ได้แก่
นางสุกัลยา ตันชีวะวงศ์ นางจันทร์ทิวา เกษร นางจिरากัน รัตนทัศนีย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพบรรยากาศการประกวดฟ้อนเล็บบริเวณหน้าวิหารลายคำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพบรรยากาศการประกวดฟ้อนเล็บบริเวณหน้าวิหารลายคำ

ภาพขณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้องโชว์การฟ้อนเล็บบนเวที

ภาพขณะช่างฟ้อนคุ้มดอกเอื้องโชว์การฟ้อนเล็บบนเวที

ภาพ นางสมพันธ์ โขटना กำลังถ่ายทอดกระบวนท่าเพื่อนเลียบให้กับ
เจ้าศิริกาวิด และเจ้ากอแก้ว ประกายกาวิด ณ เชียงใหม่

ภาพ เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่ เจ้ากอแก้ว ประกายกาวิด ณ เชียงใหม่
ร่วมเพื่อนงานบายศรีทูลพระขวัญสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
เจริญพระชนม์ครบ 72 พรรษา

ภาพการฟ้อนเล็บโดยเจ้าสุริย์ ณ เชียงใหม่

ภาพเจ้าสุริย์ ณ เชียงใหม่ ถ่ายกับผู้วิจัย

ภาพการสัมภาษณ์ นางจันทร์จร ศศิธร ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางจันทร์จร ศศิธร ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางจันทร์จร ศศิธร ช่างฟ้อนอาวโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางเกี๋ยงคำ อรุณสิทธิ์ ช่างฟ้อนอาวโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางศรีนวล โพธิศรี ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางศรินวล โปธิศรี ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ภาพการสัมภาษณ์ นางศรินวล โปธิศรี ช่างฟ่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

ภาพพระครูวิทิตศาสนาทรร (ดร.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ภาพการสัมภาษณ์พระครูวิทิตศาสนาทรร (ดร.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

นางสาวประกายแก้ว กันทะวัง อายุ 67 ปี
เกิดวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2484
ที่อยู่บ้านเลขที่ 60 ตำบล ดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์ 086 – 9209131
จบการศึกษาจาก โรงเรียนบ้านดอนแก้ว
เรียนทำผมจาก โรงเรียนเสริมสวยเกษสินี เปิดร้านเมื่อ ปีพ.ศ. 2527
ที่ตั้งร้าน บ้านเลขที่ 18 ถนน พระปกเกล้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
อัตราค่าบริการ เกี้ยวผม ราคา 80 – 100 บาท ตัดผมหรือซอยผม ราคา 50 – 60 บาท

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพป้ายชื่อร้านประกายแก้ว

ภาพคุณประกายแก้วในระหว่างให้บริการลูกค้า

ภาพการสัมมนาการฟ้อนเล็บ ของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ภาพ การสัมมนาเรื่องฟ้อนเล็บ ของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ภาพการสาธิตการฟ้อนเล็บ ของคณาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ภาพการฟ้อนเล็บ ของนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ภาพการฟ้อนเล็บโดยนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ในงานทอดผ้าป่าการศึกษา

ภาพการฟ้อนเล็บโดยนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ภาพฟ้อนเล็บในงานพิธีเปิดการแข่งขันกีฬายกน้ำหนักโลก โดยนักเรียนวิทยาลัย
นาฏศิลป์เชียงใหม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพในระหว่างการบันทึกวีดิทัศน์การฟ้อนเล็บ

ภาพการฟ้อนเล็บของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพสมาชิกช่างอาวโสวัดพระสิงห์กับผู้วิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ว่าที่ร้อยตรี สรายุทธ อ่องแสงคุณ เกิดเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2522 ที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ภูมิลำเนา บ้านเลขที่ 244 / 9 หมู่ที่ 6 แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ จังหวัดกรุงเทพฯ 10140 สำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง โขนพระ จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ปีการศึกษา 2543 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (นาฏศิลป์ไทย) คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร ปีการศึกษา 2545 และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2549 ปัจจุบันเป็นพนักงานมหาวิทยาลัย สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย